

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΟΥΔΩΝ**

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 1950-1955

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του φοιτητή

Γεώργιου Μ. Αυγερινίδη

A.M.: 1215M018

Επιβλέπων καθηγητής: Κωνσταντίνος Υφαντής

ΑΘΗΝΑ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

Περιεχόμενα

<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</u>	σελ. 3
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	σελ. 4
<u>ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ</u>	
Η τουρκική πολιτική κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ	σελ. 8
<u>ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ</u>	
Η Ελλάδα μετά το τέλος του Β΄ΠΠ	σελ. 20
Η κατάσταση στην Τουρκική Δημοκρατία μετά τη λήξη του Β΄ΠΠ	σελ. 23
Περαιτέρω εξελίξεις σε Ελλάδα και Τουρκία σε συνάρτηση με τις πολιτικές των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και της ΕΣΣΔ	σελ. 25
Ελληνοτουρκικές σχέσεις από το πέρας του Β΄ΠΠ μέχρι το 1959	σελ. 29
<u>ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ</u>	
Το Κυπριακό Ζήτημα	σελ. 42
Ιστορική αναδρομή στην Κύπρο	σελ. 42
Η Κύπρος κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ	σελ. 45
Η εποχή Μακάριου	σελ. 49
Προσπάθειες διεθνοποίησης του Κυπριακού Ζητήματος	σελ. 54
Η περίοδος της ΕΟΚΑ	σελ. 58
Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου	σελ. 61
Τα Σεπτεμβριανά (6-7 Σεπτεμβρίου 1955)	σελ. 64
Οι ελληνικές ενέργειες μετά τα «Σεπτεμβριανά» έως το τέλος του 1955	σελ. 69
<u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	σελ. 72
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ. 74

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο εν λόγω πόνημα γίνεται προσπάθεια ανάλυσης του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκαν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σε συνάρτηση με τη βρετανική πολιτική κατά την περίοδο 1950-1955. Το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αποτελεί μια σημαντική ψυχροπολεμική περίοδο, κατά τη διάρκεια της οποίας αρχίζουν να διαφαίνονται τα πρώτα προβλήματα στο μεταπολεμικό κόσμο.

Στο πρώτο μέρος περιγράφονται τα τεκταινόμενα στον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτά επηρεάζουν τη διαμόρφωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου (Β΄ΠΠ) και συμβάλλουν στη διαφαινόμενη επιδείνωσή τους. Στο δεύτερο μέρος γίνεται αναφορά στο μεταπολεμικό κλίμα και στον τρόπο που αυτό επιδρά στην εκ νέου διαμόρφωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, τις υπαγορεύσεις του Διεθνούς Συστήματος και τις προτροπές των κοινών Συμμάχων, παρατηρείται μια αισθητή βελτίωση των διμερών σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας και η διαμόρφωση ενός κλίματος σχετικής ευφορίας ανάμεσα στα δύο κράτη, τα οποία αισθάνονται ότι, ενδεχομένως, έχουν αφήσει πλέον στο παρελθόν τα προβλήματα, τα οποία κατά καιρούς δημιούργησαν τεράστιες εντάσεις μεταξύ τους. Στο τρίτο μέρος περιγράφεται το Κυπριακό Ζήτημα και η εξέλιξή του, καθώς και ο τρόπος που επιδρά αυτό, σε σχέση με τη δυναμική εμπλοκή του βρετανικού παράγοντα, στην εκ νέου επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος 1950-1955 είναι μια σημαντική χρονική περίοδος για την ανθρωπότητα. Είναι τα πρώτα χρόνια μετά το πέρας του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου (Β΄ΠΠ), ο οποίος επέφερε το θάνατο σε εκατομμύρια ανθρώπους και προξένησε ανυπολόγιστης αξίας υλικές ζημιές σε μεγάλα τμήματα του πλανήτη, οικονομική ύφεση, ανέχεια και φτώχεια. Το τέλος του σηματοδοτεί για την ανθρωπότητα την αυγή μια νέας εποχής, κατά τη διάρκεια της οποίας αναμένονται ελπιδοφόρες ημέρες, καθώς και καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας για ολοένα μεγαλύτερα τμήματα των κατοίκων της Γης. Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, με στόχο την αποφυγή προγενέστερων λαθών, τα οποία είχαν συμβάλει στο αιματοκύλισμα του πλανήτη για δεύτερη φορά εντός του πρώτου μισού του 20ού αιώνα, θεσπίζεται, μεταξύ άλλων, η δημιουργία διεθνών και περιφερειακών Οργανισμών, ώστε να υλοποιηθεί σταδιακά η ανάπτυξη μιας στενότερης συνεργασίας σε περισσότερους τομείς της ανθρώπινης και διακρατικής δραστηριότητας· και όλα αυτά σε ένα πλαίσιο, στο οποίο να εξασφαλίζεται η ασφάλεια, η ελευθερία, η τάξη, η δικαιοσύνη και η ευημερία των λαών¹. Έτσι, διεθνείς Οργανισμοί όπως, μεταξύ άλλων, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), ο πρόδρομος του νυν Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), αλλά και άλλοι αντίστοιχοι περιφερειακοί Οργανισμοί όπως, μεταξύ άλλων (όσον αφορά την Ευρώπη), ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.), η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας ή ΕΟΚ) κ.ά., αποτελούν όλοι γεννήματα των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων. Είναι η εποχή εκείνη, όπου οι θεσμοί αυτοί αρχίζουν να κάνουν τα πρώτα τους βήματα σε ένα πρόσφατα διαμορφωθέν παγκόσμιο περιβάλλον και οι αποφάσεις τους τείνουν να δεσμεύουν ολοένα και περισσότερες κυβερνήσεις και τους πολίτες τους, ώστε να επηρεάζεται κατά πολύ -ή, ενδεχομένως, και να καθορίζεται- η καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμο².

---

¹ Βλ. Jackson, R. – Sørensen, G., σελ. 21-25.

² Βλ. Jackson, R. – Sørensen, G., σελ. 85.

Όσον αφορά την Ελλάδα, το πέρας του πολέμου βρίσκει τη χώρα σε ιδιαίτερα άσχημη κατάσταση. Το ελληνικό κράτος, εκτός των ανυπολόγιστων ζημιών που έχει υποστεί η εθνική οικονομία του και οι υποδομές του, έχει απωλέσει μεγάλο αριθμό πολιτών του. Πολλοί είναι αυτοί που χάθηκαν, τόσο στα πεδία των μαχών και με τη συμμετοχή τους στην εθνική αντίσταση κατά διάρκεια της κατοχής, όσο και από την πείνα, τις κακουχίες, τις ασθένειες, τις ανεπαρκείς συνθήκες υγιεινής, καθώς και από την έλλειψη επαρκούς ιατροφαρμακευτικού υλικού και κατάλληλης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Επιπλέον, η Ελλάδα, σχεδόν αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου και την αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής, βιώνει έναν, ίσως, από τους καταστροφικότερους εμφύλιους πολέμους στην ιστορία της. Ο υπόψη πόλεμος, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί, δημιουργεί στην ελληνική κοινωνία μια διαιρετική τομή, η οποία τη διασχίζει κάθετα και την πολώνει ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα, επιδεινώνοντας, συνεπώς, ακόμα περισσότερο την ήδη ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση αυτής της καθημαγμένης χώρας, συσσωρεύοντάς της, παράλληλα, επιπλέον πολυεπίπεδα προβλήματα, τα οποία θα χρειαστούν αρκετές δεκαετίες ακόμα, ώστε να καταφέρουν να βρουν μια ικανοποιητική λύση³. Όταν αυτός ο αδελφοκτόνος πόλεμος φτάνει στο τέλος του, η Ελλάδα, εκτός από τις πληγές που έχει να μετρήσει, πρέπει να βρει τον κατάλληλο τρόπο να τις περιθάψει και να συνεχίσει την πορεία της ως ένα ευνομούμενο ευρωπαϊκό κράτος εντός της παγκόσμιας αρένας κρατών, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τις εξελίξεις στο μεταπολεμικό διεθνές περιβάλλον.

Η δεκαετία του 1950 είναι, συνεπώς, μια σημαντική χρονική περίοδος για τον τρόπο ανάπτυξης του σύγχρονου ελληνικού κράτους και τον τρόπο που αυτό διαμορφώνει και υλοποιεί την εσωτερική και, κυρίως, την εξωτερική του πολιτική. Πρόκειται για μία ιδιαίτερης σημασίας δεκαετία, εξαιτίας των σημαντικών εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα, τόσο παγκοσμίως όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, ώστε οι όποιοι ελληνικοί πολιτικοί και διπλωματικοί χειρισμοί αναφορικά με τα τεκταινόμενα να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στο μέλλον της ίδιας της χώρας και των πολιτών της. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι ελληνικές ενέργειες που αφορούν τη διαμόρφωση

---

³ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (1), σελ. 95-96.

των ελληνοτουρκικών σχέσεων, οι οποίες ανέκαθεν είχαν μια ιδιαίτερη βαρύτητα για το μικρό σε έκταση ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, εξαιτίας της γειτνίασης των δύο χωρών και των προβλημάτων που κατά καιρούς ανέκυπταν και κατάφερναν να οξύνουν σε σημαντικό βαθμό τα πράγματα στις διμερείς τους σχέσεις.

Στο παρόν πόνημα θα γίνει προσπάθεια εξέτασης των ελληνοτουρκικών σχέσεων και της τυχόν επιρροής της βρετανικής πολιτικής σε αυτές κατά την περίοδο 1950-1955. Συνεπώς, εξιστορώντας τα τεκταινόμενα της εποχής στην Ελλάδα, στην Τουρκία, στην Κύπρο και στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, καθώς και αναφέροντας όσες διεθνείς εξελίξεις είχαν αντίκτυπο στις παραπάνω περιοχές, θα γίνει παράλληλη προσπάθεια εξήγησης των λόγων που επέβαλλαν, τόσο στην ελληνική κυβέρνηση όσο και στην αντίστοιχη τουρκική, την επιλογή συγκεκριμένων πολιτικών δράσεων, οι οποίες, τελικά, ενέπλεξαν το βρετανικό παράγοντα και οι οποίες είχαν σημαντικό αντίκτυπο, όχι μόνο στις διακρατικές σχέσεις των δύο κρατών, αλλά και στην καθημερινότητα χιλιάδων ανθρώπων στην Ελλάδα, στην Τουρκία και, κατά συνέπεια, στην Κύπρο.

Στο πρώτο μέρος, θα γίνει προσπάθεια περιγραφής των όσων συνέβησαν κατά τη διάρκεια του Β'ΠΠ, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία, καθώς και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Παράλληλα, θα αναφερθούν όλες εκείνες οι εξελίξεις και τα γεγονότα, τα οποία καθόρισαν την εσωτερική και την εξωτερική πολιτική που υιοθετήθηκε από τις επίσημες κυβερνήσεις, τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας, και που βαθμιαία οδήγησαν στην πτώση, τόσο του επιπέδου όσο και της ποιότητας των ελληνοτουρκικών σχέσεων, συγκριτικά με τα αντίστοιχα που προοδευτικά είχαν διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930.

Στο δεύτερο μέρος θα γίνει, επίσης, μία προσέγγιση παράθεσης των μεταπολεμικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα και στην Τουρκία, των προτροπών των κοινών Συμμάχων για τη βελτίωση του βεβαρυμμένου κλίματος των ελληνοτουρκικών σχέσεων, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς και τη νέα πορεία των σχέσεων αυτών, οι οποίες σταδιακά φαίνεται να παρουσιάζουν σημαντικά δείγματα βελτίωσης, συμβάλλοντας στη βαθμιαία ανάπτυξη ενός πνεύματος μεγαλύτερης εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δύο γειτονικές χώρες.

Το τρίτο και μεγαλύτερο μέρος, αφορά την Κύπρο και την πολυεπίπεδη εξέλιξη του Κυπριακού Ζητήματος, το οποίο είναι και κατά κύριο λόγο υπεύθυνο για την εκ νέου επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και τη δυναμική εμπλοκή του βρετανικού παράγοντα στα τεκταινόμενα, κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950. Εκτός των ιστορικών και άλλων στοιχείων που επιβεβαιώνουν τη μακράιωνη διαδρομή της Κύπρου και τη συνεισφορά της στο πολιτισμικό γίνεσθαι της ευρύτερης περιοχής, θα εξιστορηθούν οι μεταπολεμικές εξελίξεις στο νησί και ο τρόπος που το παγκόσμιο κλίμα αποαποικιοποίησης της υπό εξέταση περιόδου συνέβαλλε στην αναθέρμανση της διεκδίκησης του δικαιώματος της «αυτοδιάθεσης» και της «ένωσης» των Ελληνοκύπριων με τη Μητέρα-Πατρίδα, δηλαδή την Ελλάδα. Παράλληλα, θα αναφερθούν οι σχετικές ενέργειες της ελληνοκυπριακής ηγεσίας, οι ανάλογες της ελληνικής, η εμπλοκή του τουρκικού παράγοντα στα τεκταινόμενα, καθώς η ανάμειξη και ο ρόλος του αντίστοιχου βρετανικού στην εξέλιξη και στην πορεία του εν λόγω Ζητήματος.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η τουρκική πολιτική κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ

Οι τουρκικές κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ υιοθέτησαν διαφορετικές προσεγγίσεις, τόσο κατά των Συμμάχων όσο και κατά των δυνάμεων του Άξονα. Όσον αφορά την Ελλάδα, η τουρκική στάση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, δυνητικά, ως αντιφατική. Πιο συγκεκριμένα, κατά την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, η τουρκική κυβέρνηση, αναφορικά με την ιδιαίτερα δυναμική, μορφωμένη, οικονομικά ανθηρή και πολυάριθμη ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης (Πόλης), μερίμνησε να μη στερήσει στους κατόχους ελληνικών διαβατηρίων Κωνσταντινουπολίτες (Πολίτες), τόσο τη δυνατότητα μετάβασής τους στην Ελλάδα όσο και αυτήν της εθελοντικής κατάταξής τους στον Ελληνικό Στρατό, ώστε να καταφέρουν να πολεμήσουν στον εν εξελίξει πόλεμο στο πλευρό των υπολοίπων συμπατριωτών τους⁴. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της τριπλής κατοχής της Ελλάδας (ιταλικής, γερμανικής και βουλγαρικής), παρά τον έλεγχο που ήταν σε θέση να ασκούν στην Τουρκία, για την τήρηση ουδετερότητας απέναντι στους εμπόλεμους, τα εκεί εγκατεστημένα μέλη των γερμανικών -και όχι μόνο- μυστικών υπηρεσιών⁵, οι Τούρκοι φαίνεται περισσότερο να βοηθούν -παρά να δημιουργούν δυσκολίες- στη διαδικασία προώθησης Ελλήνων από την κατεχόμενη Ελλάδα προς τη Μέση Ανατολή. Στην περιοχή εκείνη, δηλαδή, όπου γινόταν σημαντική προσπάθεια ανασύστασης τμήματος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, κοντά στην έδρα της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης, η οποία έδρευε για ένα διάστημα εξόριστη στην Αίγυπτο⁶.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει, επίσης, να αναφερθεί και η μεταφορά από την Τουρκία προς την Ελλάδα αρκετών χιλιάδων τόνων επισιτιστικής βοήθειας, μαζί με ποσότητα απαραίτητου ιατροφαρμακευτικού υλικού⁷. Τα

---

⁴ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 88.

⁵ Κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ, η Τουρκική Δημοκρατία αποτελούσε ιδανικό τόπο διεξαγωγής κατασκοπίας για τα στελέχη των μυστικών υπηρεσιών διαφόρων κρατών, αφού εκεί είχαν παραμείνει σε λειτουργία οι διπλωματικές εκπροσωπήσεις αντίπαλων κρατών στον εν εξελίξει πόλεμο (βλ. Συρίγος, Α., σελ. 92).

⁶ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 93.

⁷ Βλ. <http://sskurtulus.com/story.htm>.

παραπάνω μεταφέρθηκαν με τουρκικά πλοία (αρχικά με το «Κουρτουλούς⁸» και στη συνέχεια, μεταξύ άλλων, με το «Ντουμλουπινάρ»), από το λιμάνι της Κωνσταντινούπολης, Καράκιοϊ (Karaköy), σε αυτό του Πειραιά, πάντα υπό την αιγίδα της τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου. Τη δύσκολη εκείνη περίοδο, η βοήθεια αυτή ήταν απολύτως απαραίτητη για την επιβίωση χιλιάδων ανθρώπων στην Ελλάδα, κυρίως, όμως, των κατοίκων του ευρύτερου πολεοδομικού συγκροτήματος της ελληνικής πρωτεύουσας και του επινείου της. Οι άνθρωποι αυτοί μαστίζονταν από την ανέχεια, τις κακουχίες, τις αρρώστιες, την πλημμυλή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη εξαιτίας της έλλειψης φαρμάκων και άλλου απαραίτητου ιατροφαρμακευτικού υλικού και, κατά κύριο λόγο, από το λιμό και τη μεγάλη πείνα του χειμώνα του 1941-1942, τα οποία είχαν όλα προκύψει, τόσο ως απόρροια της επίταξης των ελληνικών πλουτοπαραγωγικών πηγών (πρώτων υλών, βιομηχανικής, αγροτικής κ.ά. παραγωγής) από τις δυνάμεις κατοχής⁹, όσο και του υφιστάμενου συμμαχικού ναυτικού αποκλεισμού της χώρας¹⁰. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις προσδοκίες της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής κοινής γνώμης κατά τη διάρκεια της κατοχής της χώρας, η αναγκαία επισιτιστική βοήθεια προς την Ελλάδα δεν προερχόταν, όπως αναμενόταν, από την τουρκική κυβέρνηση.

Πιο συγκεκριμένα, η ελληνο-αμερικάνικη οργάνωση “Greek War Relief Association” ήταν αρχικά υπεύθυνη για την αγορά των τροφίμων της εν λόγω βοήθειας, ενώ, στη συνέχεια, στη διαδικασία προμήθειάς τους ενεπλάκησαν, μεταξύ άλλων, ομογενειακά σωματεία, φιλανθρωπικές οργανώσεις και άλλοι πολιτιστικοί φορείς της ελληνικής μειονότητας της Πόλης, η βρετανική κρατική εταιρία “United Kingdom Commercial Corporation”¹¹, καθώς και κάποιες ομάδες τούρκων επαγγελματιών. Η τουρκική συνεισφορά, θα πρέπει να επισημανθεί, αφορούσε μόνο τη χρήση των τουρκικών πλοίων που

---

⁸ Παμπάλαιο τουρκικό πλοίο, το οποίο ναυάγησε κοντά στις ακτές του νησιού της Προικονήσου, στα παγωμένα νερά της Θάλασσας του Μαρμαρά, στις 20 Φεβρουαρίου 1942, εξαιτίας ισχυρής χιονοθύελλας και της σφοδρής τρικυμίας που προκλήθηκε. Το πλοίο βυθίστηκε με ολόκληρη την επισιτιστική βοήθεια που μετέφερε (2.000 τόνους τροφίμων), ενώ ολόκληρο το πλήρωμά του (34 άτομα) επέζησε της ναυτικής τραγωδίας (<http://sskurtulus.com/story.htm>).

⁹ Βλ. Ράπτης, Κ., τ. Β', σελ. 217.

¹⁰ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 95.

¹¹ Η εν λόγω βρετανική κρατική εταιρία είχε ιδρυθεί με αποκλειστικό σκοπό την αγορά στρατηγικών προϊόντων από ουδέτερες χώρες, ώστε οι προμήθειες αυτές -απαραίτητες και για τα δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα- να μην πέσουν στα χέρια του αντιπάλου (Βλ. Συρίγος, Α., σελ.95, υποσ. 13).

ενεπλάκησαν στη μεταφορά της παραπάνω βοήθειας προς την Ελλάδα, ενώ, παράλληλα, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι Τούρκοι ενδιαφέρονταν, μάλλον αποκλειστικά, για την αποφυγή οποιασδήποτε επιβολής περιορισμών στα εξαγωγίμα προϊόντα τους. Μετά το χειμώνα του 1942, τη μεταφορά της επισιτιστικής και ιατροφαρμακευτικής βοήθειας προς την κατεχόμενη Ελλάδα την αναλαμβάνει ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, με την αρωγή των ΗΠΑ, του Καναδά και του Σουηδικού Ερυθρού Σταυρού¹². Για την καλύτερη προσέγγιση του εξεταζόμενου θέματος, θα πρέπει, όμως, να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο καθορίζονταν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, κατά την έναρξη του πολέμου και τη διάρκεια της τριπλής ελληνικής κατοχής, τόσο σε στρατιωτικό όσο και διπλωματικό επίπεδο.

Ενώ η Τουρκία, σύμφωνα με τη Τριμερή Συνθήκη Συμμαχίας της Άγκυρας (Οκτώβριος 1939), θα έπρεπε να συνδράμει την Ελλάδα σε περίπτωση που η δεύτερη δεχόταν επίθεση από τρίτο κράτος, οι Τούρκοι επιλέγουν να παραμείνουν ουδέτεροι, τόσο κατά την επίθεση των Ιταλών κατά των Βασιλείου της Ελλάδος από τα αλβανικά εδάφη όσο και κατά την μελλοντική επίθεση των Γερμανών από τα αντίστοιχα βουλγαρικά. Αιτία αυτής της τουρκικής επιλογής θα μπορούσε, ενδεχομένως, να αποτελέσει το γεγονός ότι, εξαιτίας της σχεδόν ολοκληρωτικής καταστροφής των ευρωπαϊκών ηπειρωτικών συμμαχικών δυνάμεων από τις ένοπλες δυνάμεις του Άξονα, υπήρχε, πλέον, μονάχα μία αξιόμαχη -μη ηπειρωτική- ευρωπαϊκή δύναμη, η Μεγάλη Βρετανία, η οποία ήταν ακόμη σε θέση να πολεμά κατά του Άξονα. Οι προαναφερθείσες εξελίξεις δυσχεραίνουν ιδιαίτερα τη δυνατότητα λήψης απόφασης εκ μέρους της τουρκικής κυβέρνησης για το ποιά πλευρά θα πρέπει αυτή να υποστηρίξει, αφού η μεγιστοποίηση των πάσης φύσεως κερδών της Τουρκίας -κυρίως αυτών που ευελπιστεί να αποκομίσει μετά το πέρας του πολέμου- αποτελεί το διακαή της πόθο και, κυρίως, το σημαντικότερό της σκοπό και τον πλέον απαρέγκλιτο των στόχων της. Οι έως τότε εξελίξεις, ωστόσο, δεν είναι σε θέση να δείξουν με ευκρίνεια την πλευρά του νικητή. Ως εκ τούτου, οι Τούρκοι επιδίδονται και με τους δύο εμπόλεμους συνασπισμούς σε κάποιου είδους «ανατολίτικο παζάρι», ακολουθώντας μια καιροσκοπική στρατηγική, με την οποία προσπαθούν να κερδίσουν χρόνο. Με

---

¹² Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 94-95.

τον τρόπο αυτό, όταν θα το επέτρεπαν οι εξελίξεις και θα καθίστατο ευκρινέστερο το ποιός επρόκειτο να κερδίσει τον πόλεμο, θα έπαιρναν σαφή θέση υπέρ του νικητή και θα κατάφερναν να βρεθούν στο πλευρό του σε έναν εκ νέου διαμορφωθέντα μεταπολεμικό κόσμο. Συνεπώς, θα είχαν επιτύχει το στόχο τους. Οι τουρκικές θέσεις και το κρατικό γόητρο θα ισχυροποιούνταν, ενώ, παράλληλα, το τουρκικό κράτος θα κατάφερνε να εξασφαλίσει τα μέγιστα οικονομικά, και όχι μόνο, οφέλη¹³.

Πιο συγκεκριμένα, για τη συμμετοχή τους στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων, οι Τούρκοι απαιτούν από τη Μεγάλη Βρετανία σημαντικά ανταλλάγματα στα θρακικά εδάφη της Βουλγαρίας, στα Δωδεκάνησα και στην Κύπρο, έλεγχο των λιμενικών εγκαταστάσεων της Θεσσαλονίκης, καθώς και να καταστούν, επίσης, «εντολοδόχοι» στην Αλβανία, στο Ιράκ και στη Συρία. Παράλληλα, σε συνομιλίες της Τουρκίας με τον επίσημο εκπρόσωπο της γερμανικής κυβέρνησης των Ναζί στην τουρκική πρωτεύουσα, διπλωμάτη Φραντς φον Πάπεν (Franz von Papen), οι Τούρκοι δηλώνουν ότι σε περίπτωση γερμανικής νίκης στον πόλεμο, θα πρέπει να λάβει χώρα μια συνολική «ανακατάταξη» στον ευρύτερο χώρο της Βαλκανικής Χερσονήσου. Επιπροσθέτως, όσον αφορά τις τουρκικές αξιώσεις στην Αλβανία, οι Τούρκοι εκφράζουν σθεναρά την επιθυμία τους για την επικράτησή τους στο μεταπολεμικό οικονομικό και πολιτιστικό τομέα της χώρας, σε περίπτωση υφιστάμενης ιταλικής ήττας και συνεπαγόμενης αποχώρησης των Ιταλών από αυτήν. Μια τέτοια εξέλιξη, ενδεχομένως, εξαιτίας και των υφιστάμενων αλβανικών ακτών στην Αδριατική Θάλασσα, να τους ωφελούσε βραχυπρόθεσμα, τόσο σε οικονομικό όσο και σε γεωστρατηγικό επίπεδο¹⁴. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει επίσης να επισημανθεί εκ νέου, ότι όταν οι γερμανικές ένοπλες δυνάμεις ήταν σχεδόν έτοιμες να εισβάλλουν στην ελληνική επικράτεια μέσω της Βουλγαρίας, οι Τούρκοι προέβησαν σε δήλωση «τουρκο-βουλγαρικής» φιλίας (Άγκυρα, 17 Φεβρουαρίου 1941), η οποία, όσον αφορά την Ελλάδα, σήμαινε -εμμέσως πλην σαφώς- την τήρηση ουδέτερης στάσης και συνεπώς την εκ νέου μη τήρηση της Τριμερούς Συνθήκης της Συμφωνίας της Άγκυρας, καθώς και του Πρωτοκόλλου του Βαλκανικού Συμφώνου (1934). Οι παραπάνω Συμφωνίες υπαγόρευαν την άμεση είσοδο

---

¹³ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ.88.

¹⁴ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 88-89.

της Τουρκίας στον πόλεμο στο πλευρό των Ελλήνων, των οποίων ο μείζων όγκος των χερσαίων ενόπλων δυνάμεων βρισκόταν τη στιγμή εκείνη στην ελληνοαλβανική μεθόριο, αντιμετωπίζοντας σθεναρά τις ένοπλες επιθέσεις των αντίστοιχων ιταλικών δυνάμεων¹⁵.

Μια σειρά επιπλέον τουρκικών κυβερνητικών κινήσεων και επιλογών φανερώνει, επιπροσθέτως, τη στάση της Τουρκίας προς την κατεχόμενη Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, την Άνοιξη του 1941, ο βρετανός πρεσβευτής στην Άγκυρα, σερ Χιού Μοντγκόμερι Νάτσμπουλ-Χιούγκεσεν (Sir Hughe Montgomery Knatchbull-Hugessen), προτείνει στην Τουρκική Δημοκρατία την κατάληψη από τους Τούρκους μερικών ελληνικών νησιών -πιο συγκεκριμένα, της Χίου, της Λέσβου και της Λήμνου- χωρίς την εκ των προτέρων εξασφάλιση της σύμφωνης γνώμης των Ελλήνων, οι οποίοι είχαν διακριθεί για την έως τότε συμμετοχή τους στον πόλεμο κατά των δυνάμεων του Άξονα. Οι Τούρκοι ενημερώνουν τους Γερμανούς για την εν λόγω εξέλιξη, ενώ αποφεύγουν να κάνουν το ίδιο προς την ελληνική πλευρά. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι, αναφορικά με τα προαναφερθέντα ελληνικά νησιά, το γεωστρατηγικό σημείο στο οποίο βρίσκονται τα καθιστά ικανά να ελέγχουν την είσοδο και την έξοδο του στρατηγικής σημασίας Πορθμού του Ελλησπόντου. Αυτός είναι ένας από τους σημαντικούς λόγους για τους οποίους οι Τούρκοι, καθόλη τη διάρκεια του πολέμου, προσπαθούν αρκετές φορές να τα προσεταιριστούν μαζί με άλλα ελληνικά νησιά (κυρίως τα σχετικά προσφάτως οχυρωμένα από τους Ιταλούς Δωδεκάνησα), ενώ δεν παύουν να ενδιαφέρονται ιδιαίτερω για το μεταπολεμικό εδαφικό καθεστώς στην περιοχή του Αιγαίου¹⁶.

Σε διπλωματικό επίπεδο, η σαφής επιθυμία της τουρκικής πλευράς να μην υποστηρίξει συγκεκριμένο συνασπισμό δυνάμεων από τους εμπλεκομένους στο Β΄ΠΠ -παρά μονάχα αυτόν του νικητή και μόνο- γίνεται εκ νέου αντιληπτή και από την άρνησή της να επιτρέψει σε πρέσβυ της να ακολουθήσει την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της κατοχής στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκία αποφασίζει να διορίσει πρέσβυ της στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, μόλις το Μάιο του 1943, όταν πλέον έχει αρχίσει να γίνεται ευκρινέστερο, το ποιός από τους δύο εμπόλεμους

---

¹⁵ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 90.

¹⁶ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 91-92.

συνασπισμούς είχε βάσιμες πιθανότητες νίκης. Από τη στιγμή που η δυνατότητα νίκης των δυνάμεων του Γ' Ράιχ και, συνεπώς, των δυνάμεων του Άξονα καθίσταται ολοένα και ισχνότερη, η Τουρκία, ενδεχομένως σε μια ύστατη προσπάθειά της προσεταιρισμού των Συμμάχων, επιλέγει εκ νέου ως πρέσβυ της στην ελληνική κυβέρνηση, τον Ενίς Μπέη¹⁷, ο οποίος εξουσιοδοτείται να την ακολουθεί, όπου αυτή εγκαθίσταται. Ο ίδιος είχε διατελέσει πρέσβυς της Τουρκικής Δημοκρατίας στην Αθήνα μεταξύ 1929 και 1941 και η θητεία του είχε διακοπεί εξαιτίας της έναρξης και της περαιτέρω εξέλιξης του πολέμου¹⁸.

Άλλη μία σημαντική παράμετρος, η οποία περιέπλεξε ακόμα περισσότερο τις ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της ελληνικής κατοχής και κυρίως μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, ήταν η ολική επιστράτευση του Ιουνίου του 1941 στην Πόλη -ή «η επιστράτευση των είκοσι ηλικιών», όπως έχει μείνει γνωστή στους ελληνικής καταγωγής Κωνσταντινουπολίτες- όλων των μη μουσουλμάνων αρρένων, ηλικίας 19 έως 38 ετών -ή κατά το Γενικό Έφορο Κωνσταντινούπολης της εποχής, κ. Φαΐκ Οκτέ, 18 έως 45 ετών¹⁹- ώστε να σταλούν ως ανθρώπινο εργατικό δυναμικό στην Ανατολή, στα αποκαλούμενα Τάγματα Εργασίας²⁰. Πιο συγκεκριμένα, τα Τάγματα αυτά βρίσκονταν εγκατεστημένα σε ειδικά στρατόπεδα στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας και ήταν δύναμης περίπου 5.000 ανδρών το καθένα. Οι μη μουσουλμάνοι (ελληνικής, αρμενικής και εβραϊκής καταγωγής), οι οποίοι αποτελούσαν το έμπυχο δυναμικό τους, ήταν υποχρεωμένοι να απασχολούνται με την κατασκευή μη πολεμικών υποδομών, όπως π.χ. δρόμων, γεφυρών κτλ. στην περιοχή όπου έδρευε το κάθε τέτοιο στρατόπεδο. Έναν από τους σημαντικούς λόγους της εν λόγω «επιστράτευσης» θα μπορούσε να αποτελέσει η έλλειψη εμπιστοσύνης της τουρκικής κυβέρνησης

---

¹⁷ Ο Ενίς Ακάιγκεν (Enis Akaygen) ή Ενίς Μπέης, ήταν ο πρέσβυς της Τουρκικής Δημοκρατίας στην Αθήνα από το 1929 έως το 1941 και αποτελούσε προσωπική επιλογή του ίδιου του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Ήταν ο πρώτος τούρκος πρέσβυς, ο οποίος παρακολούθησε τους ελληνικούς εορτασμούς της 25^{ης} Μαρτίου για την ελληνική ανεξαρτησία από τον τουρκικό ζυγό και τη μακραίωνη οθωμανική κατοχή στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και όχι μόνο. Εξαιτίας της προηγούμενης μακρόχρονης θητείας του στην Αθήνα πριν τον πόλεμο, κατάφερε να καταστεί «πρύτανης του πρεσβευτικού σώματος» στη θητεία του κοντά στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, η οποία τότε έδρευε στο Κάιρο της Αιγύπτου. (<http://jis.oxfordjournals.org/content/19/3/309.full?ijkey=iqvJ9FzcTvczNOq&keytype=ref>).

¹⁸ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 93-94.

¹⁹ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 14.

²⁰ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 95.

προς τους εν λόγω μειονοτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι, όσον αφορά την περιοχή της Κωνσταντινούπολης της εποχής εκείνης, αποτελούσαν ένα σημαντικό αριθμητικά κομμάτι των κατοίκων της. Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι οι εν λόγω μειονοτικοί πληθυσμοί πιστεύεται ότι ήταν στην πλειοψηφία τους, μάλλον, περισσότερο θετικά προσκείμενοι προς τις συμμαχικές δυνάμεις και στα ιδανικά που αυτές πρέσβευαν, παρά προς τις δυνάμεις του Άξονα και, κυρίως, προς τη Γερμανία, την οποία, όπως πιστεύεται, υποστήριζαν αρκετά μέλη της τουρκικής κυβέρνησης της ίδιας χρονικής περιόδου.

Εξαιτίας των απάνθρωπων και ιδιαίτερα σκληρών συνθηκών εργασίας, του χαμηλής διατροφικής αξίας και ποιότητας επισιτισμού, της πλημμελούς ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης που παρείχαν οι Τούρκοι στους μειονοτικούς «έγκλειστους», καθώς και των ιδιαίτερα ανεπαρκών συνθηκών υγιεινής που επικρατούσαν στα εν λόγω στρατόπεδα, πολλοί έλληνες μειονοτικοί της Πόλης πέθαναν και θάφτηκαν εκεί, μακριά από τις οικογένειές τους και τη γενέτειρα πόλη τους²¹. Συνεπώς, από τα παραπάνω, ενδεχομένως να μπορεί κάποιος να συνάγει, ότι τα εν λόγω στρατόπεδα της τουρκικής Ανατολής θα μπορούσαν να παρομοιαστούν, πιθανώς, με τα αντίστοιχα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης του Β΄ΠΠ, όπου εκεί έχασαν επίσης τη ζωή τους άτομα διαφόρων μειονοτικών ομάδων (εθνοτικών, θρησκευτικών, πολιτικών, κοινωνικών κ.ά.).

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας, με εξίσου βαρύνουσα σπουδαιότητα στην επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς και μετά το πέρας του, ήταν η «ληστρική» επιβολή φόρου επί της περιουσίας -και όχι επί του εισοδήματος- που επιβλήθηκε το Νοέμβριο του 1942 από την τουρκική κυβέρνηση στους φορολογούμενούς της. Η ειδική αυτή φορολογία αφορούσε όλους τους πολίτες, αλλά στην πράξη επιβλήθηκε με μεγαλύτερη συνέπεια και αυστηρότητα, κυρίως, στους μη μουσουλμάνους Κωνσταντινουπολίτες, καθώς και στους εξισλαμισθέντες Εβραίους ή *dönmeler*²², οι οποίοι κλήθηκαν να

---

²¹ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 14-15.

²² Η τουρκική πλευρά πίστευε ότι οι *dönmeler* «ήταν χειρότεροι, γιατί προσποιούνταν ότι ήταν Τούρκοι και ήθελαν να αποκτήσουν οφέλη και από τους δύο κόσμους» (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 17) και, επιπλέον, επειδή «[...] είχαν προσφέρει πολλά στον πνευματικό και επαγγελματικό κόσμο, τόσο της οθωμανικής αυτοκρατορίας όσο και της τουρκικής δημοκρατίας,

πληρώσουν πολύ υψηλότερα ποσά από αυτά που προβλέπονταν για τους αντίστοιχους μουσουλμάνους φορολογούμενους. Ο φόρος αυτός έχει μείνει στην ιστορία ως Varlık Vergisi²³ -ή, κατά τους Ρωμιούς της Πόλης, «το βαρλίκι»- και αφού προετοιμάστηκε με πάρα πολύ μεγάλη μυστικότητα από τις τουρκικές οικονομικές Αρχές, επιβλήθηκε στους φορολογούμενους του τουρκικού κράτους²⁴.

Η Τουρκική Δημοκρατία, κατά την περίοδο 1939 έως 1942, βιώνει μια βαθιά οικονομική κρίση εξαιτίας του Β΄ΠΠ, την οποία, τόσο η τουρκική κυβέρνηση όσο και -ως επί τω πλείστων- ο τουρκικός Τύπος, με τη σταθερή αντιεβραϊκή και αντιχριστιανική ρητορική που σταδιακά υιοθετούν, την αποδίδουν, κατά κύριο λόγο, στους εβραϊκούς και στους χριστιανικούς - δηλαδή στους μειονοτικούς- επιχειρηματικούς και άλλους επαγγελματικούς κύκλους, κυρίως, της Κωνσταντινούπολης. Με τον τρόπο αυτό, ενδεχομένως, η τουρκική κυβέρνηση να ήταν σε θέση να μειώσει το αίσθημα οργής που, πιθανόν, αισθανόταν ο μέσος Τούρκος για τα φαινόμενα αύξησης των τιμών των αγαθών και του κόστους διαβίωσής του, καθώς και για τα φαινόμενα αισχροκέρδειας και μαύρης αγοράς που εμφανίζονται την εποχή εκείνη. Συνεπώς, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει, ότι ο μέσος (μουσουλμάνος) Τούρκος και η τουρκική κυβέρνηση έψαχναν, πιθανώς, την εύρεση ενός εξιλαστήριου θύματος, ώστε να αποδώσουν σε αυτό τις μεγαλύτερες ευθύνες για την υφιστάμενη επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης του κράτους, καθώς και τη συνεπαγόμενη πτώση του τουρκικού ατομικού και οικογενειακού βιοτικού επιπέδου²⁵. Οι μειονοτικοί (ελληνικής, αρμενικής και εβραϊκής καταγωγής) -εξαιτίας της σχετικής κρατικής τουρκικής πολιτικής αποτροπής διορισμού ή σταδιοδρομίας μειονοτικών στο δημόσιο τομέα της χώρας²⁶- ήταν σε θέση να ελέγχουν το μεγαλύτερο τμήμα του ιδιωτικού τομέα της τουρκικής οικονομίας και, κυρίως, της βιομηχανικής και εμπορικής ζωής (εισαγωγικό και,

---

αποκομίζοντας αρκετά κέρδη για να αποτελέσουν στόχο του φόρου Varlık» (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 15).

²³ Η ιδέα επιβολής του εν λόγω φόρου ανήκει στον τούρκο πρωθυπουργό, Μεχμέτ Σουκρού Σαράτσογλου (Mehmet Şükrü Saraçoğlu), ο οποίος κατάφερε να πείσει την Τουρκική Βουλή και το τουρκικό Υπουργείο Οικονομικών για την αναγκαιότητα της επιβολής του, ώστε να εγκριθεί ως νόμος από τη μεικτή κοινοβουλευτική επιτροπή σε μία και μοναδική συνεδρίαση της (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 34-35).

²⁴ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 95.

²⁵ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 15.

²⁶ Βλ. Vryonis, Jr., S., σελ. 20.

κυρίως, εξαγωγικό εμπόριο²⁷) της Πόλης, η οποία αποτελούσε -εάν όχι το σημαντικότερο- ένα από τα σημαντικότερα εμπορικά, βιομηχανικά και χρηματοοικονομικά κέντρα της χώρας²⁸. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την προτίμηση των αλλοδαπών επιχειρήσεων να συνεργάζονται στην Πόλη με τους ομοεθνείς ή και ομόθρησκούς τους, τους οποίους μπορούσαν, ίσως, να εμπιστεύονται περισσότερο, έκανε τους μειονοτικούς να φαίνονται ως μοναδικοί κάτοχοι του προνομίου διοχέτευσης εισαγομένων προϊόντων στη μαύρη αγορά και, συνεπώς, να δύνανται αυτοί να κερδοσκοπούν σε βάρος των υπολοίπων τούρκων πολιτών²⁹. Συμπερασματικά, θα μπορούσε, ενδεχομένως, κάποιος να υποστηρίξει, ότι η απαίτηση καταβολής του φόρου *Varlık Vergisi*³⁰ υπέρ του Τουρκικού Δημοσίου σχετιζόταν με τη θρησκευτική πίστη και την εθνοτική ομάδα που ανήκε ο εκάστοτε φορολογούμενος, με μοναδική εξαίρεση τους εξισλαμισθέντες Εβραίους. Παράλληλα, αναλογιζόμενος κάποιος τα παραπάνω, πιθανώς, να μπορεί να παρατηρήσει ένα υφέρπον αίσθημα κατά των προαναφερθέντων μειονοτικών ομάδων, καθώς και ένα αντίστοιχο αίσθημα αντισημιτισμού, που σε αρκετά σημεία τους θα μπορούσαν να θυμίζουν τη ναζιστική ιδεολογία³¹. Επιπροσθέτως, οι γερμανοί ναζί φαίνεται να επικροτούν, τόσο την εισαγωγή του *Varlık Vergisi* στην τουρκική φορολογική πολιτική όσο και τις τουρκικές μεθοδεύσεις για την επιβολή του με το σκληρότερο τρόπο, κυρίως, στις επαγγελματικές ομάδες των μειονοτικών της Πόλης³².

Με την ανάρτηση των πρώτων φορολογικών καταλόγων γίνεται απολύτως αντιληπτό ότι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, ο φόρος που επιβλήθηκε στους μη μουσουλμάνους, παραβιάζοντας σημαντικά άρθρα της Συνθήκης της Λωζάννης (1923)³³, καθώς και στους εξισλαμισθέντες Εβραίους ή *dönmeler*, ήταν πολύ υψηλότερος αναφορικά με το δηλωθέν τους εισόδημα, ώστε, εκτός κάποιων εξαιρέσεων, να είναι αδύνατο να εξοφληθεί η

---

²⁷ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 65.

²⁸ Βλ. Κυρατζόπουλος, Β., σελ. 34.

²⁹ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 65.

³⁰ «Το βαρλίκι» ως κρατικός φόρος, στόχευε σε δύο στόχους ταυτόχρονα: α) στην ενίσχυση, όπως όλοι οι φόροι, των κρατικών εσόδων, καθώς και β) στην εκχώρηση μειονοτικών επιχειρησιακών μονάδων σε Τούρκους (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 17).

³¹ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 18.

³² Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 15-17.

³³ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 18.

φορολογική οφειλή από το φορολογούμενο³⁴ εντός δεκαπενθημέρου, όπως ρητά όριζε ο σχετικός νόμος³⁵. Όσοι πολίτες δεν ήταν σε θέση να πληρώσουν την υπέρογκη φορολογία, κατόπιν εντολής του Νομάρχη και του Οικονομικού Έφορου της Κωνσταντινούπολης, στέλνονταν σε στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας στην περιοχή του Άσκαλε (Aşkale)³⁶. Η εν λόγω περιοχή είναι ένα ορεινό, παγωμένο και δυσπρόσιτο σημείο³⁷ κοντά στην πόλη Ερζερούμ (Erzurum) ή Θεοδοσιούπολη. Βρίσκεται στα βόρεια της Ανατολικής Τουρκίας και αποκαλείται «τουρκική Σιβηρία», εξαιτίας του πολικού της ψύχους που επικρατεί στην περιοχή κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι από «το βαρλίκι» ζημιώθηκαν περισσότερο οι Αρμένιοι και οι Εβραίοι. Όσον αφορά την εφαρμογή αυτής της έκτακτης φορολογίας σε ξένους υπηκόους, το τουρκικό κράτος την επέβαλλε μόνο σε Κωνσταντινουπολίτες έχοντες την ελληνική υπηκοότητα, καθώς και σε άτομα εβραϊκού θρησκευματος, τα οποία κατείχαν την υπηκοότητα κάποιας χώρας του Άξονα. Πιο συγκεκριμένα, στους ελληνικής καταγωγής κατοίκους της Πόλης (έχοντες ή μη την ελληνική υπηκοότητα), οι οποίοι αποτελούσαν το 0,5% του συνολικού τουρκικού πληθυσμού, επιβλήθηκε -αθροιστικά- σχεδόν το 20% του συνολικού φόρου. Η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, η οποία είναι ενήμερη για τις εν λόγω εξελίξεις, παρά τις σχετικές της ενέργειες δεν καταφέρνει να ασκήσει ιδιαίτερη πίεση

---

³⁴ Σε κανένα φορολογούμενο δεν αναγνωριζόταν το δικαίωμα να προβεί σε τυχόν διαμαρτυρία ή ακόμα και να αμφισβητήσει τη φορολογική του οφειλή, προσφεύγοντας στη χρήση ένδικων μέσων (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 79).

³⁵ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 87.

³⁶ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 36.

³⁷ Εκεί, οι οφειλέτες καλούνται να «εργαστούν» για το τουρκικό κράτος κάτω από ιδιαίτερα δυσμενείς, σκληρές και απάνθρωπες συνθήκες, ώστε να διατηρούν το οδικό δίκτυο της περιοχής ανοικτό από τον πάγο και τα χιόνια, ενώ το καλοκαίρι, όπου οι κλιματολογικές συνθήκες είναι ηπιότερες, οι «φοροφυγάδες» στέλνονται στην περιοχή της Λευκής Ερήμου, ώστε να «εργαστούν» στην επέκταση ή στη συντήρηση του τοπικού οδικού δικτύου σπάζοντας πέτρες, κάτω από αντίξοες καιρικές συνθήκες αφόρητης ζέστης (Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 96), ενώ «[...] το ήμισυ του μισθού που θα εισπράττουν [από την εργασία τους] θα το καταβάλουν για την εξόφληση του χρέους τους» (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 87). Παράλληλα, θα πρέπει, επίσης, να καταβάλλουν χρήματα για το κόστος της διατροφής τους, ενώ οφείλουν να συνεχίζουν να εργάζονται έως την αποπληρωμή της φορολογικής τους οφειλής (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 90). Ο μισθός, ωστόσο, που λάμβαναν για την εργασία τους ήταν τόσο χαμηλός, ώστε για να εξοφλήσουν το φόρο τους προς το Τουρκικό Δημόσιο θα έπρεπε να εργάζονται ακατάπαυστα για πάρα πολλές δεκαετίες ή, το πιο πιθανό, ακόμα και για ολόκληρες εκατονταετίες (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 89). Ο αριθμός των ελλήνων μειονοτικών που «φιλοξενήθηκαν» σε αυτά τα στρατόπεδα ανέρχεται σε 2.000 περίπου άτομα (Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 96).

στις τουρκικές Αρχές, ώστε να εισαχθούν δικαιότερα και αντικειμενικότερα κριτήρια σε αυτή την ειδική φορολόγηση. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί ασκούν κριτική σε αυτή την έκτακτη τουρκική φορολογική πολιτική μόνο όταν στοχοποιούνται φορολογικά υπήκοοι των δικών τους κρατών³⁸. Το Δεκέμβριο του 1943, οι τουρκικές Αρχές, διαβλέποντας την ήττα της χιτλερικής Γερμανίας στον πόλεμο, αποφασίζουν να επιτρέψουν στους εναπομείναντες «έγκλειστους» των στρατοπέδων του Aşkale³⁹ να επιστρέψουν στην Πόλη⁴⁰.

Από τα παραπάνω, ενδεχομένως, να δύναται κάποιος να συμπεράνει τα αίτια της τουρκικής στάσης κατά τη διάρκεια του πολέμου, τόσο απέναντι στους εμπλεκόμενους συνασπισμούς δυνάμεων στον πόλεμο όσο και απέναντι στο Βασίλειο της Ελλάδος. Μία εξέλιξη, μεταξύ άλλων, η οποία ενδέχεται να προκαλέσει πικρία στην ελληνική πλευρά αποτελεί η στάση της Τουρκίας απέναντι στην ελληνική μειονότητα της Πόλης, την οποία, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν έπαψε να τη μεταχειρίζεται εργαλειακά όσο ο πόλεμος βρισκόταν σε εξέλιξη, επιλέγοντας, παράλληλα, να αγνοεί τις σχετικά πρόσφατες ελληνοτουρκικές συμφωνίες φιλίας και συνεργασίας. Η Τουρκική Δημοκρατία της εποχής, μέσα στη δίνη και στην αναστάτωση που προκαλεί κάθε πόλεμος στα κράτη και στις κοινωνίες, φάνηκε να προσπαθεί, με κάθε δυνατότητα και ευκαιρία που της δινόταν, χρησιμοποιώντας -κατά προτίμηση- αδιαφανή και μη δημοκρατικά μέσα, να προκαλέσει σοβαρά πλήγματα σε όλους τους επαγγελματικούς τομείς, όπου δραστηριοποιούνταν οι έλληνες μειονοτικοί της Πόλης και μάλιστα σε άτομα που βρίσκονταν στην πιο παραγωγική τους ηλικία. Με τον τρόπο αυτό, η Τουρκία ήλπιζε, πιθανώς, να καταφέρει μια σημαντική αποδυνάμωση της επιρροής και της δυναμικότητας της πολιτικής ελληνικής ομογένειας -η οποία πάντα ηγούταν σε νευραλγικούς τομείς της τουρκικής οικονομίας- αναλογιζόμενη, ταυτόχρονα, ότι με τη λήψη τέτοιων δυσμενών μέτρων, ενδεχομένως, να κατάφερνε την καθυστόταξη και, τελικά, τη σταδιακή απομάκρυνση των ελλήνων μειονοτικών από την τουρκική οικονομική σκηνή και, ίσως, από την ίδια την Πόλη.

³⁸ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 96-97.

³⁹ Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 18.

⁴⁰ Σε μερικούς μήνες, και πιο συγκεκριμένα στις 15 Μαρτίου 1943, η συλλογή του φόρου παύει να ισχύει, σε μια προσπάθεια της τουρκικής κυβέρνησης να γίνει συμπαθέστερη στους Συμμάχους, προσπαθώντας, παράλληλα, να προσεταιριστεί με τον ίδιο τρόπο και την εύνοια των Σοβιετικών (Βλ. Οκτέ, Φ., σελ. 18).

Συμπερασματικά, ενδεχομένως, να μπορεί κάποιος να ισχυρισθεί, ότι η Τουρκία με την τακτική και την πολιτική που ακολούθησε, τόσο απέναντι στους Συμμάχους –αυτή, δηλαδή, που περιγράφηκε ως μορφή «ανατολίτικου παζαριού»- όσο και τα σκληρότατα και αντιδημοκρατικά μέτρα που έλαβε κατά των μειονοτικών ομάδων της Πόλης -και κυρίως κατά του δυναμικού Ελληνισμού της- προάγει ένα είδος αναθεωρητικής πολιτικής αναφορικά με τις σχετικές προβλέψεις της Συνθήκης της Λωζάννης, με κύριο στόχο τη δημιουργία μιας ισχυρότερης και αναβαθμισμένης -σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς- Τουρκικής Δημοκρατίας σε ένα νέο μεταπολεμικό Διεθνές Σύστημα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η Ελλάδα μετά το τέλος του Β΄ΠΠ

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Β΄ΠΠ) βρίσκει το ελληνικό κράτος αποδυναμωμένο και σχεδόν ολοσχερώς κατεστραμμένο, τόσο στον τομέα της εθνικής οικονομίας όσο και σε αυτόν των κρατικών υποδομών. Η εξ αρχής υποστήριξη των Ελλήνων στο πλευρό των Συμμάχων, ο ηρωισμός, η αυτοθυσία, η προσήλωσή τους στις αρχές του απελευθερωτικού αγώνα κατά των δυνάμεων του Άξονα, η ανδρεία, η γενναιότητα, η αυταπάρνησή τους, καθώς και ο μεγάλος αριθμός νεκρών, τραυματιών και αγνοουμένων που επέδειξαν στα εκάστοτε θέατρα των πολεμικών επιχειρήσεων καθόλη τη διάρκεια του πολύνεκρου πολέμου, ήταν στοιχεία, πιθανώς, από μόνα τους ικανά, ώστε να επιτρέπουν στην ελληνική πλευρά -εβρισκόμενη πλέον στο στρατόπεδο των νικητών Συμμάχων- τη διεκδίκηση εδαφών, εκτός των προπολεμικών ορίων της ελληνικής επικράτειας, τα οποία κατοικούσαν στην πλειοψηφία τους από συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς.

Πιο συγκεκριμένα, οι περιοχές αυτές αφορούσαν: α) τη Βόρεια Ήπειρο, η οποία αποτελούσε μέρος της αλβανικής επικράτειας, β) τα Δωδεκάνησα, τα οποία αποτελούσαν ιταλική κτήση από το 1912, καθώς και γ) το νησί της Κύπρου, το οποίο, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923), αποτελούσε αποικία του βρετανικού Στέμματος από το 1914. Η μεταπολεμική πολιτική και στρατιωτική κατάσταση στη νότια Βαλκανική Χερσόνησο, όμως, περιπλεκόταν ακόμα περισσότερο, εξαιτίας της εγκαθίδρυσης κομμουνιστικών καθεστώτων στις όμορες χώρες της Ελλάδας (Αλβανία, Γιουγκοσλαβία και Βουλγαρία), γεγονός που τις καθιστούσε, άμεσα, κράτη-δορυφόρους της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ). Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε διαπραγμάτευση, η οποία θα αφορούσε τυχόν επαναχάραξη των ελληνικών συνοριακών γραμμών με τις χώρες αυτές, να βρίσκει την πολιτική και τη στρατιωτική θέση της Μόσχας απολύτως αντίθετη. Όσον αφορά, επιπλέον, τις ελληνικές διεκδικήσεις αναφορικά με τα Δωδεκάνησα, τα οποία ανήκαν στην ηττημένη πλέον από τους Συμμάχους Ιταλία, εκεί διαφαίνονταν αρκετές πιθανότητες προσάρτησής τους στο Βασίλειο της Ελλάδας. Οι ελληνικές αξιώσεις, όμως, για την «ένωση» της

βρετανοκρατούμενης Κύπρου με την ελληνική επικράτεια, εκτός των πολυεπίπεδων, πολύπλοκων, δύσκολων και ιδιαίτερα επιδέξιων ελληνικών διπλωματικών και άλλων χειρισμών που απαιτούσαν, ήταν, αν μη τι άλλο, δύσκολο να υλοποιηθούν, εξαιτίας της άμεσης μεταπολεμικής εξάρτησης του ελληνικού κράτους για τη βιωσιμότητα και την ανασυγκρότησή του από τη γενναιοδωρία της Μεγάλης Βρετανίας. Πιο συγκεκριμένα, το σχεδόν κατεστραμμένο μεταπολεμικό ελληνικό κράτος δεν είχε μόνο την άμεση και απρόσκοπτη ανάγκη της βρετανικής οικονομικής βοήθειας για την κάλυψη των αυξημένων οικονομικών αναγκών του, αλλά εξαρτιόταν, ταυτόχρονα, και από την παροχή βρετανικής στρατιωτικής βοήθειας.

Κύριος λόγος για τη στρατιωτική συνδρομή των Βρετανών στον Ελληνικό Στρατό της πρόσφατα απελευθερωμένης Ελλάδας, αποτελεί η έναρξη του ελληνικού εμφύλιου πολέμου, ο οποίος ξεκινά μόλις μερικές εβδομάδες (Δεκέμβριος του 1944) μετά από την απελευθέρωση της χώρας (Οκτώβριος 1944) από τη γερμανική ναζιστική κατοχή, ως συνέπεια της κορύφωσης ενός μακρόχρονου αγώνα επικράτησης μεταξύ των ελληνικών αστικών και κομμουνιστικών πολιτικών οργανώσεων (Κομμάτων), που επιθυμούσαν να αναρριχηθούν στην εξουσία και να κυβερνήσουν -το καθένα από αυτά αυτοδύναμα- τον τόπο μετά την απελευθέρωσή του⁴¹. Δεδομένης της ύπαρξης σοβιετικών στρατευμάτων στη Βουλγαρία και της επιθυμίας της Μεγάλης Βρετανίας να ξεκινήσει τη διαδικασία διενέργειας αποβάσεων στην περιοχή της Ελλάδας, λαμβάνει χώρα η πρώτη συνεννόηση ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία και στην ΕΣΣΔ, ώστε να καταφέρει η πρώτη να συνεχίσει ανεμπόδιστα το σχέδιό της που αφορούσε την Ελλάδα⁴². Αποτέλεσμα της σημαντικής αυτής συνεννόησης αποτελεί η μυστική «συμφωνία των ποσοστών», η οποία υπογράφηκε -με τη σύμφωνη γνώμη του αμερικανού προέδρου, Φραγκλίνου Ντελάνο Ρούζβελτ (Franklin Delano Roosevelt)- μεταξύ του βρετανού πρωθυπουργού, Ουίνστον Τσόρτσιλ (Winston Churchill), και του σοβιετικού ηγέτη, Ιωσήφ Στάλιν (Joseph Stalin), στη Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944.

Η συμφωνία αυτή είχε ως κύριο στόχο της τη διατήρηση στην περιοχή της Μεσογείου των βρετανικών θαλασσίων επικοινωνιακών γραμμών

⁴¹ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 100-101.

⁴² Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (1), σελ. 75.

ανοικτών. Εκτός του προαναφερθέντα βρετανικού στόχου, η εν λόγω συμφωνία καθόριζε, επίσης, τις ζώνες επιρροής των δύο δυνάμεων στη Βαλκανική Χερσόνησο, εξασφαλίζοντας, ταυτόχρονα μεταξύ άλλων, τη σαφή και αδιαμφισβήτητη βρετανική επιρροή στην Ελλάδα σε ποσοστό 90% (η αντίστοιχη σοβιετική ανερχόταν στο υπολειπόμενο 10%)⁴³. Η «συμφωνία των ποσοστών» πιστεύεται ότι αποτελεί ένα πρώτο βήμα για τη διαίρεση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και, εκτός από κυνισμό εκ μέρους των εμπλεκομένων⁴⁴, αποδεικνύει ότι αυτοί είχαν κατανοήσει, μάλλον, επαρκώς τα όρια των δυνάμεών τους και είχαν περιορίσει το εύρος των στοχεύσεών τους ανάλογα. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη Μεγάλη Βρετανία, το γεγονός ότι περιόρισε το μεγαλύτερο μέρος της επιρροής της στην Ελλάδα, φανερώνει, αν μη τι άλλο, μια σχετική αδυναμία εκ μέρους της θαλασσοκράτειρας Αυτοκρατορίας να ασκήσει έλεγχο στα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη⁴⁵. Επιπλέον, η συμφωνία αυτή αποτελούσε σημαντικό «χαρτί» στα χέρια του σοβιετικού ηγέτη, σε περίπτωση τυχόν μελλοντικών συμμαχικών ενστάσεων για την πολιτική που εκείνος επρόκειτο να ακολουθήσει στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ώστε, επικαλούμενος την εν λόγω συμφωνία, να κάνει φανερή την ισχυρή βούλησή του να μην αποδεχθεί σχετικές επικρίσεις ή οπουδήποτε είδους πιέσεις ή υποδείξεις από τους Συμμάχους⁴⁶.

Παρά την ύπαρξη της προαναφερθείσας συμφωνίας, η σοβιετική ηγεσία βρίσκει στον ελληνικό εμφύλιο, ιδιαίτερα όπως αυτός εξελίσσεται μετά το 1946, μια σημαντική -και, ίσως, ιδανική- ευκαιρία, ώστε να εμπλακεί δυναμικά στα τεκταινόμενα στην εν λόγω γεωγραφική περιοχή, ιδιαίτερου στρατηγικού ενδιαφέροντος για την ΕΣΣΔ⁴⁷. Πιο συγκεκριμένα, κατόπιν επιθυμίας των ελληνικών ένοπλων κομμουνιστικών δυνάμεων (Δημοκρατικός Στρατός), η εμπλοκή στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο -κατά κύριο λόγο- των

⁴³ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 45.

⁴⁴ Στα αρχεία του Ουίνστον Τσόρτσιλ βρέθηκε, πολλές δεκαετίες αργότερα, ένα κομμάτι χαρτί με τα ονόματα όλων των βαλκανικών κρατών και το ποσοστό επιρροής, Μεγάλης Βρετανίας-ΕΣΣΔ, γραμμένο δίπλα από το όνομα της κάθε χώρας. Σε περίπτωση συμφωνίας, ο Ιωσήφ Στάλιν επέλεγε με ένα τικ (✓) μόνο. Με έναν τόσο απλό τρόπο έλαβε χώρα η πρώτη περίπτωση «μοιρασιάς» των κρατών της Βαλκανικής Χερσονήσου και των λαών της. Το απλό τικ ενός και μόνο ανθρώπου στην εξουσία, καθόριζε για δεκαετίες τη μεταπολεμική ζωή και την καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων σε αυτή τη γωνιά της ευρωπαϊκής ηπείρου (Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 45, υποσημ. 51).

⁴⁵ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (1), σελ. 76.

⁴⁶ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (1), σελ. 75-76.

⁴⁷ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 45.

Σοβιετικών, όσο και των μεταπολεμικά αναρριχηθέντων στην εξουσία κομμουνιστικών καθεστώτων των όμορων στην Ελλάδα κρατών, γίνεται πραγματικότητα με τη συνεπή ανταπόκρισή τους στο αίτημα των ελλήνων κομμουνιστών για παροχή εφοδίων και στρατιωτικού υλικού προς το Δημοκρατικό Στρατό.

Όσον αφορά την ΕΣΣΔ, στο σημείο αυτό θα πρέπει, ενδεχομένως, να αναφερθεί ότι ένα από τα σημαντικότερα διακυβεύματα της σταλινικής πολιτικής μετά τη λήξη του Β΄ΠΠ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η προσπάθεια διεύρυνσης των υφιστάμενων συνόρων της, καθώς και η δημιουργία γύρω από αυτήν μιας ζώνης, η οποία θα ήταν ικανή να την προστατεύει αποφασιστικά, τόσο από ενδεχόμενες νέες απειλές όσο και από εισβολές προερχόμενες από τη Δύση⁴⁸. Παράλληλα, παρατηρείται έμμεσα η επιθυμία των όμορων χωρών στην Ελλάδα για μια, προς όφελός τους, διευθέτηση του καθεστώτος της περιοχής της Μακεδονίας. Όλοι οι προαναφερθέντες παράγοντες είναι σε θέση, πιθανώς, να κάνουν εμφανή την ιδιαίτερα δύσκολη και περίπλοκη κατάσταση που βίωνε και που με ιδιαίτερη αποφασιστικότητα και ακριβέστατους υπολογισμούς καλούνταν να αντιμετωπίσει το ελληνικό κράτος της εποχής. Τέλος, οι εκάστοτε ελληνικές μεταπολεμικές κυβερνήσεις, στη χάραξη τόσο της εσωτερικής όσο και εξωτερικής τους πολιτικής, έπρεπε να λαμβάνουν, ταυτόχρονα, σοβαρά υπόψη τους τις συμμαχικές ισορροπίες και τα αντίστοιχα συμφέροντά τους, ώστε να διασφαλίζουν την επιβίωση και τη διαιώνιση του ελληνικού κράτους και, κυρίως, των Ελλήνων⁴⁹.

Η κατάσταση στην Τουρκική Δημοκρατία μετά τη λήξη του Β΄ΠΠ

Σε πλήρη αντίθεση με το βαρύ κόστος, τόσο σε έμψυχο όσο και σε άψυχο υλικό που κλήθηκε να «πληρώσει» η Ελλάδα και ο λαός της στον πόλεμο, η Τουρκική Δημοκρατία δεν υπέστη, σε καμία περίπτωση, τέτοιου είδους ή τέτοιου μεγέθους απώλειες. Εκτός των απωλειών σε επίπεδο οικονομικών μεγεθών, οι οποίες αποτελούσαν απόρροια της προκαλούμενης από το Β΄ΠΠ οικονομικής κρίσης, το μόνο που θα μπορούσε κάποιος να

⁴⁸ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 43.

⁴⁹ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 100-101.

παρατηρήσει, ήταν μια έντονη ανησυχία των τουρκικών κυβερνήσεων. Αυτή αφορούσε την απροθυμία τους για τυχόν συρρίκνωση της έκτασης της τουρκικής επικράτειας και αντίστοιχης μείωσης της εθνικής της κυριαρχίας. Ωστόσο, περισσότερο από όλα, η τουρκική κυβέρνηση της εποχής ενδιαφέρεται για τη μεταπολεμική στάση που θα κρατήσουν απέναντι στη χώρα: α) οι Σύμμαχοι, δεδομένης της «συμπεριφοράς» ή του τρόπου προσέγγισης της Τουρκίας προς τις συμμαχικές δυνάμεις καθόλη τη διάρκεια του Β΄ΠΠ και β) η ΕΣΣΔ, με την οποία η Τουρκική Δημοκρατία μοιράζεται πολλά χιλιόμετρα κοινών συνόρων. Η Μόσχα των Σοβιετικών, στο πλαίσιο της ευρύτερης πολιτικής της για την άνευ προβλημάτων επιβίωσή της σε έναν άκρως ανταγωνιστικό και πρωτόγνωρο μεταπολεμικό κόσμο, προσπαθεί να καταστήσει τη γειτονική της Τουρκία ως ένα επιπλέον κράτος-δορυφόρο της, προβαίνοντας, παράλληλα, στις ακόλουθες ενέργειες. Κατ' αρχάς, η ΕΣΣΔ καταγγέλλει την προπολεμική Συνθήκη Φιλίας και Ουδετερότητας (17 Δεκεμβρίου 1925) ανάμεσα στις δύο χώρες, ενώ για την εκ νέου ανανέωσή της απαιτεί την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μοντραί (1936), στο σημείο που αυτή αφορά την απρόσκοπτη ναυσιπλοΐα σοβιετικών πολεμικών πλοίων στα Στενά -τόσο σε ειρηνικές όσο και σε πολεμικές περιόδους- με διαπραγματεύσεις αποκλειστικά ανάμεσα στα δύο εμπλεκόμενα μέρη. Επιπροσθέτως, ζητά την επιστροφή στην ΕΣΣΔ των περιοχών του Καρς και του Αρνταχάν, οι οποίες είχαν παραχωρηθεί από τους Σοβιετικούς στους Κεμαλικούς στο πλαίσιο της Συνθήκης Φιλίας (16 Μαρτίου 1921)⁵⁰. Επιπλέον, η ΕΣΣΔ διεκδικεί την προοπτική ίδρυσης κοινών αεροπορικών και ναυτικών βάσεων στην περιοχή των Στενών, ενώ, παράλληλα, διεξάγει ναυτικές ασκήσεις στη θαλάσσια περιοχή του Βατούμ και ανάλογες στρατιωτικές στα βουλγαρικά εδάφη της Θράκης⁵¹. Οι εν λόγω εξελίξεις, πιθανώς, να προβληματίζουν ιδιαίτερος κύκλους των Νεότουρκων και να τους δημιουργούν αισθήματα ότι, ενδεχομένως, πρόκειται για μια αναβίωση του «Συνδρόμου των Σεβρών», ενώ οι ΗΠΑ αποτελούν τη μοναδική δύναμη που φαίνεται να υποστηρίζει την εποχή εκείνη την Τουρκία⁵².

⁵⁰ Βλ. Σβολόπουλος, Κ., τ. Β΄, σελ. 52.

⁵¹ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 100.

⁵² Βλ. Κυρατζόπουλος, Β., σελ. 32.

Περαιτέρω εξελίξεις σε Ελλάδα και Τουρκία σε συνάρτηση με τις πολιτικές των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και της ΕΣΣΔ

Η ενεργός ανάμειξη της Σοβιετικής Ένωσης στα τεκταινόμενα που αφορούν τόσο το Βασίλειο της Ελλάδος όσο και την Τουρκική Δημοκρατία μεταπολεμικά, ωθούν τη βρετανική κυβέρνηση να εκλάβει τη σοβιετική στάση και εμπλοκή ως απειλή για τα συμφέροντα του βρετανικού Στέμματος στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Ο πόλεμος κατά των δυνάμεων του Άξονα και, κατά κύριο λόγο, κατά της χιτλερικής Γερμανίας έχει, εκτός άλλων, ως συνέπεια τη σταδιακή αλλά μεγάλη οικονομική εξουθένωση των Βρετανών. Εξαιτίας: α) της τεράστιας βρετανικής οικονομικής δυσπραγίας, η οποία δε γίνεται αντιληπτή κατά τη διάρκεια του πολέμου χάρη στη χαρισματική προσωπικότητα του βρετανού πρωθυπουργού, Ουίνστον Τσόρτσιλ, καθώς και β) των πολύπλοκων αποικιακών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Βρετανοί στην Ινδία και στην Παλαιστίνη⁵³, η βρετανική κυβέρνηση θα προβεί σε άρση παροχής βοήθειας, τόσο ως προς την Ελλάδα όσο και ως προς την Τουρκία. Επιπλέον, όσον αφορά την πρώτη χώρα, οι Βρετανοί θα αποφασίσουν να αποσύρουν από αυτήν και τις ήδη εγκατεστημένες εκεί ένοπλες δυνάμεις τους. Επομένως, στο πλαίσιο των παραπάνω εξελίξεων και εξαιτίας των, σχεδόν ολοσχερώς, κατεστραμμένων κρατών της ηπειρωτικής Ευρώπης θα μπορούσε κάποιος, πιθανώς, να διακρίνει μία πλήρη αδυναμία των δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων στην αντιμετώπιση οποιουδήποτε είδους μεταπολεμικού σοβιετικού κινδύνου ή απειλής⁵⁴. Τη θέση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο μεταπολεμικό Διεθνές Σύστημα, θα κληθεί να αναλάβει η αναδυόμενη δύναμη της εποχής, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ). Οι Αμερικανοί εκτιμώντας τη σοβαρότητα της κατάστασης σε περίπτωση επικράτησης κομμουνιστικών καθεστώτων και στις δύο γειτονικές βαλκανικές χώρες (Ελλάδα – Τουρκία), θεωρούν πιθανή, σύμφωνα με τη θεωρία του «ντόμινο», την εξάπλωση του κομμουνισμού και σε άλλες γειτονικές χώρες της ΕΣΣΔ, όπως στο Ιράν και

---

⁵³ Βλ. Young, J. W., σελ. 44.

⁵⁴ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 41-42 & 58.

στην Ινδία, καθώς και σε χώρες της Μέσης Ανατολής και σε άλλες της αφρικανικής ηπείρου⁵⁵.

Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη αυτές τις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή ήπειρο, καθώς και την οικονομική και, κατ' επέκταση, στρατιωτική αδυναμία της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία δε δύναται πλέον να εξακολουθεί να παίζει στην ευρωπαϊκή στρατιωτική σκηνή τον αποφασιστικό ρόλο του παρελθόντος, γίνεται αντιληπτό ότι οι ΗΠΑ θα είναι πλέον υπεύθυνες για τη διατήρηση της μεταπολεμικής ισορροπίας δυνάμεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο⁵⁶. Στις 12 Μαρτίου 1947, ο αμερικανός πρόεδρος, Χάρι Τρούμαν (Harry Truman), στον πιο σημαντικό λόγο του προς το αμερικανικό Κογκρέσο -οι απόψεις που συγκροτούσαν το λόγο αυτόν έχουν μείνει γνωστές και ως «Δόγμα Τρούμαν»- μεταξύ άλλων, ανέφερε ότι: «[...] η πολιτική των ΗΠΑ πρέπει να είναι η υποστήριξη των ελεύθερων λαών που αντιστέκονται στην επιχειρούμενη από άλλους καθυπόταξή τους μέσω οπλισμένων μειοψηφιών ή εξωτερικών πιέσεων⁵⁷», συμπληρώνοντας ότι «[α]ν δεν βοηθήσουμε την Ελλάδα και την Τουρκία στην ιστορική αυτή ώρα, οι επιπτώσεις θα είναι εκτεταμένες τόσο προς τη Δύση όσο και προς την Ανατολή⁵⁸». Με αυτόν τον τρόπο, ο αμερικανός πρόεδρος προσπάθησε να δημιουργήσει αισθήματα φόβου στα μέλη του Κογκρέσου, ώστε να καταφέρει την κύρια στόχευσή του, που δεν είναι άλλη από την έγκριση των απαιτούμενων αμερικανικών κεφαλαίων προς παροχή βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία⁵⁹, οι οποίες «[...] ψηλάφισαν τη σοβιετική απειλή είτε στις εσωτερικές τους συγκρούσεις είτε κατά μήκος των συνόρων τους⁶⁰».

Ο Τρούμαν, όχι δίχως να καταστεί αποδέκτης εκδηλώσεων αρνητικού περιεχομένου, καταφέρνει τελικά να προωθήσει τη θέση του και να πείσει, τόσο την αμερικανική κοινωνία όσο και το Κογκρέσο, για την υιοθέτηση μιας νέας και διαφορετικής, πλέον, γραμμής στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Η πολιτική αυτή απορρίπτει τον αμερικανικό απομονωτισμό και εργάζεται συστηματικά προς τη δημιουργία ενός δυτικοευρωπαϊκού συνασπισμού κατά των Σοβιετικών και της κομμουνιστικής τους ιδεολογίας. Συνεπώς, οι ΗΠΑ

---

⁵⁵ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 100-102.

⁵⁶ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 58.

⁵⁷ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 59.

⁵⁸ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 59.

⁵⁹ Βλ. Young, J. W., σελ. 44.

⁶⁰ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 117.

αρχίζουν να παίζουν καθοριστικό ρόλο στα πράγματα του Ανατολικού Ημισφαιρίου, εγκαταλείποντας, όπως φαίνεται, τον απομονωτισμό που χαρακτήριζε την αμερικανική εξωτερική πολιτική από την εποχή της ανεξαρτησίας της χώρας από τους Βρετανούς. Μερικούς μήνες αργότερα, η αμερικανική κυβέρνηση Τρούμαν υιοθετώντας τις απόψεις του Τζορτζ Κέναν (George Kennan), ο οποίος, ως επικεφαλής του Επιτελείου Σχεδιασμού Πολιτικής του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, προωθεί τη στρατηγική της ανάσχεσης (ή containment) της ΕΣΣΔ, σύμφωνα με την οποία, οι ΗΠΑ θα πρέπει να ακολουθήσουν με συνέπεια «[...] μία μακροχρόνια, υπομονετική αλλά σθεναρή και άγρυπνη ανάσχεση των ρωσικών επεκτατικών τάσεων⁶¹». Σύμφωνα με τις απόψεις του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, η απειλή στην Ευρώπη από τη Σοβιετική Ένωση ήταν πολιτική και όχι στρατιωτική⁶², αφού η σοβιετική οικονομία βρισκόταν ακόμη σε κακή κατάσταση από τον πόλεμο και ο σοβιετικός ηγέτης μπορούσε να στηριχθεί μόνο σε τοπικά ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα⁶³.

Τον Απρίλιο του 1948 εγκρίνεται από το Κογκρέσο των ΗΠΑ η αμερικανική πολιτική οικονομικής στήριξης της Ευρώπης. Πρόκειται για το Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Ανασυγκρότησης, γνωστό και ως «Σχέδιο Μάρσαλ», από τον αμερικανό υπουργό Εξωτερικών, Τζορτζ Μάρσαλ (George Marshall). Το «Δόγμα Τρούμαν» αποτέλεσε την πολιτική βάση του «Σχεδίου Μάρσαλ»⁶⁴, το ύψος του οποίου, μεταξύ 1948 και 1952, ανέρχεται σε 17 δις δολάρια ΗΠΑ⁶⁵, ενώ ο βασικός του στόχος επικεντρώνεται στην ανασυγκρότηση ολόκληρης της κατεστραμμένης από τον πόλεμο Ευρώπης. Επιπλέον, μέσω της αμερικανικής οικονομικής ενίσχυσης, το «Σχέδιο Μάρσαλ» αποβλέπει στην πολιτική συσπείρωση των Ευρωπαίων κατά της επιρροής των Σοβιετικών και της κομμουνιστικής ιδεολογίας τους. Ο Τζορτζ Μάρσαλ πρέσβευε ότι, εάν η αμερικανική βοήθεια δεν απευθυνόταν προς ολόκληρη την Ευρώπη, τότε οι Ευρωπαίοι θα χωρίζονταν εξ αρχής σε δύο αντίπαλα πολιτικά στρατόπεδα, κάτι που θα ήταν ιδιαίτερα επαχθές για τους Αμερικανούς. Παράλληλα, στην προσπάθειά του να πείσει, τόσο τους

---

⁶¹ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 63.

⁶² Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 63.

⁶³ Βλ. Young, J. W., σελ. 47.

⁶⁴ Βλ. Ράπτης, Κ., τ. Β', σελ. 232.

⁶⁵ Βλ. Young, J. W., σελ. 47.

τελευταίους όσο και την αμερικανική κοινή γνώμη, για την αναγκαιότητα προώθησης του «Σχεδίου» του, τόνιζε ότι η ευρωπαϊκή οικονομική ανάκαμψη θα ήταν ιδιαίτερα επωφελής και για τη μεταπολεμική αμερικανική οικονομία⁶⁶. Συνεπώς, η ύπαρξη οικονομικής συνεργασίας ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς λαούς τέθηκε ως απαραίτητος όρος για την παροχή της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας προς τις ευρωπαϊκές χώρες. Ως εκ τούτου, απαιτούνταν η δημιουργία ενός πολυμερούς ευρωπαϊκού πλαισίου συνεργασίας, όπου σε αυτό θα συμμετείχε ολόκληρη η Γερμανία, ενώ θα απορριπτόταν η παροχή οποιασδήποτε μορφής οικονομικής ενίσχυσης προς το καθένα ευρωπαϊκό κράτος χωριστά.

Η αντίδραση της σοβιετικής πλευράς στο «Σχέδιο Μάρσαλ» θα μπορούσε, ενδεχομένως, να χαρακτηριστεί ως αντιφατική. Πιο συγκεκριμένα, ενώ αρχικά η Μόσχα φαινόταν θετικά διακείμενη προς το «Σχέδιο Μάρσαλ», στην πορεία κατέληξε να το αποκηρύξει πλήρως, εξαιτίας, μεταξύ άλλων, της άρνησής της για μια εκ νέου ένταξη της Γερμανίας στο ευρωπαϊκό οικονομικό γίγνεσθαι. Αυτός ο σοβιετικός φόβος οφειλόταν όχι μόνο στη γερμανική στρατοκρατία, η οποία θα μπορούσε, μάλλον εύκολα, να αναπτυχθεί εκ νέου, όπως άλλωστε είχε συμβεί και στο παρελθόν⁶⁷, αλλά, επίσης, στο γεγονός ότι μια ισχυρή οικονομικά και πολιτικά Γερμανία θα ήταν, πιθανώς, από μόνη της σε θέση να επιλέξει τη μελλοντική της πορεία εντός του ευρωπαϊκού χώρου. Θα μπορούσε, δηλαδή, να επιλέξει τη συμπόρευση με το συμμαχικό στρατόπεδο, παρά με το αντίστοιχο σοβιετικό, το οποίο είχε υποστεί τεράστιες υλικές καταστροφές και ανθρώπινες απώλειες στον αγώνα του για τον εκτοπισμό των Ναζί και την τελική επικράτησή του στην Ανατολική Γερμανία. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι όλες οι αμερικανικές εκτιμήσεις, οι οποίες αφορούσαν την αναγκαιότητα μιας εκ νέου ανάκαμψης της γερμανικής οικονομίας, συμφωνούσαν στο σημείο ότι η γερμανική οικονομική ανασυγκρότηση θα έπαιζε, ενδεχομένως, τον πλέον σημαντικό ρόλο στην ανάκαμψη ολόκληρης της ευρωπαϊκής οικονομίας και, ως εκ τούτου, στη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων ολόκληρης της Ευρώπης⁶⁸. Οι Σοβιετικοί πίστευαν, παράλληλα, ότι το «Σχέδιο Μάρσαλ»,

⁶⁶ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 63-64.

⁶⁷ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (1), σελ. 102.

⁶⁸ Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 64-65.

συνδράμοντας σε μια εκ νέου αναζωογόνηση της λειτουργίας της γερμανικής βιομηχανίας, θα υπέσκαπτε τη μεταπολεμική οικονομική ανεξαρτησία της υπόλοιπης Ευρώπης, η οποία θα μετατρεπόταν, δυνητικά, σε υποχείριο των ΗΠΑ. Επιπροσθέτως, το «Σχέδιο Μάρσαλ» θεωρήθηκε από τους Σοβιετικούς και ως μια προσπάθεια υπονόμευσης του ελέγχου της ΕΣΣΔ, όχι μόνο όσον αφορά στην περίπτωση της Ανατολικής Γερμανίας, αλλά και σε αυτές των υπολοίπων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, για τις οποίες πάρα πολλοί σοβιετικοί στρατιώτες είχαν θυσιαστεί στα πεδία των μαχών⁶⁹.

Μια σειρά σοβιετικών ενεργειών, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν τόσο την επιβολή κομμουνιστικής κυβέρνησης στην Τσεχοσλοβακία (1948) όσο και τον αποκλεισμό του Δυτικού Βερολίνου (1948-1949), συμβάλλουν στην περαιτέρω ενδυνάμωση του φόβου των Ευρωπαίων προς τους Σοβιετικούς και τους εκάστοτε χειρισμούς τους. Συνεπώς, ο ευρωπαϊκός φόβος προς την ΕΣΣΔ είναι αυτός που υπαγορεύει την ευρωπαϊκή πρόταση προς την αμερικανική κυβέρνηση. Η πρόταση αυτή αφορά τη σύσταση μιας νέας αμυντικής συμμαχίας, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει μια σημαντικότερη ασπίδα κατά οποιασδήποτε στρατιωτικής απειλής ή επέμβασης των ενόπλων σοβιετικών δυνάμεων εναντίον των δυτικοευρωπαϊκών χωρών⁷⁰. Η εξέλιξη αυτή οδηγεί στην ίδρυση του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization) ή Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ή NATO (4 Απριλίου 1949). Ο Οργανισμός αυτός αποτελείται αρχικά από 12 μέλη (τις ΗΠΑ, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία, το Βέλγιο, τις Κάτω Χώρες, το Λουξεμβούργο, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Νορβηγία, τη Δανία, την Ισλανδία και τον Καναδά)⁷¹ και αποτελεί τον αμυντικό συνασπισμό των Δυτικοευρωπαίων κατά της ΕΣΣΔ και των κρατών-δορυφόρων της⁷².

Ελληνοτουρκικές σχέσεις από το πέρας του Β΄ΠΠ έως το 1954

Οι σχέσεις ανάμεσα στο Βασίλειο της Ελλάδας και στην Τουρκική Δημοκρατία δοκιμάστηκαν ιδιαίτερα, τόσο από τις διαφορετικές επιλογές τους στη στρατηγική που ακολούθησαν κατά τη διάρκεια του πολέμου προς τις δύο

⁶⁹ Βλ. Young, J. W., σελ. 45-46.

⁷⁰ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (1), σελ. 68.

⁷¹ Βλ. Ράπτης, Κ., τ. Β΄, σελ. 232.

⁷² Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., σελ. 67-70.

αντιμαχόμενες πλευρές (Συμμαχικές Δυνάμεις – Χώρες του Άξονα), όσο και από τις πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης της Άγκυρας σε θέματα που αφορούσαν, κατά κύριο λόγο, την ελληνική μειονότητα της Πόλης. Πιο συγκεκριμένα, η υλοποίηση της «επιστράτευσης των είκοσι ηλικιών», σε περίοδο ειρήνης για την Τουρκία, καθώς και η επιβολή του «ληστρικού» φόρου, Varlık Vergisi, που έπληξαν τους Έλληνες της Πόλης (κατόχους ή μη της ελληνικής υπηκοότητας) ενόσω διαρκούσε ακόμα ο Β΄ΠΠ, προξενούν στην ελληνική πλευρά, αν μη τι άλλο, αισθήματα επιφυλακτικότητας, δυσπιστίας και, τουλάχιστον, απογοήτευσης απέναντι στους Τούρκους. Οι Σύμμαχοι -και κυρίως οι ΗΠΑ- λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τους την πολύπλοκη κατάσταση που υφίσταται στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και όντας, ταυτόχρονα, δυσαρεστημένοι με το επίπεδο και την ποιότητα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, σπεύδουν να πιέσουν την ελληνική κυβέρνηση να καταβάλλει σημαντική προσπάθεια, ώστε οι ελληνοτουρκικές σχέσεις να αποκατασταθούν πλήρως, τη στιγμή που εκκρεμεί ακόμα το θέμα της τύχης των Δωδεκανήσων⁷³.

Το 1943, μετά από τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, τα Δωδεκάνησα καταλαμβάνονται από τους Γερμανούς. Το Μάιο του 1945 τα νησιά παραδίδονται στους Συμμάχους και αυτοί με τη σειρά τους τα μεταβιβάζουν στους Βρετανούς. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα Δωδεκάνησα αποτελούν μόνο ένα τμήμα των ελληνικών μεταπολεμικών εδαφικών διεκδικήσεων προς τους Συμμάχους. Παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων τους είναι ελληνικής καταγωγής και χριστιανοί ορθόδοξοι στο θρήσκευμα -όπου σύμφωνα με την αρχή των εθνοτήτων, τα νησιά θα έπρεπε να προσαρτηθούν από την Ελλάδα- οι Βρετανοί δεν αποφασίζουν την άμεση δρομολόγηση της προσάρτησής τους προς την τελευταία, αντιμετωπίζοντας, παράλληλα, το - άδικο για την ελληνική πλευρά- δίλλημα διαμοιρασμού των νησιών ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Την εποχή εκείνη, επίσης, τα σοβιετικά συμφέροντα στη Μεσόγειο αξιώνουν την ίδρυση σοβιετικών βάσεων στην ευρύτερη περιοχή της. Πιο συγκεκριμένα, το σοβιετικό ενδιαφέρον στοχεύει στην Τριπολίτιδα και στα Δωδεκάνησα, με τα δεύτερα να αποτελούν μια συμφέρουσα λύση για την ΕΣΣΔ, αφού βρίσκονται πλησιέστερα στο δρόμο

---

⁷³ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 103.

προς τη Μαύρη Θάλασσα και, επίσης, εξαιτίας των σχετικά πρόσφατων ιταλικών συστηματικών οχυρωματικών τους υποδομών. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει επιπλέον να ειπωθεί εκ νέου, ότι η Ελλάδα, αμέσως μετά την απελευθέρωσή της από τις δυνάμεις του Άξονα, χειμάζεται από έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο. Συνεπώς, η προσάρτηση των Δωδεκανήσων στην ελληνική επικράτεια, εκτός του γεγονότος ότι αποτελεί αίτημα των απανταχού Ελλήνων, πρόκειται να έχει αντίκτυπο, τόσο στην αξιοπιστία των Συμμάχων προς το ελληνικό κράτος και την ελληνική κοινή γνώμη όσο και στην ενδυνάμωση του κύρους της ελληνικής κυβέρνησης⁷⁴.

Μετά από μια σειρά σχετικών συζητήσεων μεταξύ των Συμμάχων που αφορούν το μέλλον των νησιών και μια άλλη αντίστοιχη σχετικών σοβιετικών παρεμβάσεων, οι οποίες έχουν να κάνουν ακόμα και με την ιδεολογική τοποθέτηση της μεταπολεμικής ελληνικής κυβέρνησης, τα πράγματα φαίνεται να δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο. Πιο συγκεκριμένα, οι Σοβιετικοί συνδυάζουν το μέλλον των Δωδεκανήσων με την «παραχώρηση» προς αυτούς της περιοχής της Τριπολίτιδας στη Λιβύη, ώστε να ιδρύσουν εκεί βάσεις. Επίσης, για να άρουν την άρνησή τους αναφορικά με την προσάρτηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, επιζητούν τη δημιουργία άλλων τέτοιων βάσεων, τόσο στον Ελλήσποντο όσο και στο Βόσπορο. Τελικά, στη Συνδιάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι (29 Ιουλίου-15 Οκτωβρίου 1946), η εκπροσώπηση της Σοβιετικής Ουκρανίας -εκτιμώντας ως πιθανή την επικράτηση των ελλήνων κομμουνιστών στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος την εποχή εκείνη βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη- αποδέχεται την προσάρτηση των Δωδεκανήσων (μαζί με το νησί Μεγίστη ή Καστελόριζο) στην ελληνική επικράτεια, με μοναδικό όρο την αποστρατιωτικοποίησή τους. Με τους εν λόγω όρους συμφωνούν οι Σύμμαχοι και ως εκ τούτου, στις 31 Μαρτίου 1947, τα Δωδεκάνησα ενώνονται με την Ελλάδα, της οποίας έκτοτε αποτελούν αναπόσπαστο εθνικό έδαφος⁷⁵.

Όσον αφορά την Τουρκία, η οποία κατά καιρούς έθετε το ζήτημα προσάρτησης των Δωδεκανήσων ή ακόμα και μεμονωμένων νησιών τους (π.χ. όπως την Κω, τη Σύμη και τη Μεγίστη) στην επικράτειά της, αυτή δεν κλήθηκε ποτέ να συμμετάσχει στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων, αφού

---

⁷⁴ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 103.

⁷⁵ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 104.

οι Σύμμαχοι έκριναν ότι η συμφωνηθείσα σύμβαση αποτελούσε *res inter alios acta* για την Τουρκία. Όταν ο τούρκος πρόεδρος, Ισμέτ Ινονού (İsmet İnönü), ενημερώθηκε για το αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης που αφορούσε τα Δωδεκάνησα, δεν προέβη σε κανενός είδους σχετικό λεκτικό σχόλιο. Αργότερα, αναλογιζόμενος τα συμφωνηθέντα, ενδεχομένως να αντιλήφθηκε ότι, εάν τα Δωδεκάνησα είχαν προσαρτηθεί από την Τουρκική Δημοκρατία, η σοβιετική πλευρά θα έφερνε αντιρρήσεις σχετικά με τα ηθικά δικαιώματα των Τούρκων σε αυτά, καθώς και, πιθανώς, να σηματοδοτούσαν αλλαγές στο εδαφικό καθεστώς στην περιοχή των Στενών. Επιπροσθέτως, η Τουρκία ευνοούταν από τη συμφωνηθείσα αποστρατικοποίηση των Δωδεκανήσων, επειδή η εν λόγω εξέλιξη αποσοβούσε την απειλή ίδρυσης σοβιετικών ναυτικών βάσεων σε μικρή εγγύτητα με τα τουρκικά παράλια. Επίσης, σημαντικής σπουδαιότητας για τη μεταπολεμική Τουρκία αποτελούσε και η ύπαρξη τουρκικού προξενείου στη Ρόδο, το οποίο ήταν σε θέση να ασκεί έλεγχο για την τήρηση των συμφωνιών που αφορούσαν τη μουσουλμανική μειονότητα των Δωδεκανήσων, η οποία ζούσε διαμοιρασμένη στη Ρόδο και στην Κω (3.000 μουσουλμάνοι περίπου)⁷⁶.

Η πίεση των Συμμάχων και ιδιαίτερα των ΗΠΑ ήταν αυτές που ώθησαν την Ελλάδα και την Τουρκία να εξομαλύνουν τις διμερείς τους σχέσεις με την είσοδό τους σε πολιτικούς και αμυντικούς συνασπισμούς της Δύσης. Έτσι, από το 1947 κι έπειτα ξεκινά μια περίοδος προσπάθειας αναθέρμανσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων, κατά τη διάρκεια της οποίας θα γίνουν αντιληπτά σημαντικά βήματα βελτίωσής τους. Πιο συγκεκριμένα, το 1947, κατόπιν πρωτοβουλίας του προέδρου της ελληνικής κυβέρνησης συγκροτείται στην Αθήνα επιτροπή που ασχολείται με την ελληνοτουρκική συνεργασία. Ακολουθούν ανακοινώσεις και από τις δύο απέναντι ακτές του Αιγαίου, κάνοντας έτσι φανερή την ιδιαίτερη διάθεση και των δύο πλευρών προς ενίσχυση της ελληνοτουρκικής συνεργασίας σε διάφορους τομείς, όπως του στρατιωτικού, του συνδικαλιστικού, του αθλητικού και του αντίστοιχου εκπαιδευτικού. Με την πάροδο του χρόνου, η συνεργασία διευρύνεται και σε άλλους σημαντικούς κλάδους, ρυθμίζοντας ακόμα και θέματα της καθημερινότητας των πολιτών και των δύο κρατών, οι οποίοι έρχονται ολοένα

---

⁷⁶ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 105.

και πλησιέστερα ο ένας στον άλλον. Με τον τρόπο αυτό, διευθετούνται αρκετά προβληματικά θέματα ανάμεσα στις δύο όμορες χώρες, μεταξύ άλλων, και θέματα που αφορούν την αναγκαιότητα έκδοσης βίζας (προξενικής θεώρησης) για την επίσκεψη των πολιτών της μιας χώρας στην άλλη, θέματα εισαγωγικού εμπορίου, αντιμετώπισης φυσικών καταστροφών και κινδύνων, θέματα κτηνιατρικά, καθώς και αντίστοιχα πολιτιστικά. Αυτό που θα πρέπει, πάντως, να υπογραμμιστεί, είναι ότι όσες εκ των διμερών συμφωνιών υπογράφηκαν κατά την περίοδο 1947-1954 κατάφεραν να ισχύσουν για αρκετές δεκαετίες και είχαν την τύχη να εφαρμοστούν όλες⁷⁷.

Ωστόσο, η πρώτη ουσιαστική συνεργασία ανάμεσα στο Βασίλειο της Ελλάδος και στην Τουρκική Δημοκρατία σχετίζεται με το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Πιο συγκεκριμένα, από τη στιγμή που ο σοβιετικός ηγέτης, Ιωσήφ Στάλιν, επέτρεψε την εκ νέου λειτουργία της ορθόδοξης Ρωσικής Εκκλησίας στην ΕΣΣΔ, παρατηρήθηκε από τον Πατριάρχη Μόσχας, Αλέξιο, η καταβολή προσπάθειας εισχώρησης στις ορθόδοξες εκκλησίες της Εγγύς και της Μέσης Ανατολής, οι οποίες δεν ανήκαν στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας. Η ενέργεια αυτή του Ρώσου Πατριάρχη μείωνε την ισχύ του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Για αυτόν το λόγο, η ελληνική και η τουρκική κυβέρνηση ανέλαβαν την πρωτοβουλία ενίσχυσης του γοήτρου του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης. Ως Οικουμενικός Πατριάρχης είχε ενθρονιστεί, σχετικά πρόσφατα, ο Μάξιμος, ο οποίος στο παρελθόν είχε παρουσιάσει ψυχικές διαταραχές που τον καθιστούσαν, ενδεχομένως, ανίκανο να φέρει εις πέρας μια τόσο σημαντική αποστολή αναφορικά με τις προαναφερθείσες ενέργειες του Πατριαρχείου Μόσχας. Τότε, η ελληνική κυβέρνηση ασκώντας του υπερβολική πίεση καταφέρνει να τον εξαναγκάσει σε παραίτηση (Οκτώβριος 1948).

Κατόπιν συνεννοήσεως μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής κυβέρνησης, προτείνεται ως νέος υποψήφιος για τον Οικουμενικό Θρόνο ο Αρχιεπίσκοπος Βορείου και Νοτίου Αμερικής, Αθηναγόρας (κατά κόσμο Αριστοκλής Σπύρου⁷⁸). Η εν λόγω πρόταση υποστηρίζεται και από την αμερικανική κυβέρνηση κι έτσι ο Αρχιεπίσκοπος Βορείου και Νοτίου Αμερικής συγκεντρώνει στο πρόσωπό του πολλές πιθανότητες για την ενθρόνισή του

⁷⁷ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 105-106.

⁷⁸ Βλ. <http://www.ec-patr.org/list/index.php?lang=gr&id=326>.

ως νέος Οικουμενικός Πατριάρχης. Στην πορεία, ωστόσο, εμφανίζονται σοβαρά προβλήματα, τα οποία απαιτούν σοβαρότητα, υπευθυνότητα και σωστούς χειρισμούς για την επίλυσή τους. Πιο συγκεκριμένα, με τουρκικό διάταγμα (τζεκερέ), το οποίο τέθηκε σε ισχύ αμέσως μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή, ορίζεται ότι για το ανώτατο ιερατικό αξίωμα του Πατριάρχη δεν είναι δυνατό να τεθούν υποψηφιότητες από άτομα που δε διαθέτουν την τουρκική υπηκοότητα και δεν ασκούν τα πνευματικά τους καθήκοντα εντός της τουρκικής επικράτειας. Ο Αθηναγόρας, ωστόσο, δεν ήταν πολίτης της Τουρκικής Δημοκρατίας και τα πνευματικά του καθήκοντα για πολλά χρόνια ασκούσαν στις ΗΠΑ. Επιπροσθέτως, παρότι την πατριαρχική υποψηφιότητα Αθηναγόρα την υποστηρίζουν η ελληνική, η τουρκική και η αμερικανική κυβέρνηση αντίστοιχα, οι αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου τείνουν να υποστηρίζουν την υποψηφιότητα του Μητροπολίτη Δέρκων, Ιωακείμ, για τον Οικουμενικό Θρόνο.

Με μια αποφασιστική κίνηση της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία επικαλείται ότι ο Αθηναγόρας έχει γεννηθεί σε οθωμανικό έδαφος (25 Μαρτίου 1886 στο χωριό Τσαραπλανά, μετέπειτα Βασιλικό, Πωγωνίου, Ιωαννίνων⁷⁹), τού χορηγείται η τουρκική υπηκοότητα⁸⁰. Με αυτόν τον τρόπο, λύνεται το πρόβλημα της υπηκοότητας του εν λόγω ορθόδοξου ιεράρχη. Συνεπακόλουθα, την 1^η Νοεμβρίου 1948 ενθρονίζεται ο ίδιος ως νέος Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης, Αθηναγόρας Α΄, ο οποίος καταφτάνει στο αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης (Ιανουάριος 1949) με το προεδρικό αεροσκάφος των ΗΠΑ⁸¹. Ο νέος Πατριάρχης είναι «θερμός απόστολος της ιδέας της ελληνοτουρκικής συνεργασίας⁸²», διαθέτει ένα καινοτόμο και ανανεωτικό πνεύμα, προσπαθεί να αναβαθμίσει το γόητρο και την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου, καθώς επίσης και να εξαλείψει κάθε είδους διαφαινόμενης επιφυλακτικότητας ανάμεσα στους Έλληνες και στους Τούρκους. Για τους λόγους αυτούς τάσσεται υπέρ της ενεργούς ένταξης της ελληνικής μειονότητας της Πόλης στο πλαίσιο της υφιστάμενης τουρκικής κοινωνίας, χωρίς, ταυτόχρονα, να απολεσθεί εκ μέρους των Ελλήνων, τόσο η

⁷⁹ Βλ. <http://www.ec-patr.org/list/index.php?lang=gr&id=326>.

⁸⁰ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 107-108.

⁸¹ Βλ. Σβολόπουλος, Κ., τ. Β΄, σελ. 54.

⁸² Βλ. Κυρατζόπουλος, Β., σελ. 50.

εθνική όσο και η θρησκευτική τους ταυτότητα. Με τη στρατηγική που ακολουθεί αναφορικά με την ελληνική μειονότητα καταφέρνει, από το 1949 έως περίπου τα μέσα της δεκαετίας του 1950, να ενδυναμώσει την παρουσία του ελληνικού στοιχείου, τόσο στο οικονομικό όσο και στο πνευματικό γίνεσθαι της Κωνσταντινούπολης. Σε αυτό, βέβαια, εκτός της ιδιαίτερα ευμενούς συγκυρίας κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων παραμονής του στον Οικουμενικό Θρόνο, βοήθησε και η απαραίτητη εμπειρία που είχε αποκτήσει από την πολύχρονη παραμονή του στις ΗΠΑ -μια χώρα πολυεθνική, πολυπολιτισμική και με έντονες κοινωνικές αντιθέσεις- όπου τα πράγματα λειτουργούν σύμφωνα με αυτόν τον τρόπο. Εκτός των παραπάνω, στους κόλπους της ελληνικής μειονότητας της Πόλης παρατηρείται μια εκ νέου ανάπτυξη της στους τομείς της δημοσιογραφίας και του αθλητισμού, ενώ διαφαίνεται και μια επιτυχής επαναδραστηριοποίησή της στον εμπορικό και στο βιομηχανικό τομέα, καθώς και σε αυτόν των ελευθέρων επαγγελμάτων. Επιπλέον, δύο μέλη της ελληνικής μειονότητας (ο Αλέξανδρος Χατζόπουλος και ο Αχιλλέας Μόσχος) καταφέρνουν να εκλεγούν βουλευτές στο Τουρκικό Κοινοβούλιο στην Άγκυρα. Επιπροσθέτως, παρατηρείται βελτίωση στην παρεχόμενη εκπαίδευση και στον τρόπο διαβίωσης των μειονοτικών ελλήνων της Ίμβρου και της Τενέδου, καθώς και στην αντίστοιχη παρεχόμενη εκπαίδευση στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, με την ίδρυση εκεί νέων σχολείων και την παροχή διδασκαλίας από μετακλητούς εκπαιδευτικούς. Όλα αυτά υπογραμμίζουν, αν μη τι άλλο, την ένδειξη καλής θέλησης ανάμεσα στις κυβερνήσεις και των δύο γειτονικών κρατών⁸³.

Κατόπιν της εκλογής του Οικουμενικού Πατριάρχη, Αθηναγόρα Α΄, παρατηρείται ιδιαίτερος καλή θέληση και από τις δύο κυβερνήσεις (ελληνική και τουρκική), ώστε να δοθεί λύση σε αρκετές δυσκολίες που είχαν προκύψει στη διαχείριση των χριστιανικών βακουφίων (ιδρύματα, σχετιζόμενα με την Εκκλησία, με δραστηριότητα στον εκπαιδευτικό, νοσηλευτικό και πολιτιστικό τομέα⁸⁴) και των ελληνικών κοινωφελών ιδρυμάτων στην Τουρκία, καθώς και των ανάλογων μουσουλμανικών βακουφίων στην Ελλάδα, ώστε αυτά να διοικούνται, πλέον, από αιρετές επιτροπές, οι οποίες θα εκλέγονται από την εκάστοτε μειονοτική κοινότητα αντίστοιχα. Το θερμό κλίμα ελληνοτουρκικής

⁸³ Βλ. Σβολόπουλος, Κ., τ. Β΄, σελ. 53-56.

⁸⁴ Βλ. Κυρατζόπουλος, Β., σελ. 57.

συνεργασίας επιβεβαιώνεται και με την ανταλλαγή επίσημων επισκέψεων υψηλόβαθμων στελεχών της ελληνικής και της τουρκικής κυβέρνησης, τόσο στην Τουρκία όσο και στην Ελλάδα, ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 1952 αντηλλάγησαν επίσημες επισκέψεις ακόμα και σε επίπεδο αρχηγών κρατών. Πιο συγκεκριμένα, το ελληνικό βασιλικό ζεύγος (Παύλος Α΄ και Φρειδερίκη) στο πρώτο του ταξίδι μετά την ενθρόνισή του επισκέπτεται την Τουρκία, ενώ ο τούρκος πρόεδρος, Τζελάλ Μπαγιάρ (Celâl Bayar), επισκέπτεται την Ελλάδα το Δεκέμβριο του 1952⁸⁵. Χαρακτηριστική απόδειξη του θερμού κλίματος συνεργασίας αποτελεί, επίσης, η μετέπειτα κοινή δήλωση των Πρωθυπουργών της Ελλάδας και της Τουρκίας, Αλέξανδρου Παπάγου και Αντνάν Μεντερές (Adnan Menderes) αντίστοιχα, κατά τη διάρκεια της τελευταίας συνάντησης που είχαν (Ιούνιος 1953), η οποία, μεταξύ άλλων, αναφέρει ότι δεν υφίσταται «μεταξύ των δύο χωρών κανένα ζήτημα που να μην μπορεί να λυθεί ευχερώς, σύμφωνα με το καλώς εννοούμενο συμφέρον των δύο κρατών και υπό το φως και την αιγίδα της αλληλεγγύης και της στενής συνεργασίας, που υπαγορεύονται από τα ύψιστα συμφέροντά τους⁸⁶».

Ας επανέλθουμε, όμως, στο 1952. Σε σχέση με τα παραπάνω, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει, ότι η χρονιά αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, μεταξύ άλλων, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία, αφού έπειτα από αρκετές δυσκολίες οι δύο χώρες καταφέρνουν να γίνουν δεκτές ως κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ⁸⁷, δεσμευόμενες να καταβάλλουν, ταυτόχρονα, κάθε δυνατή προσπάθεια επανεξοπλισμού τους⁸⁸. Τα δύο γειτονικά κράτη είχαν καταφέρει να γίνουν μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (1949) και του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου (η συμμετοχή στο δεύτερο Οργανισμό κρινόταν απαραίτητη, ώστε οι δύο χώρες να λάβουν την προβλεπόμενη οικονομική βοήθεια του «Σχεδίου Μάρσαλ»). Συνεπώς, οι ενέργειες αυτές είχαν αποτελέσει τις πρώτες προσπάθειες συμμετοχής τους (σε πολιτικό επίπεδο) σε μεταπολεμικούς Οργανισμούς της Δύσης. Ωστόσο, παρά την παρεχόμενη στρατιωτική αρωγή προς τις δυο χώρες από τις ΗΠΑ, καμία δεν είχε καταστεί δεκτή σε ένα δυτικό αμυντικό Οργανισμό, όπως το ΝΑΤΟ, ο οποίος, σύμφωνα με την άποψη των

⁸⁵ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 108-110.

⁸⁶ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 15.

⁸⁷ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 110.

⁸⁸ Βλ. Young, J. W., σελ. 52.

Αμερικανών και των Βρετανών Συμμάχων, όφειλε να προστατεύει αποκλειστικά τη Δυτική Ευρώπη. Επομένως, εφόσον ούτε η Ελλάδα ούτε η Τουρκία βρίσκονταν στην εν λόγω περιοχή, δεν υπήρχε κανένας λόγος για τους Συμμάχους να τις κάνουν δεκτές στη νατοϊκή οικογένεια, παρόλο που η γειτονική και μεσογειακή Ιταλία αποτελούσε ήδη κράτος-μέλος του. Επιπλέον, τα κράτη της Σκανδιναβίας αρνούσαν να συναινέσουν στην εισδοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ φοβούμενα ότι θα υπήρχε πιθανός κίνδυνος δικής τους εμπλοκής σε τυχόν πόλεμο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει, επίσης, να αναφερθεί και η ύπαρξη ενός βρετανικού σχεδίου, το οποίο στόχευε στη δημιουργία ενός αντίστοιχου αμυντικού Οργανισμού στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, ο οποίος θα ομοιάζε με το ΝΑΤΟ και θα διοικούταν από την Τουρκία. Ωστόσο, ο πόλεμος που ξέσπασε στην Κορέα (1950) αποτέλεσε παράδειγμα που αποδείκνυε περίτρανα ότι μετά το πέρας του Β΄ΠΠ οποιοσδήποτε πόλεμος δεν ήταν εφικτό να έχει επιπτώσεις αποκλειστικά εντός των αυστηρών ορίων της γεωγραφικής του περιοχής. Ως εκ τούτου, κατόπιν αποστολής ελληνικών και τουρκικών στρατιωτικών μονάδων στον πόλεμο της Κορέας, οι Σύμμαχοι προτείνουν την εισδοχή και των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ. Έτσι, στις 18 Φεβρουαρίου 1952, Έλληνες και οι Τούρκοι αποδέχονται τη σχετική συμμαχική πρόταση και οι χώρες τους αποτελούν, πλέον, αναπόσπαστα κράτη-μέλη του εν λόγω αμυντικού Οργανισμού, αυξάνοντας τον αριθμό των νατοϊκών μελών από 12 σε 14. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι η βαθιά επιθυμία των δύο γειτονικών χωρών να ενταχθούν στους νατοϊκούς μηχανισμούς, συνέβαλλε αποφασιστικά στην εντατικοποίηση της επιδίωξής τους για τη βελτίωση των διμερών τους σχέσεων, ώστε τα υπόλοιπα κράτη-μέλη να μη δυσανασχετούν με τη συγκατάθεσή τους αναφορικά με την ένταξή τους στη νατοϊκή οικογένεια⁸⁹.

Το υφιστάμενο μεταπολεμικό κλίμα, ωστόσο, όπως αυτό έχει περιγραφεί έως τώρα, σε συνδυασμό με την ισχυρή σοβιετική στρατιωτική παρουσία στη Βουλγαρία, συμβάλλει επίσης, ώστε η Ελλάδα και η Τουρκία, εκτός από την προσπάθειά τους να αποτελέσουν κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ, να

---

⁸⁹ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 110.

προσπαθούν, ταυτόχρονα, για την εξασφάλιση της ασφάλειας στην περιοχή τους (περιφερειακή ασφάλεια). Για αυτόν το λόγο, καθώς και κατόπιν σχετικής προτροπής από τις ΗΠΑ, τον Οκτώβριο του 1951, το Βασίλειο της Ελλάδας και η Τουρκική Δημοκρατία υπογράφουν στην Άγκυρα την Τριμερή Περιφερειακή Συμμαχία με τη Γιουγκοσλαβία του Στρατάρχη, Γιόσιπ Μπροζ Τίτο (Josip Broz Tito), ο οποίος αναζητεί την εύρεση συμμάχων για την εξισορρόπηση της πίεσης που δέχεται η χώρα του από τη σταλινική ΕΣΣΔ. Συνεπώς, τίθεται σε ισχύ στα Βαλκάνια μια περιφερειακή αμυντική συμφωνία, η οποία επιδιώκει να αποτελέσει κάποιου είδους εμπόδιο σε τυχόν πολεμικά ή άλλου είδους σχέδια της Μόσχας⁹⁰. Μέσα από αυτή την προσέγγισή της με τη Γιουγκοσλαβία, η Ελλάδα προσπαθεί να διαμορφώσει έναν κάθετο ενδοβαλκανικό άξονα, ο οποίος θα πρέπει να αποδειχθεί ικανός στην εξισορρόπηση της τεράστιας πίεσης που δέχεται η χώρα από το κομμουνιστικό Ανατολικό Μπλοκ⁹¹.

Όσον αφορά τα διμερή προβλήματα ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία κατά τη χρονική περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν εξέλειπαν, αλλά ήταν μικρότερης και διαφορετικής σημασίας από αυτά του παρελθόντος. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ 1947 και 1954, το ιδιαίτερα καλό επίπεδο των ελληνοτουρκικών σχέσεων επισκιάζεται από διάφορα περιστατικά, τα οποία περιλαμβάνουν συχνά επεισόδια μεταξύ ελλήνων αλιέων και σκαφών της Ακτοφυλακής της γείτονος χώρας ή περιστατικά σοβινιστικού περιεχομένου στο περιθώριο αθλητικών διοργανώσεων ανάμεσα στις δύο χώρες⁹². Τις περισσότερες φορές, οι ζημιές είναι υλικής φύσης, αλλά δε λείπουν, μεταξύ άλλων, οι προσωποκρατήσεις κ.ά. Άλλες αφορμές προστριβών ανάμεσα στα δύο γειτονικά κράτη αποτελούν το παθητικό ελληνικό ισοζύγιο με την Τουρκία, καθώς και η δυσκολία έκδοσης άδειας επίσκεψης στα αποστρατικοποιημένα, πλέον, νησιά Ίμβρο και Τένεδο, σε κατοίκους τους που ανήκουν στην ελληνική μειονότητα και δε διαμένουν, πλέον, σε αυτά.

Επιπροσθέτως, σε κάθε συνάντηση, η τουρκική πλευρά θέτει πάντα το ζήτημα του βιοτικού επιπέδου των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, σε

---

⁹⁰ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 111.

⁹¹ Βλ. Σβολόπουλος, Κ., τ. Β', σελ. 58.

⁹² Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 15.

σύγκριση με το αντίστοιχο των μελών της ελληνικής μειονότητας της Πόλης. Γεγονός είναι, πάντως, ότι δεν μπορεί να γίνει ουδεμία σύγκριση ανάμεσα στις δύο μειονοτικές κοινότητες. Πιο συγκεκριμένα, δεν είναι δυνατόν να συγκριθούν οι κοσμοπολίτες, προοδευτικοί, αστοί και μορφωμένοι ομογενείς Κωνσταντινουπολίτες με τους αγρότες, κατοίκους της υπαίθρου, χειρώνακτες και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης, των οποίων, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, το βιοτικό και το οικονομικό επίπεδό τους, συγκριτικά με των αντίστοιχων αγροτών σε ολόκληρη την Τουρκία, ήταν κατά πολύ ανώτερο⁹³. Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί, ότι οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης χαρακτηρίζονται από μια τάση συντηρητισμού και αντίθεσης προς τις μεταρρυθμιστικές καινοτομίες που εισάγονται στην καθημερινότητα του απλού πολίτη της Τουρκικής Δημοκρατίας από τον ίδιο τον ιδρυτή της, Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ (Mustafa Kemal Atatürk), όπως, μεταξύ άλλων, το λατινικό αλφάβητο κ.ά., θεωρώντας ότι αρκετές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του «Πατέρα των Τούρκων» (Κεμάλ Ατατούρκ) αντίκεινται στα παραδοσιακά μουσουλμανικά ιδεώδη και ιδανικά. Παράλληλα, πολλοί μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης, ως Έλληνες υπήκοοι, στην προσπάθειά τους να αποφύγουν την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, λιποτακτούν προς την Τουρκία, ενώ δεν είναι ολιγάριθμοι όσοι από αυτούς αναζητούν ένα καλύτερο οικονομικό μέλλον στη γειτονική χώρα. Εκεί, η οικονομία δεν έχει υποστεί τέτοιου είδους και μεγέθους ζημιές από το Β΄ΠΠ και, ως εκ τούτου, υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για εργασιακή απασχόληση και, ενδεχομένως, σχετικές πιθανότητες μιας ευπορότερης διαβίωσης.

Το Φεβρουάριο του 1952, στην προσπάθεια εξεύρεσης λύσης σε πολλά ζητήματα που δυσχέραιναν τις σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη, συστάθηκε από κοινού μια μεικτή επιτροπή, η οποία εργάστηκε για τέσσερις μήνες, ώστε να βρεθεί μια κοινά αποδεκτή λύση και να εξομαλυνθούν τυχόν προβλήματα που ανέκυπταν. Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω επιτροπή ασχολήθηκε, μεταξύ άλλων, με θέματα όπως: εάν θα έπρεπε να υφίστανται προξενικές θεωρήσεις στους υπηκόους και των δύο χωρών για να προβεί κάποιος στη διέλευση των κοινών συνόρων· την υιοθέτηση κοινής γραμμής

---

⁹³ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 178-179.

στην αλιευτική πολιτική, ώστε να αποφεύγονται τα συχνά επεισόδια ανάμεσα στους Έλληνες αλιείς και στην τουρκική Ακτοφυλακή· το ζήτημα της τελωνειακής ένωσης ανάμεσα στις δύο χώρες· την απομάκρυνση από τα σχολικά βιβλία και των δύο χωρών στερεοτυπικών χαρακτηρισμών, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους Τούρκους· την κοινή συνεργασία στον τρόπο προώθησης των καπνικών τους προϊόντων· καθώς και τη συνεργασία ανάμεσα στις δύο χώρες, τόσο εντός των δομών του ΝΑΤΟ όσο και σε θέματα ασφάλειας. Τα αποτελέσματα των εργασιών της εν λόγω επιτροπής ήταν αρκετά ικανοποιητικά, αφού βρέθηκε κοινώς αποδεκτή λύση για πολλά από τα ζητήματα με τα οποία αυτή ασχολήθηκε⁹⁴. Κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου, εξαιτίας των όσων προαναφέρθηκαν, θα μπορούσε κάποιος να παρατηρήσει, ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν, ενδεχομένως, από μια καλή και ειλικρινή διάθεση περαιτέρω σύσφιξής τους, καθώς και αντίστοιχης βελτίωσης της υφιστάμενης ελληνοτουρκικής συνεργασίας.

Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 θα κάνει ζωντανή την εμφάνισή του στο διεθνές προσκήνιο το Κυπριακό Ζήτημα, το οποίο πρόκειται να παίξει μελλοντικά σημαντικό ρόλο σε μια εκ νέου διαμόρφωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Πιο συγκεκριμένα, ενώ το θέμα της «ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα απασχολεί ακόμα και τις πρώτες ελληνικές μεταπολεμικές κυβερνήσεις, η τουρκική κυβέρνηση αναγκάζεται να ασχοληθεί σοβαρά με το Κυπριακό, εξαιτίας της ισχυρής πίεσης που της ασκείται, αρχικά από τους Τουρκοκύπριους -και από το φόβο που αυτοί ισχυρίζονται ότι αισθάνονται για τυχόν «ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα- και αργότερα από τον τουρκικό Τύπο της εποχής. Ο φόβος των Τουρκοκυπρίων εστιάζεται στο ότι σε περίπτωση τυχόν κυπριακής «ένωσης» με την Ελλάδα, οι συνθήκες διαβίωσής τους -εικάζουν- ότι θα επιδεινώνονταν και θα ομοίαζαν με αυτές των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης⁹⁵.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει επίσης να γίνει αναφορά στην ίδρυση στην Τουρκία, το καλοκαίρι του 1953, του «Συλλόγου Περιθάλψεως των εκ Δυτικής Θράκης Προσφύγων», πίσω από τον οποίο φαίνεται να βρίσκεται η τουρκική κυβέρνηση, αφού πρόεδρος του εν λόγω συλλόγου αναλαμβάνει ο Υπουργός

⁹⁴ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 112-113.

⁹⁵ Βλ. Συρίγος, Ά., σελ. 113-114.

Προεδρίας και Βουλευτής Σμύρνης, Οσμάν Καπανί (Osman Karani). Από τις πρώτες κιόλας ημέρες λειτουργίας του παρατηρείται αύξηση δημοσιευμάτων στον τουρκικό Τύπο, τα οποία περιγράφουν με ιδιαίτερα ζοφερούς χαρακτηρισμούς το επίπεδο διαβίωσης, καθώς και την οικονομική κατάσταση των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, στοχεύοντας στη δημιουργία αρνητικού κλίματος, τόσο κατά του Ελληνισμού της Πόλης όσο και κατά της Ελλάδας. Η ρητορική αυτού του συλλόγου συνέβαλλε στην όξυνση των πνευμάτων και στη δημιουργία ιδιαίτερα αρνητικού κλίματος κατά της ελληνικής μειονότητας της Πόλης, το οποίο κορυφώνεται κατά τη διάρκεια των «Σεπτεμβριανών» του 1955, τα οποία θα περιγραφούν παρακάτω⁹⁶.

---

⁹⁶ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 176-182.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Το Κυπριακό Ζήτημα

Η περίοδος 1950-1955 αποτελεί, ίσως, μια από τις σημαντικότερες περιόδους για τη Μεγαλόνησο, αφού αυτή θα παίξει σημαντικό ρόλο στις περαιτέρω εξελίξεις, οι οποίες θα καθορίσουν το πολιτικό -και όχι μόνο- μέλλον της Κύπρου και των σύγχρονων κατοίκων της, Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων. Πρόκειται για ένα νησί μεγάλης έκτασης, με πλούσια ιστορία, παραδόσεις, παιδεία, σημαντικότερη γεωστρατηγική και γεωπολιτική σημασία στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, ευρισκόμενο στο σταυροδρόμι πολιτισμών και πλούσιων εμπορικών δρόμων, που καθόρισαν την πορεία του μέσα στους αιώνες. Επιπλέον, αποτελεί ένα όμορφο μεσογειακό νησί, με πλούσια πολιτισμική και πολιτιστική κληρονομιά, που οι κάτοικοί του διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στα γεγονότα της ευρύτερης περιοχής.

Ιστορική αναδρομή στην Κύπρο

Η Κύπρος με τη μακραίωνη και άκρως ενδιαφέρουσα ιστορία της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον ελλαδικό χώρο, την πλούσια ιστορία του και το λαμπρό και υψηλό του πολιτισμό. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το μύθο, μια από τις σημαντικότερες γυναικείες θεότητες του αρχαιοελληνικού δωδεκάθεου, η Αφροδίτη, ήρθε στον κόσμο στον αφρό των κυμάτων των ακρογιαλιών της Πάφου⁹⁷. Το γεγονός αυτό μαζί με σωρεία αρχαιολογικών ευρημάτων στη Μεγαλόνησο, καθώς και πλήθος υφιστάμενων αναφορών στην αρχαία ελληνική γραμματεία, αποτελούν ισχυρή απόδειξη για τη σπουδαιότητα που απέδιδαν οι αρχαίοι Έλληνες στο νησί, καθώς και τη συμβολή του στην περαιτέρω εξέλιξη του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Κατά τη διάρκεια των αιώνων, κυρίως εξαιτίας της γεωστρατηγικής και γεωπολιτικής της θέσης στην Ανατολική Μεσόγειο (σήμερα γειτνιάζει με την Τουρκία, τη Συρία και τη Διώρυγα του Σουέζ⁹⁸), η Κύπρος θα αποτελέσει «το μήλον της

⁹⁷ Βλ. Ελληνική Μυθολογία, τ. Β', σελ. 179.

⁹⁸ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 62.

έριδος» για πολλούς κατακτητές, με αποτέλεσμα να αλλάξει «χέρια» και, ως εκ τούτου, πολιτικό καθεστώς πολλές φορές στην ιστορία της.

Σημαντικούς σταθμούς στην ιστορική, πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική εξέλιξη του νησιού θα αποτελέσουν η κατάκτησή του στην αρχαιότητα από τους Ρωμαίους (30 π.Χ.-330 μ.Χ.), ο εκχριστιανισμός των Κυπρίων από τους απόστολους Παύλο και Βαρνάβα, η υπαγωγή της Κύπρου στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (330-1191) και οι διαδοχικές κατακτήσεις του νησιού από τον Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο και το Τάγμα των Ναϊτών Ιπποτών (1191-1192), τους Φράγκους Λουζινιανούς (1192-1489), τους Ενετούς (1489-1571), τους Οθωμανούς Τούρκους (1571-1878) και τελευταίους τους Βρετανούς (1878-1960)⁹⁹. Παρόλες, όμως, τις συχνές αλλαγές κυριαρχίας στο νησί, «[ο] ελληνικός χαρακτήρας του νησιού διατηρήθηκε [...] αλώβητος και δεν αμφισβητήθηκε σοβαρά από επιστήμονες¹⁰⁰».

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα που, ενδεχομένως, θα καθορίσει αποφασιστικά όλες τις μετέπειτα εξελίξεις κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, θα αποτελέσει η μεταβίβαση της κυριαρχίας του νησιού από τον Οθωμανό Σουλτάνο στο Βρετανικό Στέμμα, στο πλαίσιο του Συνεδρίου του Βερολίνου (1878)¹⁰¹. Εκεί, παραχωρούνται από τους Οθωμανούς στους Βρετανούς, τόσο η κυριότητα όσο και η διοίκηση της Μεγαλονήσου, έναντι καταβολής ετήσιας αποζημίωσης, ώστε οι τελευταίοι να υπερασπιστούν τις οθωμανικές θέσεις στο εν λόγω Συνέδριο. Μια σημαντική παράμετρος της βρετανικής κυριαρχίας και διοίκησης στο νησί αποτελεί και η μικρή αύξηση του αριθμού των χριστιανών, εξαιτίας της ενσωμάτωσης στο χριστιανικό κορμό κρυπτοχριστιανών, οι οποίοι είχαν αλλαξοπιστήσει κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας και οι οποίοι ήταν πλέον ελεύθεροι να ασκούν τα χριστιανικά θρησκευτικά τους καθήκοντα¹⁰². Πολύ αργότερα, με τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923), η Κύπρος ανακηρύσσεται σε βρετανική αποικία με επικεφαλής βρετανό κυβερνήτη. Η εξέλιξη αυτή γεμίζει ελπίδες και ενθουσιασμό το ελληνικό στοιχείο της Μεγαλονήσου, αφού θεωρήθηκε, αφενός ως ένα πρώτο στάδιο της απελευθέρωσής του από τον τούρκο

99

http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/DMLcyhistory_gr/DMLcyhistory_gr?OpenDocument.

¹⁰⁰ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 63.

¹⁰¹ Βλ. Ράπτης, Κ., τ. Β΄, σελ. 145.

¹⁰² Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 122-123.

δυναστή, αφετέρου ως ένα σημαντικό βήμα προς μια βραχυπρόθεσμη «ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα, έχοντας ως παράδειγμα την παραχώρηση των Επτανήσων από τη Μεγάλη Βρετανία στο Βασίλειο της Ελλάδας το 19^ο αιώνα¹⁰³. Άλλο ένα, επίσης, σημαντικό γεγονός στην κυπριακή ιστορία αποτελεί η εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931, όπου η αντιπαθής πολιτική του βρετανού κυβερνήτη στο νησί ωθεί το ελληνικό στοιχείο σε εξέγερση κατά της βρετανικής κυριαρχίας. Η εξέγερση καταστέλλεται τελικά, με την ελληνοκυπριακή πλευρά να μετρά αρκετά θύματα και το βρετανό κυβερνήτη να προβαίνει σε απαγόρευση της λειτουργίας των κυπριακών πολιτικών κομμάτων, να αναστέλλει την ισχύ του Συντάγματος του νησιού και, παράλληλα, να επιβάλλει περιορισμούς στον Τύπο της εποχής¹⁰⁴. Έτσι, η περίοδος που ακολουθεί είναι μια περίοδος σκληρής βρετανικής διακυβέρνησης του νησιού, η οποία ομοιάζει με δικτατορία¹⁰⁵.

Εν συντομία, θα πρέπει επιπλέον να αναφερθεί ότι, έως τα τέλη της δεκαετίας του 1940, η Κύπρος αποτελεί μια παραμελημένη βρετανική αποικία, όπου, εκτός των ελαχίστων μικροαστών που κατοικούν στα ολιγάριθμα και σχετικά ολιγοπληθή αστικά κέντρα του νησιού, η πλειοψηφία των κατοίκων ασχολείται με τις παραδοσιακές αγροτικές εργασίες στην ύπαιθρο. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να γίνει, επίσης, αναφορά στην πληθυσμιακή σύνθεση των μόνιμων κατοίκων της Κύπρου, ο οποίος σε ποσοστό 82%, αποτελείται από γηγενείς Ελληνοκύπριους -ελληνορθόδοξους στη συντριπτική τους πλειοψηφία- ενώ το υπόλοιπο 18% απαρτίζεται από Τουρκοκύπριους μουσουλμάνους, κυρίως, απόγονους των οθωμανών κατακτητών¹⁰⁶. Στο νησί διαβεί, παράλληλα, ένας μικρός αριθμός Φραγκολεβαντίνων, Μαρωνιτών, Αρμενίων και Εβραίων¹⁰⁷. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι οι ελληνικής και τουρκικής καταγωγής κάτοικοι δεν συγκεντρώνονται ξεχωριστά σε κάποια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή του νησιού. Η πλειοψηφία των κυπριακών χωριών είναι μεικτής κατοίκησης, ενώ στις κυπριακές αστικές συνοικίες οι Τουρκοκύπριοι συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες γειτονίες, οι

---

¹⁰³ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 63.

¹⁰⁴ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 64.

¹⁰⁵ Βλ. Χατζηβασιλίου, Ε. (2), σελ. 25.

¹⁰⁶ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 15.

¹⁰⁷ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 62.

οποίες αποκαλούνται «μαχαλάδες»¹⁰⁸. Οι Ελληνοκύπριοι ελέγχουν -σχεδόν καθ' ολοκληρία- την εμπορική δραστηριότητα στο νησί και αποτελούν την πεπαιδευμένη και, ως εκ τούτου, εκλεπτυσμένη ιθύνουσα τάξη των λίγων αστικών του κέντρων. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο στην εθνική, οικονομική και πολιτική ζωή τους -εκτός από την ελληνικής προέλευσης παρεχόμενη Παιδεία- διαδραματίζει η ελληνορθόδοξη Εκκλησία του νησιού, η οποία, συνεπικουρούμενη από διάφορα εκκλησιαστικά ιδρύματα και οργανώσεις, συνεχίζει απρόσκοπτα το ελληνικό εθναρχικό της έργο, ενώ, ταυτόχρονα, συγκεντρώνει στα χέρια της το 5,5% του συνόλου της καλλιεργούμενης γης, καθώς και σημαντικό ποσοστό δασικών εκτάσεων και αστικής περιουσίας¹⁰⁹.

Η Κύπρος κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ

Η είσοδος της Ελλάδας στο Β΄ΠΠ, τον Οκτώβριο του 1940, σε συνάφεια με τη σχετική βρετανική προπαγάνδα, η οποία αφήνει υπόνοιες για πραγματοποίηση της πολυπόθητης ενσωμάτωσης του νησιού στο ελληνικό κράτος, συμβάλλει στην εθελοντική στρατολόγηση χιλιάδων Κυπρίων στο πλευρό των Συμμάχων, εκφράζοντας, ταυτόχρονα, τη βαθύτατή τους επιθυμία για ικανοποίηση του διαχρονικού και μέγιστου τους αιτήματος προς το Βρετανικό Στέμμα, που αφορά την «ένωση» με το ελληνικό κράτος. Ωστόσο, «[σ]τα επανειλημμένα [σχετικά] διαβήματα της Κυπριακής και της Ελλαδικής ηγεσίας, και κατά τη διάρκεια του πολέμου και μετά το τέλος του, η απάντηση της Κυβέρνησης του Λονδίνου υπήρξε πάντα αρνητική¹¹⁰».

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να γίνει λόγος για μια σημαντική εξέλιξη που έλαβε χώρα στην Κύπρο κατά τη διάρκεια του πολέμου και η οποία καθόρισε τις περαιτέρω εξελίξεις σε όλα τα επίπεδα. Πιο συγκεκριμένα, το 1941 ιδρύεται ένα σοσιαλιστικής ιδεολογίας πολιτικό κόμμα, με την ονομασία «Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού» ή ΑΚΕΛ. Στόχο του αποτελούσε η προώθηση βελτιωτικών παρεμβάσεων υπέρ των επαγγελματικών και βιοτικών συνθηκών των αγροτών και των εργατών της Μεγαλονήσου. Η Μεγάλη Βρετανία υποστηρίζει αυτή την πρωτοβουλία, υπολογίζοντας ότι θα

¹⁰⁸ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 123.

¹⁰⁹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 15-21.

¹¹⁰ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 18.

λειτουργούσε αντισταθμιστικά στο αίτημα των Ελληνοκυπρίων για «ένωση»· αίτημα, το οποίο πρέσβευε διαρκώς, σθεναρά και απαρέγκλιτα η θρησκευτική και, ταυτόχρονα, πολιτική κυπριακή ηγεσία (ή Εθναρχία). Τότε παρατηρείται στο νησί η ύπαρξη μιας αντίστοιχης τάσης με αυτήν που υφίσταται παράλληλα στον ελλαδικό χώρο, δηλαδή, η ύπαρξη μιας «Δεξιάς» παράταξης (Εθναρχία) και μιας αντίστοιχης «Αριστεράς» (ΑΚΕΛ)¹¹¹. Μετά το πέρας του πολέμου, ξεκινά μια σειρά προτάσεων, τόσο από ελληνικής όσο και από κυπριακής πλευράς, που αφορούν το βαθιά ριζωμένο αίτημα των Ελληνοκυπρίων για «ένωση» με τη Μητέρα-Πατρίδα, δηλαδή την Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, το Σεπτέμβριο του 1946, ο τότε Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος και Έλληνας Αντιβασιλέας, Δαμασκηνός, προτείνει στους Βρετανούς την ενσωμάτωση της Μεγαλονήσου στην ελληνική επικράτεια¹¹². Στο τέλος του ίδιου χρόνου, θα ακολουθήσει αντίστοιχη κοινή κίνηση, τόσο από την κυπριακή «Δεξιά» όσο και από την αντίστοιχη «Αριστερά», οι οποίες ακολουθούν ενωτική γραμμή στο εν λόγω φλέγον ζήτημα για όλους τους Ελληνοκύπριους, ανεξαρτήτως κομματικής τους τοποθέτησης ή κοινωνικής τους καταγωγής¹¹³. Και οι δύο προτάσεις απορρίπτονται από τους Βρετανούς, ενώ θα ακολουθήσουν, κυρίως, από την ελληνική πλευρά και άλλες παρόμοιες, οι οποίες, παρόλα τα ισχυρά ανταλλάγματα που προσφέρουν (όπως π.χ. την εγκατάσταση βρετανικών και αμερικανικών βάσεων σε ελληνικό και κυπριακό έδαφος), συνεχίζουν να απορρίπτονται σθεναρά από την άκαμπτη στο εν λόγω θέμα βρετανική πλευρά. Οι Βρετανοί, κατά τη διάρκεια των πρώτων ψυχροπολεμικών χρόνων, φοβούνται μια πιθανή μελλοντική κάθοδο των Σοβιετικών στη «θερμή» θάλασσα της Μεσογείου και, ως εκ τούτου, την πιθανή επέκταση της κομμουνιστικής τους ιδεολογίας στην ίδια περιοχή, η οποία, παρεμπιπτόντως, αποτελούσε παραδοσιακή ζώνη της βρετανικής επιρροής¹¹⁴.

Επιπροσθέτως, για τη διασφάλιση και την προώθηση των γεωστρατηγικών τους συμφερόντων, θεωρούν την Κύπρο ως βρετανική αποικία ιδιαίτερης σπουδαιότητας για το Βρετανικό Στέμμα και σπεύδουν να ανακοινώσουν ότι η Βρετανία δε σκοπεύει να αποχωρήσει από το νησί, παρά

¹¹¹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 19.

¹¹² Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Ά. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 31.

¹¹³ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 21.

¹¹⁴ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Ά. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 28.

την ύπαρξη κάποιων αντίθετων φωνών στο βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών. Οι φωνές αυτές υποστηρίζουν ότι η χώρα τους «οφείλει» να συμφωνήσει και να συνδράμει στο αίτημα της «ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα, εξαιτίας της ισχυρής ελληνικής συμμετοχής στον πρόσφατο πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων -και κυρίως της Βρετανίας- επισημαίνοντας, παράλληλα, την απουσία κάθε τουρκικής συμμετοχής από όλα τα θέατρα των πολεμικών επιχειρήσεων του Β'ΠΠ¹¹⁵. Μετά από αυτή την αρνητική στάση της βρετανικής κυβέρνησης στο θέμα της «ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα, το πιο πιθανό είναι οι Ελληνοκύπριοι να αισθάνονται ιδιαιτέρως αποκαρδιωμένοι από τους Βρετανούς· αφενός, επειδή οι τελευταίοι εξακολουθούν να διατηρούν την Κύπρο ως αποικία τους και αφετέρου, επειδή οι κάτοικοί της είναι στην πλειοψηφία τους Έλληνες και σύμμαχοι των Βρετανών και δε δίστασαν να πολεμήσουν -από κοινού με αυτούς- και στους δύο παγκόσμιους πολέμους του 20ού αιώνα, κατά του εκάστοτε κοινού εχθρού¹¹⁶.

Έως το τέλος της δεκαετίας του 1940, η ελληνική διπλωματία και, κυρίως, ο Έλληνας μόνιμος Υφυπουργός των Εξωτερικών, Παναγιώτης Πιπινέλης, στο πλαίσιο των υφισταμένων αντίξων συνθηκών για την προώθηση της ελληνικής και της ελληνοκυπριακής θέσης για «ένωση», υποστηρίζει μια πραγματιστική λύση, ως την ορθότερη επιλογή για την επίλυση του Κυπριακού Ζητήματος. Επιπροσθέτως, προκρίνει ότι οποιαδήποτε λύση στο δίκαιο αίτημα της ελληνικής πλευράς, θα πρέπει «[...] να έλθει ως το επιστέγασμα μιας εξελικτικής διαδικασίας κατά την οποία η Κύπρος θα περνούσε πρώτα από ένα στάδιο πραγματικής αυτοκυβέρνησης¹¹⁷», αναλογιζόμενος την πρόθεση της τότε βρετανικής κυβέρνησης, η οποία επρόκειτο να καταρτίσει για την Κύπρο «ένα φιλελεύθερο αποικιακό σύνταγμα¹¹⁸». Ωστόσο, παρά την επιθυμία της ελληνικής πλευράς για κατάρτιση ενός τέτοιου Συντάγματος στη Μεγαλόνησο, καταρτίστηκε το ακριβώς αντίθετο, ώστε η εξέλιξη αυτή να προκαλέσει την αντίδραση, τόσο των δύο κυπριακών πολιτικών παρατάξεων, όσο και του ίδιου του πραγματιστή και μετριοπαθούς Πιπινέλη, ο οποίος υποστήριζε

¹¹⁵ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 25 & 30.

¹¹⁶ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 93.

¹¹⁷ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 32.

¹¹⁸ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 23.

θερμά ότι η «ένωση» θα χρειαζόταν μια «[...] σειρά τακτικών ελιγμών προς επίτευξιν βαθμιαίων αγγλικών υποχωρήσεων μέχρι της οριστικής νίκης¹¹⁹». Παράλληλα, ο τελευταίος φροντίζει από τη θέση του για την αποφυγή οποιασδήποτε ενέργειας θα μπορούσε να δημιουργήσει τριβές στις σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Μεγάλη Βρετανία¹²⁰. Η κατάσταση, ωστόσο, στην Κύπρο εξελίσσεται διαφορετικά.

Το Σεπτέμβριο του 1949, το ΑΚΕΛ προτείνει στην Εθναρχία να αποσταλεί κοινό υπόμνημα και κυπριακή αντιπροσωπεία στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) με αίτημα την «ένωση» με την Ελλάδα και κύριο στόχο του τη διεθνοποίηση του Κυπριακού Ζητήματος. Η Εθναρχία διαφωνεί σε αυτό το θέμα με το ΑΚΕΛ και, για το λόγο αυτό, το δεύτερο αποφασίζει να αποστείλει μόνο του το εν λόγω υπόμνημα στον ΟΗΕ, με το οποίο ζητά τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος στη Μεγαλόνησο, ώστε ο κυπριακός λαός να αποφασίσει αναφορικά με το ζήτημα της «ένωσης». Παράλληλα, απευθύνεται σχετική επιστολή στον έλληνα πρωθυπουργό, Αλέξανδρο Διομήδη, λίγο χρόνο μετά το πέρας του ελληνικού εμφύλιου πολέμου, δημιουργώντας ιδιαίτερη αναστάτωση στην ελληνική κυβέρνηση. Η συγκεκριμένη κυπριακή ενέργεια απειλεί να ανατρέψει τους όποιους ελληνικούς -ή άλλους- χειρισμούς στο Κυπριακό, αφού μια τέτοια κίνηση από ελληνοκυπριακής πλευράς ήταν ικανή να δημιουργήσει εντυπώσεις στους Συμμάχους, ότι η κομμουνιστική ΕΣΣΔ κινούσε τα νήματα πίσω από αυτή την εξέλιξη. Την εποχή εκείνη, κάτι τέτοιο ήταν σε θέση να αποτελέσει αντικείμενο κομμουνιστικής εκμετάλλευσης, δεδομένης της πρόσφατης ενίσχυσης των κομμουνιστών και της ιδεολογίας τους με την επικράτησή τους σε μια αχανή χώρα όπως η Κίνα. Επομένως, η προαναφερθείσα κυπριακή πρωτοβουλία ήταν ικανή να δημιουργήσει αναστάτωση και πιθανές τριβές, τόσο στην ελληνοβρετανική φιλία όσο και στον αμερικανικό παράγοντα και στα υφιστάμενα συμφέροντά του στην περιοχή.

Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους (1949), η Εθναρχία τάσσεται υπέρ της διεξαγωγής του εν λόγω δημοψηφίσματος, εξέλιξη που καθυστερεί μερικώς την ελληνική κυβέρνηση, αφού απομακρύνει οποιοσδήποτε υπόνοιες για

---

¹¹⁹ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Ά. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 35.

¹²⁰ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Ά. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 36.

τυχόν εμπλοκή του σοβιετικού/κομμουνιστικού παράγοντα στο Κυπριακό. Δίχως να αποδοκιμάσει το δημοψήφισμα, η ελληνική πλευρά σπεύδει να δηλώσει διεθνώς ότι δεν έχει ανάμειξη στο θέμα και στις εξελίξεις στην Κύπρο και απόσχει από οποιαδήποτε ενέργεια θα μπορούσε να επιδεινώσει τις ελληνοβρετανικές σχέσεις. Αυτό, βέβαια, δε θα σήμαινε ότι σε περίπτωση ενός τελικού αποτελέσματος υπέρ της «ένωσης», το αποτέλεσμα αυτό δε θα ενδυνάμωνε τη σχετική ελληνική στρατηγική για το Κυπριακό¹²¹. Έτσι, στις 15 Ιανουαρίου 1950, μέσα σε ατμόσφαιρα γενικού ενθουσιασμού, διενεργείται στην Κύπρο δημοψήφισμα μεταξύ των Ελληνοκυπρίων. Το αποτέλεσμα του διατράνωνε, με ποσοστό 95,73% υπέρ¹²², τη θέληση των συμμετασχόντων για ενσωμάτωση της Κύπρου στο Βασίλειο της Ελλάδος, «[...] σε μια πρωτοβουλία που είχε ξεκινήσει το ΑΚΕΛ και εγκολπώθηκε η Εθναρχία¹²³». Ωστόσο, όταν το αποτέλεσμα αυτό αναγγέλθηκε στο βρετανό κυβερνήτη της Κύπρου, εκείνος απάντησε γραπτώς, ότι για τη χώρα του δεν ετίθετο ζήτημα - ήταν «κλειστό», όπως ο ίδιος διατεινόταν- που να αφορούσε «ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα¹²⁴.

Η εποχή Μακάριου

Τον Οκτώβριο του 1950 εκλέγεται στο θρόνο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου, ο Μακάριος Γ΄ (κατά κόσμον Μιχαήλ Μούσκος), «[...] ηγετική προσωπικότητα προικισμένη με πολλά προσόντα¹²⁵», ο οποίος υποστηρίζει ότι η πολυπόθητη ενσωμάτωση της Κύπρου στην ελληνική επικράτεια δεν είναι δυνατόν να επέλθει παρά μόνο με αγώνα και θυσίες. Ο Μακάριος πιστεύοντας βαθειά στα εθνικά δίκαια των Κυπρίων, στο ελληνικό ιδεώδες και όντας, επίσης, υποστηρικτής της Μεγάλης Ιδέας, έβλεπε το Κυπριακό ως αλυτρωτικού χαρακτήρα ζήτημα, σύμφωνο με τις επιταγές των εθνικών κινημάτων του 19^{ου} αιώνα, καθώς και ως συνέχεια της εθνικής εξέγερσης του ελληνικού Γένους εναντίον κάθε ξένου κατακτητή¹²⁶. Η εκλογή του θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «[...] έμμεση αποδοκιμασία της δύσκαμπτης,

¹²¹ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 37-39.

¹²² Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α΄, σελ. 20.

¹²³ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 49.

¹²⁴ Βλ. Κρασιδίωτης, Ν., σελ. 42.

¹²⁵ Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α΄, σελ. 29.

¹²⁶ Βλ. Κρασιδίωτης, Ν., σελ. 45.

συντηρητικής, αντικομμουνιστικής πολιτικής [...]»¹²⁷ άλλων Κύπριων κληρικών, ενώ χρησιμοποιώντας την επιρροή και την ισχύ της κυπριακής Εκκλησίας, ο Μακάριος καταφέρνει να επιβληθεί στα πολιτικά πράγματα του νησιού. Συνεπώς, εκτός της θρησκευτικής αναλαμβάνει την εθνική και την πολιτική ηγεσία της Μεγαλονήσου και ανακηρύσσεται, ουσιαστικά, ως ο βασικός διαμορφωτής του μέλλοντος των Ελληνοκυπρίων και της πατρίδας τους¹²⁸.

Εκτός άλλων, τον ηλικιακά νέο Αρχιεπίσκοπο Κύπρου και τους συνεργάτες του τους απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο θα πρέπει να πείσουν τη διεθνή κοινή γνώμη, ότι το αίτημα της ενσωμάτωσης της Κύπρου στην ελληνική επικράτεια αποτελεί ένα γνήσιο και αυθόρμητο αίτημα ολόκληρου του κυπριακού λαού και ότι αυτό δεν εκφράζει μόνο την άποψη της κυπριακής εκκλησιαστικής ή πολιτικής εξουσίας. Για το λόγο αυτό, με πρωτοβουλία του Μακαρίου και των συνεργατών του, διοργανώνονται στη Λευκωσία συλλαλητήρια και άλλες συγκεντρώσεις, ώστε να δοθεί μια «[...] καθολικότερη εικόνα της συμμετοχής του λαού στην ενωτική κίνηση. Μια εικόνα που να βγαίνει από μια διεθνώς αναγνωρισμένη διαδικασία, και να δίνει μια θεσμική έκφραση στο λαϊκό αίτημα της Ένωσης¹²⁹». Με τον τρόπο αυτό, πιστεύει ο Μακάριος, ότι οποιεσδήποτε αντιδράσεις, αντιρρήσεις ή κωλύματα από πλευράς της τότε ελληνικής κυβέρνησης για στήριξη των ελληνοκυπριακών θέσεων θα κάμπτονταν κι έτσι, οι εθνικές υποχρεώσεις του ελληνικού κράτους απέναντι στους Ελληνοκύπριους θα υπερίσχυαν έναντι των όποιων άλλων συμμαχικών υποχρεώσεων ή συμφερόντων¹³⁰.

Αμέσως μετά τη διεξαγωγή του κυπριακού δημοψηφίσματος, οργανώθηκαν αποστολές κυπριακών αντιπροσωπειών στην Αθήνα, στο Λονδίνο και στη Νέα Υόρκη. Παρά το βρετανικό διάβημα, στο οποίο αναφερόταν ότι η ελληνική πλευρά δε θα έπρεπε να δεχθεί την ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία, η ελληνική κυβέρνηση δέχεται να συναντήσει τους Ελληνοκύπριους, παραμένοντας, όμως, απρόθυμη να υποστηρίξει τη διεθνοποίηση του Κυπριακού ή την κυπριακή υποβολή αιτήματος προς την κυβέρνηση του Λονδίνου, που θα αφορούσε τη

¹²⁷ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 44.

¹²⁸ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 47-51 .

¹²⁹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 37.

¹³⁰ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 66.

διεκδίκηση της ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας για ενσωμάτωση της Κύπρου στην ελληνική επικράτεια. Χαρακτηριστική είναι η σχετική δήλωση του τότε Αντιπροέδρου της ελληνικής κυβέρνησης, Γεώργιου Παπανδρέου, ο οποίος, μεταξύ άλλων, δήλωνε στην ελληνοκυπριακή αποστολή ότι «η Ελλάδα αναπνέει με δύο πνεύμονες, έναν βρετανικό και έναν αμερικανικό¹³¹». Με αυτό τον τρόπο, υποδήλωνε την ιδιαίτερα δύσκολη θέση της ελληνικής κυβέρνησης να τολμήσει να διαταράξει τους «[...] παλαιούς και δοκιμασμένους δεσμούς φιλίας και ευγνωμοσύνης [προς τη Μεγάλη Βρετανία], επί των οποίων εστηρίχθη από αιώνος και πλέον κατά μέγα μέρος η [ελληνική] εξωτερική [...] πολιτική¹³²», υπογραμμίζοντας, ταυτόχρονα, και τη μεταπολεμική εξάρτηση της Ελλάδας (οικονομική και πολιτική), τόσο από τη Μεγάλη Βρετανία όσο και από τις ΗΠΑ. Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση απέρριπτε κάθε κυπριακή προσφυγή στον ΟΗΕ, αφού η ενέργεια αυτή θα μπορούσε να συνδεθεί με τον επικρατούντα κομμουνιστικό φόβο της ψυχροπολεμικής εποχής, ο οποίος ήταν δυνατόν να εκληφθεί ως αντιβρετανικού και αντισυμμαχικού χαρακτήρα και, συνεπώς, θα μπορούσε να δημιουργήσει περαιτέρω αντιπάθειες σε εποχές δύσκολες και κρίσιμες για τον ελληνισμό και τα όποια του συμφέροντα¹³³.

Σύμφωνα με τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης, η «ένωση» ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί μόνο στο πλαίσιο της αδιασάλευτης ελληνοβρετανικής συμμαχίας και φιλίας, μη συγκρουόμενη με τις βρετανικές στρατηγικές ανάγκες της εποχής. Οι στρατηγικές αυτές δε θα έπρεπε να λαμβάνουν υπόψη αποκλειστικά τα βρετανικά στρατηγικά συμφέροντα, αλλά και αυτά της νεοσυσταθείσας Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ή NATO, στα οποία θα πρέπει πλέον, μάλλον υποχρεωτικά, να προσαρμοστεί και να προσανατολιστεί η ελληνική εξωτερική πολιτική (η Ελλάδα και η Τουρκία, από τις 18 Φεβρουαρίου 1952, αποτελούν επίσημα μέλη του NATO)¹³⁴, λαμβάνοντας, παράλληλα, υπόψη την απώλεια της μέχρι τότε βρετανικής πρωτοκαθεδρίας στο Διεθνές Σύστημα και την ανάληψη της διαχείρισής του από τις ΗΠΑ. Η απώλεια αυτή εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας και η αναμενόμενη μείωση επιρροής του ρόλου της στον καθορισμό των εξελίξεων

¹³¹ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 41.

¹³² Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 53.

¹³³ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 40-41.

¹³⁴ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 54-55.

στα παγκόσμια πράγματα, ενδεχομένως να την εξανάγκαζε να προβεί σε σημαντικές υποχωρήσεις στο Κυπριακό. Μια τέτοια εξέλιξη, ωστόσο, η οποία θα δικαίωνε τον αγώνα και θα εκπλήρωνε την επιθυμία των Ελληνοκυπρίων για «ένωση», αποδείχτηκε εκ των υστέρων μη ρεαλιστική¹³⁵.

Από την επόμενη κιόλας ημέρα του δημοψηφίσματος παρατηρείται, παράλληλα, μεγάλη αντίδραση της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων αναφορικά με το ενδεχόμενο ενσωμάτωσης της Κύπρου στην ελληνική επικράτεια. Η Ελλάδα φαίνεται να μη γνωρίζει -ή, ίσως, να δυσκολεύεται να κατανοήσει- το ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η Τουρκία στο Κυπριακό κι αυτό επειδή: α) σύμφωνα με το άρθρο 16 της Συνθήκης της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923), η Τουρκία παραιτείτο από τα πρώην εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, β) η μεταπολεμική ιταλική παραχώρηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα και η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική επικράτεια δεν είχε προκαλέσει τουρκικές αντιδράσεις και γ) η αριθμητική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στην Κύπρο, έναντι του αντίστοιχου τουρκικού, έκαναν αδιανόητη την οποιαδήποτε σχετική τουρκική αξίωση στη Μεγαλόνησο. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί, επίσης, ότι η ελληνική πολιτική ηγεσία, καθώς και οι έλληνες υπηρεσιακοί παράγοντες, δε θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ανίκανοι στο χειρισμό του Κυπριακού. Απεναντίας, οι έλληνες ιθύνοντες φαινόταν ότι είχαν κατανοήσει παντελώς τις νέες ψυχροπολεμικές συνθήκες και σε αυτές θα πρέπει να αναζητήσει κανείς την αιτία της παρανόησης των διαθέσεων της τουρκικής κυβέρνησης στο Κυπριακό. Επιπλέον: α) οι υπέρμετρες απαιτήσεις της ΕΣΣΔ στην περιοχή των Στενών Βοσπόρου-Δαρδανελίων, β) η ενίσχυση των ελλήνων κομμουνιστών κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου –ο οποίος, μάλλον, αποτελούσε «[...] μια τοπική ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Ελευθέρου Κόσμου και Ανατολικού Συνασπισμού¹³⁶»- από τα κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, γ) η παροχή στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας, τόσο στο ελληνικό όσο και στο τουρκικό κράτος στο πλαίσιο του «Δόγματος Τρούμαν» και του «Σχεδίου Μάρσαλ», καθώς, επίσης, και δ) η παράλληλη ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στις νατοϊκές δομές, είχαν καταφέρει να διαμορφώσουν ένα αίσθημα αλληλεγγύης στην Αθήνα, αλλά και μια ανάγκη

¹³⁵ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 73-74.

¹³⁶ Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α', σελ. 54.

δημιουργίας ενός κλίματος στενότερης συνεργασίας με την Άγκυρα. Επομένως, η «ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα δε θα έπρεπε να εκληφθεί από την τουρκική κυβέρνηση ως απειλή, αλλά ως ενίσχυση της τουρκικής ασφάλειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της ασταθούς ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής. Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε κάποιος, ενδεχομένως, να παρατηρήσει, ότι το πρόβλημα της ελληνικής πολιτικής της εποχής δεν ήταν ότι αυτή είχε παντελή άγνοια πολιτικών ισχύος ή power politics ή Realpolitik, αλλά ότι δε διέθετε τη γνώση αυτή σε ικανοποιητικό βαθμό, ώστε να διαβλέψει το γεγονός ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι όποιες διαφορές ανάμεσα στις δύο γειτονικές χώρες, ήταν ενίοτε σε θέση να διαπεράσουν γραμμές που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως διαχωριστικές για τη νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων, η οποία έβρισκε την ευρωπαϊκή ήπειρο χωρισμένη στα δύο από ένα «σιδηρούν παραπέτασμα», σύμφωνα με τη φράση του βρετανού πρωθυπουργού, Ουίνστον Τσόρτσιλ¹³⁷.

Επιπροσθέτως, θα πρέπει να αναφέρει κανείς ότι, παρά τις ηχηρές ενστάσεις των ελληνικών κυβερνήσεων συνεργασίας της εποχής και άλλων υπηρεσιακών παραγόντων στο Κυπριακό εξαιτίας των ενεργειών του Μακάριου για τη διεθνοποίησή του, εγκαινιάζεται μια νέα περίοδος εντατικών προσπάθειών ανάδειξης του κυπριακού αγώνα για αυτοδιάθεση. Οι ενέργειες αυτές αυξάνουν κατακόρυφα το βαθμό πίεσης που ασκείται προς την ελληνική κυβέρνηση και σε συνδυασμό με την, επίσης, ολοένα αυξανόμενη πίεση της ελληνικής κοινής γνώμης σχετικά, δυσκολεύεται το έργο των ελλήνων κυβερνώντων, καθώς και οι σχετικοί χειρισμοί τους αναφορικά με το Κυπριακό. Πιο συγκεκριμένα, προς αποφυγήν επιτυχίας διεθνοποίησης του εν λόγω Ζητήματος, η ελληνική κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου (Μάρτιος 1951) υιοθετεί μια πολιτική που είχε απορριφθεί στο πρόσφατο παρελθόν. Άρχισε, δηλαδή, να συνεννοείται απευθείας με τη βρετανική κυβέρνηση στο Λονδίνο, παραχωρώντας της το δικαίωμα δημιουργίας βάσεων για στρατιωτικούς σκοπούς, κάτι, όμως, που απορρίπτεται από τους Βρετανούς, οι οποίοι κρατούν ιδιαίτερα αδιάλλακτη στάση στο εν λόγω θέμα¹³⁸. Επίσης, το Δεκέμβριο του 1953, ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών, Άντονι Ήντεν,

¹³⁷ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 42-44.

¹³⁸ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ. 45.

επισκέπτεται την Αθήνα. Εκεί, η ισχυρή μονοκομματική κυβέρνηση Παπάγου προτείνει απ' ευθείας στο βρετανό υπουργό τη φιλική ρύθμιση του Κυπριακού, την οποία ο Ήντεν και απορρίπτει¹³⁹. Τότε, κάτω από τις συνθήκες αυτές, η ελληνική κυβέρνηση πείθεται ότι η βρετανική πλευρά δε διατίθεται να διεξάγει διμερείς συνομιλίες για το Κυπριακό και αρχίζει να προσανατολίζεται σε σχετική προσφυγή στον ΟΗΕ¹⁴⁰. Επιπροσθέτως, το Φεβρουάριο του 1954 φτάνει στην Αθήνα ο Μακάριος, ο οποίος σε αλληπάλληλες συνομιλίες, τόσο με τον έλληνα πρωθυπουργό όσο και με τον έλληνα Υπουργό Εξωτερικών, καταφέρνει τελικά να τους πείσει για την ανάγκη διεθνοποίησης του Κυπριακού, μέσω της εγγραφής του στην αμέσως επόμενη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ¹⁴¹.

Προσπάθειες διεθνοποίησης του Κυπριακού Ζητήματος

Ο Αλέξης Κύρου, Γενικός Διευθυντής του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών την εποχή εκείνη (1954), για πρώτη φορά υποστηρίζει και διαμορφώνει το αίτημα διεθνοποίησης του Κυπριακού, μέσω προσφυγής στα θεσμικά όργανα του ΟΗΕ¹⁴², μετά από απόφαση του ίδιου του Έλληνα Πρωθυπουργού, Αλέξανδρου Παπάγου, αρχηγού μιας ισχυρής και στιβαρής ελληνικής κυβέρνησης, η οποία θεωρείται αναγκαία για την εξασφάλιση ενός ενιαίου, αρραγούς και αδιάλλακτου μετώπου στο εσωτερικό της χώρας, το οποίο θα παραμερίσει άλλες υποχρεώσεις και θα δώσει καθόλα προτεραιότητα στο Κυπριακό¹⁴³. Ο Κύρου πίστευε στη δικαίωση των Ελλήνων και του κυπριακού αγώνα μέσω των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ), στηριζόμενος σε παράγοντες, όπως: α) τις δυνατότητες που έχει ένας διεθνής Οργανισμός σαν τον ΟΗΕ –τον οποίο ο Κύρου θεωρούσε ως ένα «ηθικό» φόρουμ/όργανο¹⁴⁴- στην εξεύρεση λύσεων σε διεθνή προβλήματα, β) το δικαίωμα της «αυτοδιάθεσης» των λαών -και όχι της «ένωσης»- το οποίο θα έπρεπε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην περίπτωση της Κύπρου και γ) τη διαδικασία αποαποικιοποίησης, η οποία είχε ήδη αρχίσει να δημιουργεί

¹³⁹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 65.

¹⁴⁰ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 66.

¹⁴¹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 66.

¹⁴² Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 110 & 130.

¹⁴³ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 107 & 121-122.

¹⁴⁴ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 118 & 124.

ανεξάρτητα κράτη στη θέση πρώην αποικιών. Ωστόσο, ο Κύρου δε θεωρούσε την προσφυγή στο ΟΗΕ τίποτα περισσότερο από ένα μοχλό πίεσης, ο οποίος, ενδεχομένως, να ήταν σε θέση να καταφέρει στο μέλλον να διευθετήσει το Κυπριακό, μετά από διμερείς διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε εκπροσώπους της ελληνικής και της βρετανικής κυβέρνησης αντίστοιχα¹⁴⁵.

Στις 20 Αυγούστου 1954, η ελληνική κυβέρνηση Παπάγου ανταποκρίνεται θετικά στο αίτημα της κυπριακής Εθναρχίας και καταθέτει προσφυγή στα ΗΕ, με την οποία ζητά να εφαρμοστεί στην Κύπρο, κάτω από την αιγίδα του ΟΗΕ, η αρχή της ισότητας σε θέματα δικαιωμάτων και αυτοδιάθεσης των λαών. Η εξέλιξη αυτή γίνεται δεκτή με ενθουσιώδεις εκδηλώσεις στην Κύπρο. Λίγες ημέρες αργότερα, ο Μακάριος σε ομιλία του στο Ναό της Φανερωμένης στη Λευκωσία εκφωνεί τον αποκαλούμενο «όρκο της Φανερωμένης», όπου, σχετικά με την προσφυγή στον ΟΗΕ, αναφέρει στους Ελληνοκυπρίους, μεταξύ άλλων, ότι χωρίς υποχωρήσεις, χωρίς παραχωρήσεις και χωρίς συμβιβασμούς, θα περιφρονηθεί η βία και η τυραννία και ότι η κυπριακή πλευρά θα επιδιώξει σθεναρά «[τ]ην Ένωσιν και μόνον την Ένωσιν¹⁴⁶» με την Ελλάδα¹⁴⁷. Ωστόσο, άλλο πράγμα είναι ο πατριωτισμός και άλλο οι δυνατότητες που υφίστανται στην πράξη για επίλυση δυσεπίλυτων πολιτικών -και όχι μόνο- προβλημάτων¹⁴⁸. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει, επίσης, να αναφερθεί, ότι μέχρι την εποχή που η ελληνική πλευρά αποφάσισε να καταθέσει την προσφυγή στα ΗΕ για το Κυπριακό, η τουρκική πλευρά δεν έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Κύπρο και τους Τουρκοκύπριους, γεγονός που επιβεβαιώνεται από σχετική δήλωση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, Μεχμέτ Φουάτ Κιοπρουλού (Mehmet Murat Köprülü), ο οποίος είχε αναφέρει σχετικά, ότι η Κύπρος δεν αποτελούσε θέμα για την Τουρκία¹⁴⁹.

Η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ κινητοποιεί, παράλληλα, την τουρκική κυβέρνηση, η οποία εκφράζει την αντίθεσή της σε κάθε σχέδιο ενσωμάτωσης της Κύπρου στο Βασίλειο της Ελλάδος. Με διάβημά της προς την ελληνική κυβέρνηση αναφέρει ότι οποιαδήποτε αλλαγή στο καθεστώς της

---

¹⁴⁵ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 115-116.

¹⁴⁶ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 70.

¹⁴⁷ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 70.

¹⁴⁸ Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α', σελ. 50.

¹⁴⁹ Βλ. Vryonis, Jr., S., σελ. 30.

Μεγαλονήσου θα πρέπει να αποτελέσει αποτέλεσμα τριμερών συνομιλιών, οι οποίες θα λάβουν χώρα μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Εντωμεταξύ, εντός της τουρκικής επικράτειας, εκτός πλήθους ανθελληνικών αναρτήσεων στον τουρκικό Τύπο, δημιουργούνται ριζοσπαστικές/φανατικές οργανώσεις, όπως, μεταξύ άλλων, «Η Κύπρος είναι Τουρκική» και «Εθνική Επιτροπή για την Προστασία της Κύπρου»¹⁵⁰. Αυτές είναι κάποιες από τις οργανώσεις που θα παίξουν αργότερα σημαντικό ρόλο στα «Σεπτεμβριανά» του 1955, τα οποία θα περιγραφούν παρακάτω. Επιπροσθέτως, ακολουθούν ανεπιεική σχόλια του Τούρκου Μόνιμου Αντιπροσώπου στα ΗΕ για την προσφυγή, καθώς και σχετικές απειλητικές νύξεις του τούρκου πρωθυπουργού, Αντνάν Μεντερές¹⁵¹.

Εκτός των βρετανικών και τουρκικών αντιδράσεων στην προσφυγή στον ΟΗΕ, σε αυτήν αντιδρούν και οι ΗΠΑ, οι οποίες αναφέρουν ότι δε θα υποστηρίξουν τη διεθνοποίηση του Κυπριακού, ευθυγραμμιζόμενες με τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία είναι ακόμα σε θέση να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στα διεθνή πράγματα και να επηρεάζει καταστάσεις, πολύ περισσότερο από ό,τι θα συμβαίνει στο μέλλον¹⁵², δεδομένου ότι την περίοδο αυτή υπάρχουν ακόμα ευρωπαϊκές χώρες που διαθέτουν αποικίες -όπως π.χ. η Γαλλία, το Βέλγιο, η Πορτογαλία και οι Κάτω Χώρες- οι οποίες, πιθανώς, δε θα συμμεριστούν το ελληνικό αίτημα¹⁵³. Στις 17 Δεκεμβρίου 1954, ωστόσο, κρίνεται από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ να μην εξεταστεί -προς ώρας- περαιτέρω το Κυπριακό, αφήνοντάς το να εκκρεμεί για τα ΗΕ. Το γεγονός αυτό απογοητεύει τους Κύπριους, οι οποίοι την επόμενη ημέρα προβαίνουν σε παναπεργία, ενώ στη συνέχεια εκτυλίσσονται επεισόδια και συγκρούσεις με βρετανούς στρατιώτες στο νησί¹⁵⁴. Ας αναφερθούμε, όμως, εκ νέου στο ελληνικό αίτημα προς τα ΗΕ.

Το εν λόγω ελληνικό αίτημα αφορά την εφαρμογή στην Κύπρο του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των λαών. Ο τρόπος, ωστόσο, που ήταν συνταγμένο το έγγραφο της προσφυγής στον ΟΗΕ (Δεκέμβριος 1954), προέβαλλε συνεχώς το αίτημα της «ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα,

¹⁵⁰ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 70-71.

¹⁵¹ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 21.

¹⁵² Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α', σελ. 48.

¹⁵³ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 125.

¹⁵⁴ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 72.

ώστε να δημιουργούνται εντυπώσεις στη Διεθνή Κοινότητα, ότι η ελληνική κυβέρνηση προσπαθεί να προσαρτήσει κομμάτι ξένου εδάφους, σε μια εποχή ιδιαίτερα ευαίσθητη σε θέματα αλλαγής συνόρων και επανασχεδιασμού του ευρωπαϊκού -και όχι μόνο- χάρτη και, συνεπώς, αλλαγής του υφιστάμενου status quo στη μεταπολεμική Ευρώπη¹⁵⁵. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί, ότι ακόμα και οι κρατικές οντότητες που υποστήριζαν τον αντιαποικιακό αγώνα των Κυπρίων κατά των βρετανών αποικιοκρατών, εξέφρασαν τις αντιρρήσεις τους στο να συνδέσουν την πολυπόθητη «αυτοδιάθεση» του κυπριακού λαού με την «ένωσή» του με ένα μητροπολιτικό κράτος, όπως η Ελλάδα, ούτως ώστε σε μελλοντικές προσφυγές προς τον ΟΗΕ να απαλειφτεί, τελικά, ο όρος «ένωση» από τα επίσημα έγγραφα, αφού η συγκεκριμένη αναφορά περιέπλεκε πολύ περισσότερο τα πράγματα, αντί, ως όφειλε, να τα διευκολύνει¹⁵⁶.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να γίνει, επίσης, προσπάθεια περιγραφής της υφιστάμενης κατάστασης στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και να επιχειρηθεί η θέαση των γεγονότων από την πλευρά των εμπλεκόμενων ξένων κρατών στο Κυπριακό, λαμβάνοντας, παράλληλα, υπόψη τα τυχόν συμφερόντά τους στην περιοχή. Στόχο μας αποτελεί η διασαφήνιση των αιτιών των σχετικών τους αντιδράσεων στην εξεύρεση λύσεως για το Κυπριακό Ζήτημα. Όσον αφορά: α) τη Μεγάλη Βρετανία· εξαιτίας της βρισκόμενης σε πλήρη εξέλιξη παγκόσμιας διαδικασίας αποαποικιοποίησης, η μεταπολεμική περίοδος βρίσκει το Βρετανικό Στέμμα να έχει απωλέσει σημαντικά αποικιακά εδάφη, τα οποία, μεταξύ άλλων, ήταν ιδιαίτερου γεωστρατηγικού ενδιαφέροντος για τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Πιο συγκεκριμένα, σημαντική απώλεια για τους Βρετανούς στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου αποτελούν η Παλαιστίνη και, κυρίως, η στρατιωτική τους βάση στο Σουέζ (δύναμης 80.000 ατόμων), την οποία αναγκάζονται να παραδώσουν στην Αίγυπτο του Νάσερ, κάτω από την άσκηση ιδιαίτερης πίεσης του τελευταίου. Η σκληρή πολιτική κατά των βρετανικών συμφερόντων στις περιοχές των Αράβων που ακολουθεί ο νέος αιγύπτιος ηγέτης, Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ (Gamal Abdel Nasser), προκαλεί ιδιαίτερα αισθήματα ανασφάλειας στο Λονδίνο. Εξαιτίας της απώλειας της εν

¹⁵⁵ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 66.

¹⁵⁶ Βλ. Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Α. - Χατζηβασιλείου, Ε., σελ.72-76.

λόγω βάσεως, η βρετανική κυβέρνηση μεταφέρει το στρατιωτικό της αρχηγείο από τη βάση της στο Σουέζ στην Κύπρο. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί, ότι η Κύπρος αναδεικνύεται σε ιδιαίτερα σημαντική και απαραίτητη αποικία για τη διασφάλιση και προώθηση των πάσης φύσεως βρετανικών συμφερόντων στην περιοχή. Αυτός αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα για την υφιστάμενη σθεναρή αντίδραση των Βρετανών κατά οποιουδήποτε αιτήματος αλλαγής status quo στη Μεγαλόνησο, β) την Τουρκική Δημοκρατία· η χώρα αυτή, εξαιτίας των κακών διμερών της σχέσεων με την Αίγυπτο του Νάσερ, πρόσκειται ιδιαίτερα φιλικά προς τους Βρετανούς, δεν αμφισβητεί την πρωτοκαθεδρία τους στην περιοχή, ώστε επιτυγχάνει να εξελιχθεί σε κύριο υποστηρικτή των βρετανικών συμφερόντων και γ) τις ΗΠΑ· η κυβέρνησή τους αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη διατήρηση ενός αρραγούς συμμαχικού μετώπου εντός του NATO και ενδιαφέρεται, προπάντων, για την αποφυγή οποιασδήποτε μορφής αντιπαράθεσης ανάμεσα στα κράτη-μέλη του (όπως π.χ. μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας), που θα μπορούσε να δημιουργήσει τυχόν τριγμούς ή να κλονίσει την απαραίτητη ενότητα για την εύρυθμη λειτουργία του¹⁵⁷.

Η περίοδος της ΕΟΚΑ

Ο τρόπος που εξελίχθηκαν τα γεγονότα, καθώς και η σθεναρή αντίσταση των Βρετανών στην παραχώρηση της πολυπόθητης αυτοδιάθεσης στην Κύπρο, έκανε τον Μακάριο -αναλογιζόμενο τους απελευθερωτικούς αγώνες των Ελλήνων στο παρελθόν, καθώς και τις εθνικιστικές ιδέες που τους πλαισίωναν- να προσανατολίζεται, όχι μόνο στη χρήση ειρηνικών μέσων για την επίτευξη των υψηλών του στόχων, αλλά και στη διεξαγωγή παράλληλου ένοπλου αγώνα. Ο Μακάριος, παρά την εσωτερική του πάλη σχετικά με την ορθότητα αυτής του της άποψης, το Μάρτιο του 1953 δίνει το πράσινο φως για τη δημιουργία μιας ένοπλης οργάνωσης -σύμφωνα με το πρότυπο της Φιλικής Εταιρίας- με την ονομασία «Εθνική Οργάνωση Κύπριων Αγωνιστών» ή ΕΟΚΑ, η οποία πρόκειται να έχει χαρακτήρα καθαρά αντιαποικιακό. Αρχηγός της ΕΟΚΑ αναλαμβάνει ο κυπριακής καταγωγής απόστρατος

---

¹⁵⁷ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 125-126.

Συνταγματάρχης του Ελληνικού Στρατεύματος, Γεώργιος Γρίβας¹⁵⁸, ο οποίος θα πρέπει να προετοιμάσει με κάθε μυστικότητα τον ένοπλο αγώνα στη Μεγαλόνησο, στρατολογώντας μέλη της Οργάνωσης αποκλειστικά από τη συντηρητική κυπριακή «Δεξιά» παράταξη. Συνεπώς, στην ΕΟΚΑ θα στρατολογούνταν νεαροί κύπριοι αντικομμουνιστές, ιδιαίτερα φιλικά προσκείμενοι στους χώρους της κυπριακής Εκκλησίας, οι οποίοι θα ήταν, παράλληλα, εμποτισμένοι με τα «[...] εθνικόφρονα δεξιά ιδεώδη και τις μεγαλοϊδεατικές παραδόσεις της Εκκλησίας και του Έθνους¹⁵⁹», ενώ, παράλληλα, στην Οργάνωση αποκλείονταν αυστηρά άτομα από την αντίπαλη κυπριακή πολιτική παράταξη (ΑΚΕΛ)¹⁶⁰. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ΑΚΕΛ δε συμμερίζεται τη χρήση ένοπλης βίας στην Κύπρο, υποστηρίζοντας, ταυτόχρονα, την ιδέα διεξαγωγής ενός ενιαίου, ειρηνικού μαζικού αγώνα στο νησί. Ωστόσο, παρόλα τα ισχυρά ερείσματα του ΑΚΕΛ στον κυπριακό λαό, ο τελευταίος υποστηρίζει τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ¹⁶¹.

Ο ίδιος ο Μακάριος ήταν αυτός που θα έδινε το τελικό πρόσταγμα για την έναρξη του ένοπλου κυπριακού αγώνα. Σύμφωνα με τις απόψεις του Αρχιεπισκόπου Κύπρου, ο αγώνας αυτός θα έπρεπε να περιοριστεί στη διεξαγωγή δολιοφθορών και στη δημιουργία εντυπώσεων, με ταυτόχρονες μαζικές λαϊκές εκδηλώσεις και την παράλληλη διεξαγωγή συστηματικής παθητικής αντίστασης, ώστε με τη διεθνή προβολή των γεγονότων να εξαναγκαστεί η βρετανική κυβέρνηση να δώσει στο Ζήτημα την ευκαία λύση για τους Ελληνοκύπριους, πριν από την εξώθηση της κατάστασης στα άκρα και, κυρίως, πριν από την ύπαρξη θυμάτων¹⁶². Από τα παραπάνω, ενδεχομένως, να μπορεί κάποιος να συμπεράνει, ότι ο στόχος του Μακαρίου για το Κυπριακό δεν ήταν η δημιουργία ενός αγεφύρωτου χάσματος ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, αλλά η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με

---

¹⁵⁸ Ο Γεώργιος Γρίβας (1897-1974), ιδρύει κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Αθήνα (1941), τη φιλοβασιλική και αντικομμουνιστική οργάνωση «Χ». Ο ίδιος, με το ψευδώνυμο «Διγενής», αποτελεί τον αρχηγό του ένοπλου κλάδου της ΕΟΚΑ, ενώ ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος, Μακάριος, αποτελεί τον αρχηγό του όλου εγχειρήματος που αφορούσε το αίτημα των Ελληνοκυπρίων για την πολυπόθητη «ένωση» της Μεγαλονήσου με την Ελλάδα. (Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 126).

¹⁵⁹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 74.

¹⁶⁰ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 79.

¹⁶¹ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 126-127.

¹⁶² Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 79.

τους Βρετανούς. Με άλλα λόγια, ο ένοπλος αγώνας των Κυπρίων θα έπρεπε να έχει ως στόχο του μία πολιτική λύση¹⁶³.

Την 1^η Απριλίου 1955, με τη συναίνεση του Μακάριου, ξεκινά στη Λευκωσία η ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ, η οποία θα διαρκέσει έως το 1959. Με αυτόν τον τρόπο, επιβάλλεται στις ελληνικές κυβερνήσεις της εν λόγω περιόδου ο κυπριακός ένοπλος αγώνας, την αποφυγή του οποίου επιθυμούσαν διακαώς αυτές, ώστε να μπορέσει να δοθεί λύση στο Κυπριακό μόνο μέσω ειρηνικών μέσων και διαδικασιών. Όσον αφορά τις αντιδράσεις της «Αριστερής» κυπριακής παράταξης (ΑΚΕΛ) στις ένοπλες επιθέσεις της ΕΟΚΑ σε βρετανικούς στόχους στη Μεγαλόνησο, ενώ το ΑΚΕΛ αρχικά τις αποδοκιμάζει, στο τέλος ασκεί αυστηρή κριτική στις ίδιες του τις αποδοκιμασίες, χαρακτηρίζοντας αυτές ως λανθασμένες. Παράλληλα, προβαίνει σε ανεξάρτητο αντιαποικιακό αγώνα, ώστε το πολιτικό αυτό κόμμα να κηρυχτεί από τη βρετανική κυβέρνηση εκτός νόμου. Η αποικιακή κυβέρνηση λαμβάνει πολύ σκληρά μέτρα κατά του ένοπλου κυπριακού αγώνα, με κύριο στόχο την κάμψη του ηθικού των αγωνιζόμενων Κυπρίων¹⁶⁴. Για τους Βρετανούς τα μέλη της ΕΟΚΑ αποτελούν «τρομοκράτες» και για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή τους δημιουργούν επιπλέον αστυνομικές μονάδες, οι οποίες επανδρώνονται αποκλειστικά από Τουρκοκύπριους, σε αντίθεση με την επίσημη κυπριακή αστυνομική δύναμη, η οποία απαρτιζόταν από άτομα και των δύο εθνοτικών ομάδων του νησιού, δηλαδή Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Εξαιτίας της ύπαρξης συχνών επεισοδίων, οι δύο εθνοτικές ομάδες συγκρούονται τακτικά μεταξύ τους, με αποτέλεσμα την όξυνση των σχέσεων ανάμεσά τους σε μια κρίσιμη περίοδο για την εξέλιξη του Κυπριακού¹⁶⁵. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι το κλίμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων οξύνεται ακόμα περισσότερο από τη στιγμή που η ΕΟΚΑ ξεκινά τον ένοπλο αγώνα της στη Μεγαλόνησο, αφού η εξέλιξη αυτή δημιουργεί αισθήματα ανησυχίας στους Τούρκους για την ασφάλεια των Τουρκοκυπρίων. Έτσι, οι Τούρκοι αρχίζουν να απειλούν την

¹⁶³ Βλ. Χατζηβασιλείου, Ε. (2), σελ. 268-269.

¹⁶⁴ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 75-82.

¹⁶⁵ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 127.

ελληνική μειονότητα στην Πόλη, όπου οι έλληνες μειονοτικοί αρχίζουν να αισθάνονται ότι βρίσκονται, ενδεχομένως, σε κατάσταση ομηρίας¹⁶⁶.

Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου

Το Λονδίνο, με την υποστήριξη της κυβέρνησης των ΗΠΑ, καλεί την ελληνική κυβέρνηση να συμμετάσχει, την 29η Αυγούστου 1955, σε Τριμερή Διάσκεψη στο Λάνκαστερ Χάουζ του Λονδίνου, ώστε να συζητηθούν «πολιτικά και αμυντικά ζητήματα, που επηρεάζουν την Ανατολική Μεσόγειο περιλαμβανομένης και της Κύπρου¹⁶⁷». Το θέμα της διάσκεψης ακούγεται, μάλλον, σκόπιμα ασαφώς διατυπωμένο, ώστε να μην προξενήσει θύελλα αντιδράσεων, κυρίως, από την πλευρά της Ελλάδας¹⁶⁸. Με την ταυτόχρονη αποστολή της σχετικής πρόσκλησης και προς την Τουρκία, η Μεγάλη Βρετανία προσπαθεί να βρει έναν ισχυρό σύμμαχο στην άσκηση πίεσης προς την Ελλάδα και να μετατρέψει το Κυπριακό σε ελληνοτουρκική διαφορά, προβάλλοντας την Τουρκία ως παράγοντα επίλυσής του· πράγμα που, για μια σειρά λόγων, βρίσκει την κυπριακή πλευρά εντελώς αντίθετη. Παρά τις έντονες κυπριακές προσπάθειες για την αποτροπή της συμμετοχής της ελληνικής κυβέρνησης στην εν λόγω διάσκεψη, η Αθήνα, κάτω από τη συνεχή πίεση, τόσο του βρετανικού όσο και του αμερικανικού παράγοντα, αποφασίζει να συμμετάσχει, χωρίς τη διατύπωση κάποιων σχετικών επιφυλάξεων, προκαλώντας, όπως εκ των υστέρων έγινε γνωστό, απορία ακόμα και στον ίδιο το Βρετανό Υπουργό των Εξωτερικών. Ο Μακάριος, μετά από έντονες προσπάθειές του στην Αθήνα, επιτυγχάνει να πείσει την ελληνική κυβέρνηση να καταθέσει νέα προσφυγή στον ΟΗΕ στις 26 Ιουλίου 1955. Επιστρέφοντας στην Κύπρο, καταφέρεται εναντίον της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου, όντας δυσαρεστημένος με την επιτυχία της βρετανικής πολιτικής, η οποία κατάφερε τελικά να παρασύρει την Αθήνα σε συμμετοχή στην εν λόγω Διάσκεψη και να μετατρέψει με τον τρόπο αυτό, μια, μάλλον εμφανώς, βρετανοκυπριακή -και κατ' επέκταση ελληνοβρετανική- διαφορά σε ελληνοτουρκική, δίχως να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα των Κυπρίων για

¹⁶⁶ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 21.

¹⁶⁷ Βλ. Κρασιδιώτης, Ν., σελ. 93.

¹⁶⁸ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 21.

«αυτοδιάθεση». Επιπροσθέτως, θα μπορούσε κάποιος, ενδεχομένως, να ισχυριστεί ότι η βρετανική πλευρά με τη διοργάνωση της Τριμερούς προσπάθει, παράλληλα, να υποκαταστήσει το ψήφισμα ενός διεθνούς Οργανισμού, όπως του ΟΗΕ, με τα αποτελέσματα μιας απλής διάσκεψης ανάμεσα σε τρία μέλη¹⁶⁹. Με την εν λόγω Διάσκεψη, η Βρετανία καθίσταται ως επιδιαιτητής ανάμεσα στις δύο παρατάξεις (την ελληνική και την τουρκική αντίστοιχα), ενώ η Ελλάδα απεμπολίζει, πλέον, μια για πάντα, το διμερή χαρακτήρα του Κυπριακού και τη μόνιμη αντίθεσή της προς την τουρκική παρέμβαση¹⁷⁰. Επιπλέον, με την εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό και την, ως εκ τούτου, μετατροπή του σε ελληνοτουρκική διαφορά, η Βρετανία είναι σε θέση να παρατείνει την παραμονή της στο νησί και να εξακολουθεί κυβερνά τον τόπο σύμφωνα με τη συνήθη της αποικιακή τακτική του «διαίρει και βασίλευε»¹⁷¹.

Κατά τη διάρκεια της Τριμερούς Διάσκεψης στο Λονδίνο, κύριο μέλημα των Κυπρίων, που έσπευσαν να συναντηθούν εκεί με την ελληνική αντιπροσωπεία, ήταν να προβληθεί το Κυπριακό ως καθαρά ζήτημα «αυτοδιάθεσης» και να αποσυνδεθεί από τα υπόλοιπα προβλήματα άμυνας που υφίστανται στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και από τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Επιπλέον, η ελληνική αντιπροσωπεία δε θα έπρεπε να δεσμευτεί για τίποτα αναφορικά με το Κυπριακό και, παράλληλα, να μη δεσμεύσει για τίποτα τη Μεγαλόνησο. Η ελληνική κυβέρνηση είχε αποδεχτεί τη βρετανική πρόσκληση στην Τριμερή ως κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ, στοχεύοντας στην ενίσχυση της ελληνικής, τουρκικής και βρετανικής άμυνας, θεωρώντας, παράλληλα, ότι η βρετανική κυβέρνηση μετά την αποχώρησή της από το Σουέζ θα έπρεπε να διατηρήσει τη στρατιωτική της βάση στην Κύπρο, ώστε να καταφέρει να εκπληρώνει τις συμμαχικές της υποχρεώσεις σε χώρες της περιοχής (Ιράκ, Ιορδανία). Κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης, οι έλληνες εκπρόσωποι -με επικεφαλής τον Υπουργό Εξωτερικών, Στέφανο Στεφανόπουλο- αναφέρουν ότι η χώρα τους αποποιείται οποιαδήποτε πολιτική επέκτασης της εδαφικής της κυριαρχίας και ακόμα, ότι η ελληνική κυβέρνηση δε διαθέτει την εξουσία να αποφασίζει για το μέλλον της

¹⁶⁹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 93-99.

¹⁷⁰ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 22.

¹⁷¹ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 129.

Μεγαλονήσου και των κατοίκων της. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να παραχωρηθεί στους Κύπριους αυτό το δικαίωμα (δηλαδή της «αυτοδιάθεσης»), ώστε να αποφασίζουν πλέον οι ίδιοι, με πλήρη ελευθερία και ευθύνη σχετικά το μέλλον τους και τα θέματα που τους απασχολούν¹⁷². Επιπλέον, η ελληνική αντιπροσωπεία αναγνωρίζοντας τα βρετανικά στρατηγικά συμφέροντα στην περιοχή, προσφέρει τη δυνατότητα ίδρυσης βρετανικής στρατιωτικής βάσης, τόσο σε κυπριακό όσο σε ελληνικό έδαφος. Επιπροσθέτως, αξιώνει την παροχή φιλελεύθερης αυτοκυβέρνησης στην Κύπρο, της οποίας το διεθνές καθεστώς θα καθοριζόταν μέσα από τη διαδικασία δημοψηφίσματος, υποσχόμενη, ταυτόχρονα, την προστασία της τουρκικής μειονότητας στη Μεγαλόνησο. Εκτός των παραπάνω, ζητά τον καθορισμό του ακριβούς χρόνου έναρξης της κυπριακής «αυτοδιάθεσης», δίχως να μνημονεύσει οτιδήποτε αναφορικά με «ένωση» της Κύπρου με την Ελλάδα¹⁷³.

Όσον αφορά τους Βρετανούς, αυτοί δεν είναι καθόλου διατεθειμένοι να συζητήσουν περί «αυτοδιάθεσης» των Κυπρίων και προτείνουν τη δημιουργία ενός συντάγματος αυτοκυβέρνησης στη Μεγαλόνησο, τονίζοντας, ταυτόχρονα, όλες τις αυξημένες στρατιωτικές και συμμαχικές (νατοϊκές) υποχρεώσεις τους στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, ιδιαίτερα κατόπιν της αποχώρησής τους από τις βάσεις τους στο Σουέζ¹⁷⁴. Επιπλέον, προτείνουν τη σταδιακή παροχή του δικαιώματος «αυτοδιοίκησης» στον κυπριακό λαό, με τους ίδιους να διατηρούν, ταυτόχρονα, το δικαίωμα χάραξης της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής, καθώς και του καθορισμού της πολιτικής άμυνας και ασφάλειας του νησιού. Ακόμα, προτείνουν τη σύσταση ενός νομοθετικού οργάνου αιρετής πλειοψηφίας, καθώς και μιας επιτροπής απαρτιζόμενης από αντιπροσώπους, τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Τουρκία, οι οποίοι θα ήταν επιφορτισμένοι με το έργο της συνεργασίας με το βρετανό διοικητή¹⁷⁵.

Η τουρκική αντιπροσωπεία, η οποία ανοίγει εκεί για πρώτη της φορά φανερά τα χαρτιά της στο Κυπριακό Ζήτημα, υποστηρίζει τη συνέχιση της βρετανικής κυριαρχίας στη Μεγαλόνησο, επισημαίνοντας, παράλληλα, ότι σε περίπτωση βρετανικής αποχώρησης, η Κύπρος θα πρέπει να επιστραφεί

¹⁷² Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 101-103.

¹⁷³ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 132.

¹⁷⁴ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 101-103.

¹⁷⁵ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 132.

στην Τουρκική Δημοκρατία¹⁷⁶. Επιπροσθέτως, αρνείται το δικαίωμα «αυτοδιάθεσης» των Κυπρίων, επισημαίνοντας, ταυτόχρονα, ότι το δικαίωμα «αυτοδιάθεσης» δε θα πρέπει να ανήκει μόνο στους Ελληνοκύπριους, αλλά και στους Τουρκοκύπριους¹⁷⁷. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι βρετανικές θέσεις δεν έγιναν δεκτές, ούτε από την ελληνική ούτε από την τουρκική αντιπροσωπεία που συμμετείχαν στη Διάσκεψη¹⁷⁸. Εν συντομία, όσον αφορά την ελληνική πλευρά, θα μπορούσε, ενδεχομένως, κάποιος να υποστηρίξει, ότι η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου αποτελεί ελληνική διπλωματική ήττα, βάζοντας τη σφραγίδα της στις κατοπινές εξελίξεις, θεσμοποιώντας, επιπροσθέτως, την Τουρκία ως αποφασιστικό παράγοντα επίλυσης του Κυπριακού, ενώ, ταυτόχρονα, θέτει τα θεμέλια για την απαρχή της καταστρεπτικής ανάμιξης της τελευταίας στο Ζήτημα. Συνεπώς, οι ελπίδες των Κυπρίων στρέφονται για ακόμα μια φορά στον ΟΗΕ και στα θεσμικά του όργανα. Η ελληνική αντιπροσωπεία ζητά από τον Οργανισμό αυτόν την εγγραφή του Κυπριακού στην Ημερήσια Διάταξη των ΗΕ, κάτι που τελικά δεν κατάφερε, αφού η συγκεκριμένη συζήτηση αποτέλεσε, εκ νέου, αντικείμενο ψυχροπολεμικής εκμετάλλευσης και από τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς δυνάμεων¹⁷⁹.

Τα Σεπτεμβριανά (6-7 Σεπτεμβρίου 1955)

Μια μέρα πριν τη λήξη της Τριμερούς Διάσκεψης στο Λονδίνο, την 6^η Σεπτεμβρίου 1955, διαπράττονται, πρωτοφανείς σε βαρβαρότητα, αγριότητες κατά της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και στη Σμύρνη κατά του εκεί ελληνικού περιπτέρου στην Έκθεση της πόλης, του ελληνικού προξενείου και του παρεκκλησίου του, καθώς και κατοικιών ελλήνων αξιωματικών και των οικογενειών τους, οι οποίοι υπηρετούσαν αποσπασμένοι στο Στρατηγείο της Νοτιοανατολικής Πτέρυγας του ΝΑΤΟ¹⁸⁰. Όπως αποδείχτηκε πολύ αργότερα, οι ενέργειες αυτές οργανώθηκαν από την τουρκική κυβέρνηση, ώστε να δώσουν στην έκπληκτη διεθνή κοινή γνώμη τη

¹⁷⁶ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 132.

¹⁷⁷ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 80-81.

¹⁷⁸ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 132.

¹⁷⁹ Βλ. Κρασιδίωτης, Ν., σελ. 105-109.

¹⁸⁰ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 43.

λανθασμένη εντύπωση, ότι η τουρκική πολιτική στο Κυπριακό είχε έρεισμα σε ευρύτερα στρώματα του τουρκικού λαού¹⁸¹. Νεώτερες, ωστόσο, έρευνες σχετικά απέδειξαν ότι παρασκηνιακό ρόλο στα «Σεπτεμβριανά» -όπως συνηθίζεται να αποκαλούνται τα συγκεκριμένα γεγονότα- είχε διαδραματίσει και η βρετανική κυβέρνηση Ήντεν, η οποία κατάφερε να πείσει την τουρκική κυβέρνηση Μεντερές να προκαλέσει «βίαια» επεισόδια, με στόχο την ελληνική μειονότητα στην Πόλη, κατά τη διάρκεια της Τριμερούς Διασκέψεως στο Λονδίνο (τέλη Αυγούστου με αρχές Σεπτεμβρίου 1955), ώστε να εκφοβίσει την ελληνική πλευρά¹⁸², δεδομένης της ιδιαίτερης ευαισθησίας της αναφορικά με την πολυάριθμη ελληνική μειονότητα και το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη¹⁸³.

Το μεσημέρι της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1955, οι ραδιοφωνικοί σταθμοί της Άγκυρας και της Κωνσταντινούπολης μεταδίδουν είδηση που αφορά την έκρηξη εκρηκτικού μηχανισμού (βόμβας) στο σπίτι που γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη. Όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, επρόκειτο για τουρκική προβοκάτσια, στην οποία εμπλέκονταν ο κλητήρας και φύλακας του τουρκικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη, μουσουλμάνος μειονοτικός από τη Θράκη, Χασάν Ουτσάρ Μεχμέτογλου, καθοδηγούμενος για την τοποθέτηση του εκρηκτικού μηχανισμού από τον Οκτάι Ενγκίν, επίσης μειονοτικού από τη Θράκη, τριτοετή φοιτητή της Νομικής Σχολής Θεσσαλονίκης και γιό πρώην βουλευτή του κόμματος των Φιλελευθέρων¹⁸⁴. Από την έκρηξη αυτή προκλήθηκαν μικρές υλικές ζημιές (θραύση τζαμιών στο εν λόγω σπίτι και στο παρακείμενο τουρκικό προξενείο) και, ευτυχώς, δεν υπήρξαν ανθρώπινες απώλειες. Την παραπάνω είδηση αναπαρήγαγε στο απογευματινό της φύλλο η τουρκική εφημερίδα της Πόλης, *Istanbul Ekspres*, διογκώνοντας το μέγεθος των ζημιών, αναγράφοντας εμπρηστικά συνθήματα και εκθέτοντας, παράλληλα, παραποιημένες φωτογραφίες των ζημιών, οι οποίες παρουσιάζονταν σαφώς μεγαλύτερες από ό,τι αυτές ήταν στην πραγματικότητα. Σχεδόν την ίδια ώρα μοιράζονται σε ολόκληρη την Πόλη, με ευθύνη του γραμματέα του Σωματείου «Η Κύπρος είναι Τουρκική», χιλιάδες προπαγανδιστικά πλακάτ, τα οποία απεικόνιζαν κυπριακό χάρτη με την

¹⁸¹ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 105.

¹⁸² Βλ. Vryonis, Jr., S., σελ. 43.

¹⁸³ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 125.

¹⁸⁴ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 134.

τουρκική σημαία¹⁸⁵. Οι ψευδείς ειδήσεις και οι χαλκευμένες φωτογραφίες της *İstanbul Ekspres*, στοχοποιούν τον Ελληνισμό της Πόλης και αποτελούν το έναυσμα για την έναρξη μιας από τις μεγαλύτερες τραγωδίες που βίωσε η εκεί ελληνική μειονότητα μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Το απόγευμα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1955 ξεκινά ένα τεραστίων διαστάσεων κύμα λεηλασιών, το οποίο, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, έλαβε χώρα βάσει ενός καλά οργανωμένου σχεδίου.

Πιο συγκεκριμένα: α) το σύνθημα της έναρξης δόθηκε από τη στιγμή που κυκλοφόρησε η έκτακτη έκδοση της εφημερίδας, *İstanbul Ekspres* β) το δεύτερο στάδιο περιελάμβανε την πραγματοποίηση συλλαλητηρίου στην Πλατεία Ταξίμ της Κωνσταντινούπολης. Εκεί, οι ήδη συγκεντρωμένοι διαδηλωτές (φοιτητές, μαθητές, εργάτες και μεσοαστοί Τούρκοι της Πόλης) αρχίζουν να αυξάνονται αριθμητικά και να «εμπλουτίζονται» από άτομα που ακόμα και από το παρουσιαστικό και την ενδυμασία τους καταλάβαινε κάποιος ότι δεν επρόκειτο για κατοίκους της Πόλης, αλλά για ανθρώπους που είχαν φτάσει εκεί από διάφορες τουρκικές επαρχίες της Ανατολής. Ξαφνικά, δίνεται το σύνθημα και ένας αλλόφρων όχλος αρχίζει να πραγματοποιεί λεηλασίες, βανδαλισμούς και τεράστιες καταστροφές κατά ελληνικών άψυχων στόχων. Οι στόχοι ήταν σημειωμένοι ακόμα και σε σχετικούς χάρτες. Οι βανδαλισμοί έλαβαν χώρα βάσει συγκεκριμένου σχεδίου και κατά κύματα.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος, το πλήθος επιδίδεται με ιδιαίτερη μανία στην καταστροφή των σιδερένιων ρολών ασφαλείας και στη θραύση των υαλοπινάκων των προθηκών των ελληνικών καταστημάτων ή άλλων επιχειρήσεων, ενώ το δεύτερο κύμα, επιδίδεται συστηματικά σε κλοπές, λεηλασίες, βανδαλισμούς κ.ά., στοχεύοντας στην ολοκληρωτική καταστροφή «του στόχου» και, τις περισσότερες φορές, στην πυρπόλησή του. Παρεμπιπτόντως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι βάνδαλοι -χωρισμένοι σε ομάδες- είναι εφοδιασμένοι με μαχαίρια, μπαλτάδες, κασμάδες, αξίνες, λοστούς, φτυάρια, καθώς και άλλα βαριά αντικείμενα καταστροφής (πολλές φορές αυτοσχέδια), με τα οποία μπορούν να προξενήσουν τεράστιες υλικές ζημιές ή να καταστρέψουν ολοσχερώς τις προθήκες καταστημάτων, αυτοκίνητα κτλ. Το τελευταίο τμήμα του σχεδίου περιλαμβάνει καταστροφές

---

¹⁸⁵ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 82 & 346.

σε ελληνορθόδοξους ναούς, μονές, αγιάσματα και κοιμητήρια. Αλλοδαποί αυτόπτες μάρτυρες, σε μελλοντικές αναφορές τους προς τα προξενεία ή τις πρεσβείες των κρατών τους ή σε σχετικές συνεντεύξεις τους σε εφημερίδες της πατρίδας τους, υπογραμμίζουν ότι καθόλη τη διάρκεια των βανδαλισμών τα μέλη της τουρκικής Αστυνομίας και του Στρατού -εάν δε συμμετέχουν και τα ίδια στις βιαιότητες- είναι, απλώς παρόντα· απλοί παρατηρητές των γεγονότων, χωρίς να προσπαθούν να παρεμποδίσουν τους εν λόγω βανδαλισμούς και τις λεηλασίες. Τα έκτροπα ξεκινούν από το εμπορικό κέντρο της Πόλης -τη συνοικία του Πέρα (Μπέιογλου)- και σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα εξαπλώνονται σε ολόκληρη την έκταση της Πόλης, σε όλες τις συνοικίες της (τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και στην ασιατική πλευρά της), ακόμα και στα Πριγκηπόνησα. Όσον αφορά την ελληνική μειονότητα της Πόλης, η οποία είναι ο βασικός αποδέκτης των εν λόγω βανδαλισμών, καταστρέφονται ολοσχερώς διάφορων ειδών καταστήματα· εμπορεύματα και σπίτια λεηλατούνται άνευ διακρίσεως· προίκες σκορπίζονται στο οδόστρωμα· ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα με τον επιστημονικό και πολιτιστικό τους εξοπλισμό υπόκεινται σε τεράστιες ζημιές· ελληνορθόδοξοι ιεροί ναοί, μονές και αγιάσματα γίνονται παρανάλωμα του πυρός ή υφίστανται τεράστιες υλικές ζημιές· ιερές εικόνες, ιερατικά άμφια και σκεύη, νεκροταφεία και οστεοφυλάκια βεβηλώνονται· μαρμάρινα ταφικά μνημεία καταστρέφονται ολοσχερώς και, το τραγικότερο, συλούνται τάφοι, ακόμα και ορθοδόξων Οικουμενικών Πατριαρχών. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην Ιερή Πατριαρχική Σταυροπηγιακή Μονή Ζωοδόχου Πηγής Βαλουκλή, μετά το πέρας των λεηλασιών, γίνεται αντιληπτή η εξαφάνιση του ενενηντάχρονου Αρχιμανδρίτη, Χρυσανθου Μαντά, του οποίου η τύχη έκτοτε αγνοείται.

Οι καταστροφές συνεχίζονται για ώρες. Μόνο γύρω στις 02:30 π.μ. της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1955, όταν πλέον δεν υπάρχει ουσιαστικά κάτι άλλο να πυρποληθεί, να καταστραφεί ή να συληθεί, επιβάλλεται από τον τούρκο πρωθυπουργό στρατιωτικός νόμος και διενεργούνται κάποιες συλλήψεις ατόμων, τα οποία συνεχίζουν να διαπράττουν λεηλασίες σε ελληνικές περιουσίες¹⁸⁶. Την επόμενη ημέρα ο τούρκος πρόεδρος, Τζελάλ Μπαγιάρ,

---

¹⁸⁶ Βλ. Χρηστίδης, Χ., σελ. 75-147 & 346-350.

καθώς και ο τούρκος πρωθυπουργός, Αντνάν Μεντερές, αποδοκιμάζουν τα γεγονότα.

Αρκετά χρόνια αργότερα, τον Οκτώβριο του 1961, ο Μεντερές δικάζεται από έκτακτο στρατιωτικό δικαστήριο για τα γεγονότα των «Σεπτεμβριανών». Οι τούρκοι δικαστές προσπαθούν να επιρρίψουν όλη την ευθύνη στον Μεντερές και στο Κόμμα του (Δημοκρατικό Κόμμα). Αποφεύγουν, ωστόσο, να εμπλέξουν το ίδιο το κράτος και τους μηχανισμούς του -δηλαδή, «το βαθύ κράτος»- στα «Σεπτεμβριανά», παρόλο που όλα συνηγορούν ότι πίσω από τα γεγονότα αυτά υπήρχε ένα ιδιαίτερα καλά οργανωμένο σχέδιο, το οποίο αποδεικνύεται από τα ίδια τα γεγονότα (όπως, π.χ. την προβοκάτσια με την έκρηξη βόμβας στη Θεσσαλονίκη, την ύπαρξη και τη διανομή τόσων πολλών πλακάτ με συγκεκριμένο σύνθημα -σχεδόν ταυτόχρονα- με τη γνωστοποίηση της έκρηξης, το ετερογενές πλήθος των «επαρχιωτών διαδηλωτών», την προγενέστερη χαρτογράφηση των ελληνικών στόχων, τις λεηλασίες και τους βανδαλισμούς από άριστα εξοπλισμένες ομάδες που έδρασαν κατά κύματα, την ανοχή της τουρκικής Αστυνομίας και του Στρατού στις βιαιοπραγίες, κ.ά.). Η τουρκική πλευρά αρνήθηκε ότι τα «Σεπτεμβριανά» οργανώθηκαν από τον κρατικό μηχανισμό -«το βαθύ κράτος»- σε άμεση συνεργασία με την κυβέρνηση Μεντερές, υποστηρίζοντας, παράλληλα, ότι πρόκειται για ένα μεμονωμένο γεγονός, το οποίο έλαβε χώρα με αφορμή το Κυπριακό Ζήτημα¹⁸⁷. Η Ντιλέκ Γκυβέν (Dilek Güven), του τουρκικού πανεπιστημίου Σαμπαντζί (Sabanci), επιβεβαιώνει ότι τα «Σεπτεμβριανά» οργανώθηκαν από την κυβέρνηση Μεντερές, σε συνεργασία με τις υπηρεσίες εθνικής ασφάλειας, άλλες φιλοκυβερνητικές οργανώσεις, φοιτητικά και μαθητικά συνδικάτα, ενώ σημαντικό ρόλο στα γεγονότα αυτά έπαιξε και η οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Επίσης, αναφέρει ότι, στόχο των «Σεπτεμβριανών» αποτελούσαν όλοι οι μη μουσουλμάνοι -αν και εκ των γεγονότων αποδεικνύεται, ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση στοχοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά (με ελάχιστες εξαιρέσεις) ο Ελληνισμός της Πόλης- στο πλαίσιο της προσπάθειας των εθνών-κρατών για την επίτευξη ομογενοποίησης του πληθυσμού τους, ώστε να δημιουργηθεί ένα κράτος, όπου οι πολίτες του να ανήκουν στην ίδια εθνοτική ομάδα και να είναι ομόθρησκοι. Για αυτόν το λόγο, η Τουρκική

---

¹⁸⁷ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 133-136.

Δημοκρατία στην προσπάθειά της να αποτινάξει το πολυεθνικό και πολυπολιτισμικό της οθωμανικό παρελθόν, στοχοποίησε τους μειονοτικούς, τους οποίους αισθανόταν ως απειλή για το τουρκικό έθνος-κράτος, έχοντας, επιπροσθέτως, ως απώτερο σκοπό της την εξώθηση των μειονοτικών στην επιλογή της μεταναστευτικής οδού και της κάρπωσης από το τουρκικό κράτος του συσσωρευμένου μειονοτικού πλούτου ή κεφαλαίου¹⁸⁸.

Οι ελληνικές ενέργειες μετά τα «Σεπτεμβριανά» έως το τέλος του 1955

Οι βιαιοπραγίες κατά της ελληνικής ομογένειας από τον τουρκικό όχλο, η αποτυχία της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου μαζί με την τήρηση συγκρατημένης επιφυλακτικότητας στις τουρκικές θέσεις από τους Δυτικούς Συμμάχους, οδήγησε, μεταξύ άλλων, στη δημιουργία ενός ιδιαίτερα άσχημου κλίματος στην Ελλάδα, το οποίο φανερώνει παντού τη λαϊκή δυσαρέσκεια για τις δυσμενείς εξελίξεις στα ελληνικά συμφέροντα. Πιο συγκεκριμένα, οι αναφορές στον ελληνικό Τύπο υποστηρίζουν ακόμα και την αποχώρηση από τη Βορειοατλαντική Συμμαχία, με τον ελληνικό λαό να αισθάνεται, παράλληλα, ότι η ελληνική κυβέρνηση είναι δέσμια των Συμμάχων της, οι οποίοι φροντίζουν, πιθανόν αποκλειστικά, για την προώθηση των δικών τους (συμμαχικών) συμφερόντων στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου¹⁸⁹. Οι Αμερικανοί κρατούν ίσες αποστάσεις για τα γεγονότα των «Σεπτεμβριανών», τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Τουρκία, παρόλο που τους είναι αντιληπτή η σημασία της Κύπρου και των Ελληνοκύπριων για την πρώτη. Η στάση αυτή είναι ιδιαίτερα απογοητευτική για την ελληνική πλευρά. Σε αντίθεση με τους Αμερικανούς, οι Βρετανοί θεωρούν ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις κυριαρχούνται από πολιτικούς των άκρων, κατηγορώντας 'τες, παράλληλα, για έλλειψη διάθεσης διενέργειας σχετικών υποχωρήσεων στο Κυπριακό. Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι κοινό τόπο ανάμεσα στους Βρετανούς και τους Αμερικανούς αποτελεί η άποψη, ότι η Τουρκία θεωρείται ως απαραίτητη κρατική οντότητα για τη στρατηγική και των δύο Δυνάμεων (Βρετανίας – ΗΠΑ) στην περιοχή¹⁹⁰.

¹⁸⁸ Βλ. Güven, D., σελ. 204-205.

¹⁸⁹ Βλ. Βαληνάκης, Γ., σελ. 80-81.

¹⁹⁰ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 136-137.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, επιχειρείται από την ελληνική πλευρά νέα προσπάθεια εγγραφής του Κυπριακού στη 10^η Σύνοδο του ΟΗΕ (τέλη Σεπτεμβρίου 1955). Στην Ελλάδα κυριαρχεί αισιοδοξία, ότι, εξαιτίας των πρόσφατων συνεπειών των «Σεπτεμβριανών», της βρετανικής αδιαλλαξίας για παραχώρηση «αυτοδιάθεσης» στους Κύπριους και για την αστοχία τους στη σύγκλιση της Τριμερούς στο Λονδίνο, θα υλοποιούταν η εγγραφή της εν λόγω προσφυγής στην Ημερήσια Διάταξη της Γενικής Συνέλευσης. Προς τέρασια, ωστόσο, απογοήτευση και πικρία των Ελλήνων, η εγγραφή απορρίπτεται (εξαιτίας και της σχετικής εμπλοκής του αμερικανοβρετανικού παράγοντα¹⁹¹), ώστε να καταστεί σε πολλούς Έλληνες αντιληπτό, ότι το Κυπριακό είναι ένα δύσκολο Ζήτημα προς επίλυση και ότι, επίσης, ο ΟΗΕ δεν αποτελεί ένα παγκόσμιο δικαστήριο, όπου δύναται κάποιος να βρει πάντα το δίκιο του¹⁹².

Στις 4 Οκτωβρίου 1955 απεβίωσε ο Έλληνας Πρωθυπουργός, Αλέξανδρος Παπάγος. Η νέα ελληνική κυβέρνηση, με Πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, επιδιώκει την επαναφορά του Κυπριακού στο πλαίσιο της παλαιάς ελληνοβρετανικής φιλίας, προσπαθώντας οποιαδήποτε σχετική λύση να βρεθεί μέσω διαλόγου διακατεχόμενου από μετριοπάθεια και κατευνασμό. Με τον τρόπο αυτό, ο Καραμανλής διαβεβαιώνει την κυπριακή πλευρά, ότι η κυβέρνησή του θα προσπαθήσει να επαναπροσεγγίσει το Λονδίνο στο πνεύμα των προτάσεων του Μακάριου¹⁹³. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, η κατάσταση στην Κύπρο παραμένει ιδιαίτερα τεταμένη εξαιτίας καθημερινών διαδηλώσεων διαμαρτυρίας και απεργιακών κινητοποιήσεων πολλών εργασιακών κλάδων. Χαρακτηριστική είναι αυστηρότητα με την οποία η αποικιακή κυβέρνηση της Λευκωσίας εφαρμόζει τους πρόσφατα τεθέντες σε ισχύ αντιστασιακούς νόμους (Νοέμβριος 1955), οι οποίοι έχουν ως στόχο τη διατήρηση της βρετανικής τάξης στη Μεγαλόνησο (ακόμα και με τη χρήση στρατιωτικών δυνάμεων), λαμβάνοντας ιδιαίτερα σκληρά μέτρα εναντίον οποιουδήποτε ατόμου θα προσπαθήσει με οποιοδήποτε τρόπο να τη διαταράξει¹⁹⁴.

---

¹⁹¹ Βλ. Συρίγος, Α., σελ. 137.

¹⁹² Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α', σελ. 81-84.

¹⁹³ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 119-122.

¹⁹⁴ Βλ. Κρανιδιώτης, Ν., σελ. 82.

Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους, η ελληνική πλευρά πείθει τον Μακάριο, να συνομιλήσει με το νέο βρετανό κυβερνήτη της Κύπρου, Στρατάρχη Σερ Τζων Χάρντινγκ (Sir Allan Francis "John" Harding), ο οποίος έχει αφίχθει στη Μεγαλόνησο με σαφείς οδηγίες της βρετανικής κυβέρνησης. Τους επόμενους μήνες ακολουθεί μια σειρά συναντήσεων του Μακάριου με το βρετανό κυβερνήτη, χωρίς οι δύο άνδρες να φτάσουν ποτέ σε μια τελική συμφωνία για το Κυπριακό. Η εξέλιξη αυτή ωθεί τη βρετανική πλευρά να πιστεύει, ότι οι συνεχείς απορρίψεις των βρετανικών προτάσεων δηλώνουν την απροθυμία του Μακάριου να καταλήξει σε κάποια απόφαση, ούτως ώστε να καλυφθεί απόλυτα η αντίρρησή του προς τη μεταβατική περίοδο «αυτοκυβερνήσεως» που του προτεινόταν και να μεγιστοποιήσει τα αποτελέσματα των πιέσεων που ασκούσε ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ, η οποία συνέχιζε να κλιμακώνει την κατάσταση με την τακτική διεξαγωγής βομβιστικών επιθέσεων σε βρετανικούς στόχους. Υπό το κλίμα των εν λόγω εξελίξεων, το Μάρτιο του 1956, οι βρετανικές Αρχές εξορίζουν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στις Σεύχελλες, πιστεύοντας ότι με τον τρόπο αυτό θα καταφέρουν να ελέγξουν τη δραστηριότητα της ΕΟΚΑ. Ως απόρροια της εν λόγω βρετανικής ενέργειας, η ελληνική κυβέρνηση προβαίνει σε ανάκληση του Έλληνα Πρέσβυ στο Λονδίνο, ενώ διαμαρτύρεται γραπτώς προς τον ΟΗΕ για το ίδιο θέμα, υπογραμμίζοντας, ταυτόχρονα, την κατάφορη παραβίαση στη συγκεκριμένη περίπτωση των διεθνών κανόνων. Επιπλέον, η εξορία του Κύπριου Αρχιεπισκόπου προκάλεσε βαθύτατη οργή σε όλα τα κοινωνικά στρώματα στην Ελλάδα, η οποία πάντα έπραττε το καλύτερο δυνατό για την εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό Ζήτημα¹⁹⁵.

---

¹⁹⁵ Βλ. Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε., τ. Α΄, σελ. 87 & 107-112.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούν πάντα ένα επίκαιρο θέμα έρευνας και συζήτησης, εξαιτίας της πολυπλοκότητάς τους, καθώς και των διαφόρων εντάσεων και διακυμάνσεών τους ανάλογα με την παγκόσμια συγκυρία και την εποχή. Επιπλέον, πρόκειται για ένα θέμα, το οποίο άπτεται της καθημερινότητας όλων σχεδόν των Ελλήνων, απανταχού της Γης, εξαιτίας του μικρού σχετικά μεγέθους της Ελλάδας και της γεωστρατηγικής της θέσης στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Όπως, πιθανόν, μπορεί κάποιος να παρατηρήσει, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις διαμορφώνονται από μια σειρά παραγόντων, οι οποίοι αφορούν, τόσο θέματα εσωτερικής πολιτικής και κρατικών συμφερόντων (οικονομικών, στρατηγικών κ.ά.), όσο και, κυρίως, τις εκάστοτε επιταγές του Διεθνούς Συστήματος προς τις δύο γειτονικές χώρες.

Στο εν λόγω πόνημα έγινε προσπάθεια ανάπτυξης του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκαν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά την περίοδο 1950-1955 αναφορικά με την πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας. Κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης μεταπολεμικής και ψυχροπολεμικής περιόδου, οι τρεις χώρες - Ελλάδα, Τουρκία και Μεγάλη Βρετανία- κλήθηκαν να εμπλακούν στην επίλυση ενός σημαντικού, αλλά ιδιαίτερος πολύπλοκου για αυτές, ζητήματος. Αυτό, δεν είναι άλλο από το Κυπριακό Ζήτημα, το οποίο αποτελεί το κοινό σημείο επαφής -αλλά, παράλληλα, και τριβής- τους και που εντέλει διαμόρφωσε, τόσο τις ελληνοτουρκικές σχέσεις όσο και τις διακρατικές σχέσεις ανάμεσα στα τρία κράτη σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς.

Αναλογιζόμενος κάποιος τα όσα αναφέρθηκαν στο συγκεκριμένο πόνημα, θα μπορούσε, ενδεχομένως, να υποστηρίξει ότι το Κυπριακό αποτέλεσε ένα ιδιαίτερο Ζήτημα, στη διευθέτηση του οποίου, εκτός από τις τρεις εμπλεκόμενες χώρες, έπρεπε να ληφθούν σοβαρά υπόψη τα συμφέροντα εξωγενών παραγόντων -όπως π.χ. τα συμφέροντα του αμερικανικού παράγοντα στην περιοχή- αλλά και οι αποφάσεις διεθνών Οργανισμών, οι οποίοι παίζουν, πλέον, ολοένα μεγαλύτερο και αποφασιστικότερο ρόλο στο μεταπολεμικό κόσμο. Ως εκ τούτου, η τροπή που πήρε το αίτημα της ελληνοκυπριακής πλευράς -δηλαδή αυτό της «ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα- σε μια εποχή που η διαδικασία αποαποικιοποίησης βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη και που το ελληνοκυπριακό αίτημα είναι, επίσης, σύμφωνο με

το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, υποδεικνύει, ενδεχομένως, ότι οι Διεθνείς Σχέσεις δε διαμορφώνονται από φιλίες ανάμεσα στα κράτη, αλλά υπαγορεύονται, σχεδόν αποκλειστικά, από τα εκάστοτε συμφέροντα. Η εμπλοκή τόσων παραγόντων στη διευθέτηση του Κυπριακού -της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Διεθνούς Κοινότητας (μέσω των διεθνών Οργανισμών)- εκτός των πολύπλοκων και πολυεπίπεδων πολιτικών και διπλωματικών χειρισμών που απαιτεί, κάνει τη διευθέτηση ενός τέτοιου ζητήματος περισσότερο πολύπλοκη και χρονοβόρα, δυσχεραίνοντας παράλληλα τις διακρατικές σχέσεις των εμπλεκομένων. Με τον τρόπο αυτό, ενδέχεται, να μπορεί να δικαιολογηθεί η τροπή και η δυσκολία ευρέσεως οριστικής επίλυσης του Κυπριακού, το οποίο έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει σημαντικότατο ρόλο στη διαμόρφωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ε.: Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, *Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών (Κυπριακό, 1950-1963)*, τ. Α΄, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα ²1982.

Βαληνάκης, Γ.: Γιάννης Γ. Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2005.

Ελληνική Μυθολογία: Ι. Θ. Κακριδής (γενική εποπτεία), *Ελληνική Μυθολογία, Οι Θεοί*, τ. Β΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986.

Güven, D.: Dilek Güven, «Απόψεις της Σημερινής Ελληνικής και Τουρκικής Κοινωνίας σχετικά με τα Γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου 1955» στο: Σύνδεσμος Αποφοίτων Ζωγραφείου, *Συνάντηση στην Πόλη, Το Παρόν και το Μέλλον, Κείμενα για τη Ρωμαίικη Κοινότητα της Κωνσταντινούπολης*, Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 2009.

Jackson, R. – Sørensen, G.: Robert Jackson – Georg Sørensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων, Η Σύγχρονη Συζήτηση*, μτφρ. Χαράλαμπος Κωνσταντινίδης, Gutenberg, Αθήνα 2006.

Κρανιδιώτης, Ν.: Νίκος Κρανιδιώτης, *Δύσκολα Χρόνια Κύπρος 1950-1960*, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 1981.

Κυρατζόπουλος, Β.: Βασίλης Κυρατζόπουλος, *Η Άγραφη Γενοκτονία, Κωνσταντινούπολη Σεπτέμβριος 1955, Πράξη Ντροπής που αποκρύπτεται από την «Άλλη Τάξη Πραγμάτων»*, Τσουκάτου, Αθήνα 2006.

Οκτέ, Φ.: Φαϊκ Οκτέ, *VARLIK VERGİSİ, Ο Ληστρικός Νόμος του Φόρου Περιουσίας των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης*, μτφρ. Λιάνα

Μυστακίδου, Ηρόδοτος/Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών,
Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1998.

Παπαπολυβίου, Π. - Συρίγος, Ά. - Χατζηβασιλείου, Ε.: Πέτρος
Παπαπολυβίου – Άγγελος Μ. Συρίγος – Ευάνθης Χατζηβασιλείου
(επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας
Θέση στον Κόσμο*, Πατάκη, Αθήνα 2013.

Ράπτης, Κ.: Κώστας Ράπτης, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης κατά τον 19^ο
και τον 20^ο Αιώνα*, τ. Β΄, ΕΑΠ, Πάτρα 2000.

Σβολόπουλος, Κ.: Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική
Πολιτική 1945-1981*, τ. Β΄, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι. Δ. Κολλάρου
& Σιας Α.Ε., Αθήνα ⁸2008.

Συρίγος, Ά.: Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Πατάκη,
Αθήνα ²2016.

Vryonis, Jr., S.: Speros Vryonis, Jr., *The Mechanism of Catastrophe,
The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955 and the Destruction of the
Greek Community of Istanbul*, Greekworks.com, New York 2005.

Χατζηβασιλείου, Ε. (1): Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην
Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Πατάκη, Αθήνα ⁷2005.

Χατζηβασιλείου, Ε. (2): Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του
Κυπριακού: Η Δεκαετία του 1950*, Πατάκη, Αθήνα ²2005.

Χρησιτίδης, Χ.: Χριστόφορος Χρησιτίδης, *Τα Σεπτεμβριανά
(Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη 1955)*, Κέντρο Μικρασιατικών
Σπουδών, Αθήνα 2000.

Young, J. W.: John W. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, μτφρ. Γιώργος Δεμερτζίδης, Πατάκη, Αθήνα 42004.

<<http://sskurtulus.com/story.htm>>, 2 Νοεμβρίου 2016.

<<http://jis.oxfordjournals.org/content/19/3/309.full?ijkey=iqvJ9FzcTvczNOq&keytype=ref>>, 3 Νοεμβρίου 2016.

<<http://www.ec-patr.org/list/index.php?lang=gr&id=326>>,
5 Νοεμβρίου 2016.

<http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/DMLcyhistory_gr/DMLcyhistory_gr?OpenDocument>, 16 Νοεμβρίου 2016.